

ובע' 96 העיד :

"הפחד הגדול שלנו בתקופה זו היה שלאחר השמדת כל כך הרבה מיליונים, יחליטו הגרמנים להשמיר את השארית הקטנה של כזה מאות אלף ולחסל עלידי כך את העדים והמתנקמים האלה באמנם שמספרם הקטן בין כה אינו מספיק ליצירת אליבי."

דבריו אלה של מנהל הוועדה בדבר סיבת שובו בזמן האמור לשטח הכיבוש הגרמני נראים בעיני — אם לא כראויים לאמון מלא — לפחות כמעלים אפשרות קרובה.

ראשית, שומה עלינו להביא בחשבון את השיקול, כי בסוף דצמבר 1944 כבר הגיעו בני-משפחתו לחוף מבטחים ולכן לא היה חייב או לחזור לשטח הרייך ובידו היה להישאר בשווייץ ולהבטיח עלידי כך את הצלת חייו שלו. הרי לא היה יכול קסטנר להיות בטוח מראש כי לאחר היכנסו שוב אל הלוע של הצורר הנאצי, לא יחליטו אנשי ה-ס.ס. לחסלו, מתוך השיקול, שאין אחר היודע כמוהו על הזוועות שעשו נגד יהודי הונגריה ושבידו יהיה להעיד לרעתם אחרי שיבוא נצחון מעצמות-הברית, שכבר היה אז באופק. יש להזכיר, בהקשר זה, את דברי קסטנר בדו"ח שלו (ע' 115), כי בהזדמנות אחת אמר לו בכר : "אתה יודע יותר מדי"; וכן את העובדה, כי במשפט וזנמאיר שימשו באמת הידיעות המלאות, שמסר אז קסטנר בעדותו על שואת יהודי הונגריה, חומר הוכחה מרשיע (מוצג 4).

שנית, חשובה גם העובדה, כי לפני עזבו את שווייץ (בסוף דצמבר), פנו אליו האחים שטרנבוך, הנציגים של קבוצת יהודים אורתודוקסים בארצות-הברית, והציעו לו כי ישתף אתם פעולה לשם ארגון משלוח חדש של יהודים "מיוחסים" — דוגמת רכבת ברגן-בלזן — לשם העברתם לשווייץ תמורת תשלום תמורה כספית ניכרת לנאצים. קסטנר דחה את ההצעה מהנימוק, שעליו להמשיך בפעולת התיווך שלו בענין המו"מ שנמשך עדיין בין בכר וסלי מאיר, לשם הבטחת חייהם, בשלבים הסופיים של המלחמה, של היהודים שנותרו בהונגריה ובחלקים אחרים של אירופה, כולל מחנות הריכוז (הדו"ח, ע' 141; עדותו, ע' 88-89).

שלישית, נאמן לקו הצלה זה, הביא קסטנר לידי קיום פגישה נוספת, ביום 11.2.45, בין בכר ונציג הגוינט בעיר הגבול השווייצית סט. מ. גרטן. בפגישה זו, הראה זה האחרון לבכר אישור בכתב על הפקדת הסך 5 מיליון דולר לזכותם של מק-קליילנד ומאיר. מאחר שלא הופקד הכסף על שמו, דרש בכר שתסודר פגישה בזמן קרוב בינו לבין הנציג האמריקני של ועד פליטי המלחמה, וסלי מאיר הבטיח למלא בקשה זו. בינתיים נסתיים הדין-דברים ביניהם (הדו"ח, ע' 160-161; עדות קסטנר, ע' 93-94).

רביעית, בסוף מרס נתמנה בכר על-ידי הימלר לממונה מיוחד של הרייך על מחנות הריכוז, וניתנה לו הוראה שידאג לאי-השמדת היהודים שם. לאחר מכן, נתן הימלר פקודה

השופט אגרנט

להעברת המחנות, על כל העצורים שבהם, לידי צבאות מעצמות הברית. ביום 11.4 בא קסטנר עם בכר למחנה ברגן-בלזן, שם מסר זה את פקודת הכניעה של הימלר למפקד המחנה והבטיח שהיא תבוצע על-ידי (הדו"ח, ע' 175; עדותו, ע' 99-100). כמו-כן, ביום 16.4 נסע קסטנר עם קרומי למחנה תרויאנשטדט, שם הורה זה האחרון בדבר הביצוע של אותה פקודה (הדו"ח, ע' 180-181; עדותו, ע' 100-101).

א

אין ספק, כפי שהעיר הנשיא (פיסקה 114), שלבכר וקרומי היה ענין בנוכחות קסטנר בשתי ההודמנויות האמורות, כדי שישמש להם עד "אליבי" אחרי תום המלחמה. אולם, האם לא מתקבל על הדעת — לפחות כאפשרות סבירה — כי מצדו קיווה קסטנר, שעה שהצטרף לשני הנאצים הללו בנסעם למקומות הנ"ל, כי שיקולם "האליביסטי", יהיה בו כדי להגביר את רצונם לעשות את הכל על-מנת להבטיח את ביצוע פקודתו של הימלר על-ידי מפקדי מחנות הריכוז ולמנוע שפיכות דמים שם בימים האחרונים של המלחמה. אכן, דאגתו של קסטנר בפרק זמן זה לגורל היהודים שהיו עצורים במחנות הריכוז הנ"ל משתקפת מהמכתב שכתב ביום 28.3.45 לסלי מאיר, ושבזו ציין כי "התפשטות הפעולות הצבאיות לשטחים של ברגן-בלזן, תרויאנשטדט ווינה, עשתה, בה במידה, את בעיית המחנות שנפגעו על-ידי כך לדחופה יותר", ושהוא מקווה שתהיה נכונות מצד מק"קלילנד ומאיר לקיים פגישה עם קורט בכר, "כדי לשאת ולתת, על הבסיס שכבר הוסכם, לגבי בעיה זו וכל קומפלכס הבעיות" (מוצג 29).

ג

ולבסוף, על רקע זה ניהן לפרש גם את שתי הפעולות שעשה קסטנר בברטיסלבה בתחילת אפריל 1945, ושעליהן העיד ד"ר יורה רבס, ששימש אותו זמן ראש המחתרת שם (ראה עדותו, ע' 588-590). שוב אין ספק, כי פעולות אלו עולות בקנה אחד עם מגמתם של בכר וקרומי להפגין בפני עדים את נכונותם להציל יהודים, אך אין בעובדה זו בלבד כדי להעיד על כוונה נפסדת מצד קסטנר. לדעתי, אפשרי מאד שפעל לפי מהלך המחשבות, כי במלאו את רצון הנאצים הללו בנדון זה, יהיה בכך כדי לעודדם לעשות פעולות הצלה ממשיות לטובת היהודים שנמצאו עדיין תחת מרותם. ברצוני להצביע כאן על שלושה דברים אלה:

ד

ה

(1) אם כי אחת משתי הפעולות האמורות היתה נעוצה במגמה האליביסטית גרידא של קרומי, הרי נשאה הפעולה האחרת גם אופי הצלתי ממש. כוונתי לארגון המשלוח של 28 יהודים, ביניהם הרב ויסמנדל, שקסטנר הביאם במכוניות משא לוינה, משם הועברו לשווייץ. נכון הדבר, כי היו מבין יהודי המקום כאלה שלא היו מוכנים להצטרף למשלוח הזה, בהיותם מצפים לשחרורם בזמן קרוב על-ידי הצבא הרוסי שכבר הרעיש אותה שעה את הסביבה. אולם מאידך גיסא, גם אין ספק שכל עוד נמשכה ההרעשה הזאת והתחולל הקרב בין שני הצבאות, נשקפה סכנת חיים לאנשי המקום (עדות רבס, ע' 590).

ו

ז

השופט אגרוט

(2) במכתבו מיום 29.3.45 לסלי מאיר (מוצג 29), הזכיר קסטנר את הסכמתו של בכר לתכנית המשלוח הנדון בקשר להצעתו של זה, שתתקיים פגישה נוספת בינו לבין מקלילנד ומאיר; והלא הביע אז קסטנר את התקווה, כפי שראינו, כי בפגישה זו יושג הסדר שיהיה בו כדי לשמור על חיי היהודים העצורים במחנות הריכוז.

(3) בהודמנות הופעתו בברטיסלבה בזמן ההוא, מסר קסטנר לד"ר רבס סכום של 10,000 פרנקים שווייציים, על-מנת שיהלק אותם בין יהודי הסביבה (עדות רבס, ע' 586). בתקופה זו של תוהו ובוהו, אין למעט גם מחשיבות השירות הזה.

בפיסקה 114 לפסק-דינו אמר הנשיא:

"... כשם שפושעי המלחמה הנאציים היו זקוקים לאליבי על-ידי הפגנת הצלת יהודים בשעה השתים-עשרה של משטרם, כן היה קסטנר כמשתף פעולה עם הנאצים זקוק לאליבי לעצמו. קסטנר חש בדבר שהישגו הממשי היחיד — הצלת קבוצת ברגן-בלזן — לא יספיק אחרי המלחמה כדי להצדיק את שיתוף פעולתו ההדוק והממושך ממאי 1944 עם משטר הדמים של ה-ס.ס., והוא היה מעוניין להשתתף בפעולות האליבי של בכר"

לדעתי, אפשר להגיע למסקנה זו רק מתוך ההנחה, כי בתקופות הקודמות היה אמנם משתף פעולה עם הנאצים. מאחר שלא מצאתי כי ההנחה היא מוצדקת, לא אוכל להסכים גם למסקנה.

16. נתתי את דעתי גם על מערכת טענותיו של בא-כוח המשיב, הסובבות על פניותיו של ד"ר קסטנר בשנת 1947 לשלטונות האמריקנים ליד בית-המשפט בנירנברג בענייניהם של בכר, ויסליצני וקרומיי. לא אכנס בעניי-הקורה של טענות אלו ורק אציין שלא שוכנעתי כי הפניות האמורות יש בהן כדי להעיד על היות קסטנר משתף פעולה עם הנאצים בתקופת השואה שעברה על יהודי הונגריה בשנת 1944. אכן, בענין ההמלצה שנתן אז קסטנר לטובת קורט בכר (מוצג 73 או מוצג נ') — שאליה מתייחסת ההאשמה האחרונה של המשיב — עוד אשוב לדון להלן.

I. כאן מסתיים הדיון בפרשת מניעיו של ד"ר קסטנר, וממנו עולות המסקנות הבאות:

(1) בפרק הזמן 5.4-8.5, שם הלה את מבטחו בתכנית "ארבע הנקודות" כאמצעי הטוב ביותר להבטחת חייהם של יהודי הונגריה, ובפרט למניעת גירושם של יהודי ערי השדה.

השופט אגרנט

(2) בתקופה 8.5-15.6, קיווה כי שליחות ברנד תביא לביטול תכנית ההשמדה או לפחות להשהייתה לזמן בלתי מוגבל.

(3) בין 15.6-תחילת יולי, לא צמצם את פעילותו לענין של הגשמת תכנית "המיון-חסים", כי אם עשה, כמיטב יכולתו, כדי להציל מספר ניכר של יהודים אחרים, תושבי ערי השדה, מגירוש מידי לאושביץ (משלוחי אוסטריה); כמו-כן, השקיע מאמצים חוזרים ונשנים כדי להניע את אייכמן לחדול מהדפורטציה; ונקט צעדים לשם הבאתו של מנחם בדר, חבר ועדת העזרה בקושטא, לבירת הונגריה למען יפתח במשאומתן עם הנאצים על-מנת להרוויח זמן ולמנוע בדרך זו את המשך ההשמדה באושביץ וגירוש יהודי בודפשט.

(4) גם בתקופות שלאחר מכן — ואלה אינן שייכות במישורן לשואת יהודי ערי השדה, שגירושם נסתיים ב-8.7 — המשיך קסטנר להיאחז, בעקביות ובעקשנות, בקו של ציהול משאומתן כלכלי עם הגרמנים כאמצעי להשגת הצלתם של יהודי הונגריה במידה שאפשר היה להצילם בתנאים המתחלפים, כפי שהעריכם מעת לעת; דבר המעיד על גישתו הזהה לענין מילוטם של יהודי הגטאות בזמן הקודם.

(5) על-פי המניע הזה — מניעת ההשמדה במידה מפסימלית באמצעות השיטה הנזכרת — יש לדון בהתנהגותו האקטיבית והפסיבית, הן לגבי יהודי קלויז' ביום 3.5 ובמחצית השניה של חודש מאי, הן לגבי יתרם של יהודי ערי השדה במשך כל הזמן, בו נמשך גירושם לאושביץ; ואותו מניע אינו עולה בקנה אחד עם המחשבה של הפקרתם בידי הצורר הנאצי על-מנת לזכות במתנת ההצלה של קומץ יהודים "מיוחסים".

בסיכום הדברים יש לומר, איפוא, שקסטנר הודרך, בשעה שפעל את פעולתו הצי-בורית בתקופה של שואת ערי השדה, על-ידי המניע של קיום חובת ההצלה שרובצה עליו בתוקף תפקידו כמנהל הוועדה.

II. ברם, משהגענו לתוצאה זו, עדיין לא יהיה בידנו להצדיק את התנהגותו דאז — זאת הסברתי בפיסקה 87 — בלי שנמצא שקו ההצלה ששימש נר לרגליו — ה"קו הגרמני" — יש בו כדי לעמוד במבחן הסבירות וההגיוניות. אכן, כבר נגעתי בשאלה זו באורח חלקי, כאשר דנתי בפרשת קלויז' וקבעתי כי רשאי היה קסטנר לחשוב בזמן הנדון, שמבחינת המטרה של הצלה מפסימלית לא תצמח שום תועלת מעשית מההטפה לפעולות התנגדות בכוח, מהעידוד להברחת יהודים בקנה-מידה גדול או מהפניית תשומת-הלב של מנהיגי קלויז' ל"ידיעות אושביץ". עם זאת הצגתי את השאלה, אם חרף שיקולים מעשיים אלה, היה זה מחובתו של מנהל הוועדה לאפשר למנהיגי קלויז' לשקול בעצמם את אפיון של "ידיעות אושביץ" ולהכריע, הם לבדם, בגורל בני קהילתם; וצינתי כי ענין זה שייך לבעיית הסבירות הכרוכה בשיטה שבחר בה הלה לשם מניעת השמדתם של

השופט אגרנט

יהודי הונגריה — לשאלה, אם הקו של ניהול משאומתן כלכלי עם הנאצים העלה, הגיונית, את הסיכוי הטוב ביותר להשגת משימה זו. בעברי עתה לשאלה האחרונה, אדון בה — כך מחייבת הגישה הכללית — ה"היסטורית" ששומה עלינו לנקטה במשפט זה — לאור היחס שהתייחסו לשיטה האמורה גורמים ציבוריים אחרים, אם בתוך הונגריה גופה ואם מחוצה לה.

1. המנהיגים היהודים בהונגריה.

אין ספק, כי מהרגע הראשון סמכו ידיהם המנהיגים היהודים בבודפשט על המשא-ומתן הכספי, שניהל קסטנר עם אנשי ה"יודן-קומנדו" לשם הבטחת חייהם של יהודי הונגריה. ראינו לעיל, כי בהציע ויסליצני לפרוידגר, ראש האורתודוקסים, את חידוש המשאומתן על "תכנית אירופה", הביע מיד את נכונותו לתת את ידו לכך ("אני עומד לרשותך" — פסקה 51)). כן ראינו, כי שמואל שטרן, ראש הניאולוגים, עזר לאסוף את הכספים לתשלום המקדמה שדרש ויסליצני כהוכחה לרצונה הטוב של הוועדה לגבי תכנית ארבע הנקודות, וליכלתה הכספית לממש אותה (פסקה 11)). בעדותו אמר פרוידגר (ע' כ"ג — 10-8): "..... חשבנו שב-200,000 דולר, ואחר-כך ב-2 מיליון דולר, אנחנו יכולים לקנות מהם "את הגוד-ווייל" שלהם שלא יעשו צרות". ועוד העיד פרוידגר, כי בשמעו שניהל המשאומתן, שהחל בו עם ויסליצני, עבר לידי קסטנר וברנד, היה "שמח לזה" (ע' כ"ג — 43), ושהוא וסטרן "ויתרו" על הסמכות לנהל משא-ומתן זה, בשם היהודים, לטובת השניים האלה (ע' כ"ד — 23), בעדותו אמר יואל ברנד כי "שטרן העמיד את עצמו 100% לשירותנו" (ע' 656). כבר צויין הדבר, כי עוד מלכתחילה הסכימו באי-כוח הארגונים הציונים לשיחות שקיים קסטנר עם אנשי ה"יודן-קומנדו" (פסקה 51)). אכן, היה יסודימה לתקוה שתלו המנהיגים היהודים בראשונה באמצעי זה למניעת הגירוש של יהודי הונגריה, "תכנית אירופה", שבינה לבין "תכנית ארבע הנקודות", לא קיים הבדל עיקרי, נולדה עוד בשנת 1942-1943 במשאומתן שהתנהל בין ראשי הוועדה בברטיסלבה לבין ויסליצני, במטרה להציל את שארית הפליטה בסלובקיה; כמו-כן, הפסקת הגירוש במדינה ההיא בשנת 1942 יוחסה או לתשלום הסך — 50,000 דולר עלידי אותה ועדה לויסליצני (פסקה 51)), לוועדה בבודפשט היה ידוע על התכנית האמורה, אשר המשאומתן לגביה נמשך גם אחרי שנפסק תהליך הגירוש בסלובקיה; וכאשר תבע ויסליצני את תשלום הסכום האמור, באו גיזי פלישמן וד"ר אבלס, חברי הוועדה בברטיסלבה, לבודפשט וביקשו את עזרת המנהיגים היהודים שם לאיסוף הכסף, ואזי השיג פרוידגר למטרה זו את הסך — 30,000 דולר (עדותו, ע' כ"ג — 6), לפיכך ראויים לאמון דברי קסטנר בדו"ח שלו (ע' 23): "הופעת ויסליצני בבודפשט עוררה את התקווה, כי אפשר יהיה להשיג משהו עלידי משאומתן ישיר עם ה-ס.ס. כמו שהיה הדבר בסלובקיה"; וכן דבריו במבוא לדו"ח (ע' 4): "התכנית אשר עיבדנו בבודפשט, מיד אחרי הכיבוש, הסתמכה בחלקה על התקדים בברטיסלבה".

השופט אגרנט

כאשר במחצית הראשונה של חודש מאי צפה ועלתה ההצעה בדבר שליחות ברנד, שאף היא סבבה על הרעיון של ניהול משא-ומתן כלכלי עם הגרמנים, שוב הסכימו לשליחות זו כל המנהיגים היהודים בבודפשט. בעדותו אמר יואל ברנד (ע' 657):

א כל המפלגות מן הרביוניסטים עד לשומר הצעיר ומן הניאור-לוגים עד לחרדים הסכימו לנסיעתי אני ולא היתה כל הצעה אחרת, וקיבלתי "יפו-כוח ומכתבי יפו-כוח מכל המפלגות."

כן העיד פרוידיגר (ע' כ"ג—12):

ב נתנו לברנד מכתב-אמון חתום עלי ידי שטרן, ועלי ידי, ואני חושב שגם עלי ידי כהן ניסן שהוא מוכשר לדבר בשם היהדות ההונגרית."

ג המנהיגים הנ"ל סמכו ידיהם על שליחות זו גם לאחר שנודע להם שאייכמן יתחיל בינתיים בגירושם של 12,000 יהודים ליום מערי השדה, וזאת מפני שלא ראו לפניהם דרך הצלה אחרת. בדו"ח של פרוידיגר כתוב (בע' 26):

ד היתה זו מהלומה גדולה לכל אחד כאשר נודע שאייכמן לא יחזור בו מתכנית הדפורטציה עד לשובו של השליח אך לא היה דבר אחר לעשות מלבד להמשיך במאבק לחיי 600,000-7 היהודים הנותרים. כל התקוות התרכזו עתה בשליחות"

ה להלן מתאר פרוידיגר בדו"ח שלו את הציפייה, שבה חיכו יהודי הונגריה לשובו של ברנד (ע' 32), ואת הרגשתם, לקראת אמצעי יוני, שקרה משהו, שלא כשורה, לשליחותו של זה (ע' 35). לבסוף מציין הוא, כי רק לאט-לאט התייאשו מהתקווה שברנד יחזור אי-פעם משליחותו (ע' 38). ראה גם את דברי עדותו כי, אי-שובו של ברנד "זעזע" את כולם בבודפשט כי "זו היתה התקווה" (ע' כ"ד—49).

ו כזה היה היחס — יחס חיובי — שהתייחסו המנהיגים היהודים בהונגריה, רובם ככולם, לקו ההצלה "הגרמני" ששימש נר לרגלי ד"ר קסטנר, וזאת מראשית הדברים ועד אמצע יוני; ורק במחצית השניה של חודש זה גרמו אי-שובו של ברנד וחוסר ידיעה ממנו על סיום שליחותו בתוצאה רצויה ממשית להשתררות מצב של יאוש אצל יהודי הבירה, ורבים מהמנהיגים היהודים שם הצטרפו לתכנית רכבת ברגן-בלזן (עיין במוצג קכ"ו, ע' 3; כמורכן בנספח למוצג 123).

ז בפסק-דינו הוציא הנשיא מכלל היחס האמור, שהתייחסו המנהיגים היהודים בהונגריה לשיטת ההצלה של קסטנר בתקופה האמורה, את יחסו השלילי של משה קראוס, מנהל

השופט אגרנט

המשרד הארצישראלי בבודפשט. בפיסקה 59 ציין כי בעלות "תכנית המיוחסים" של קרומיי על הפרק "הזהיר" (קראוס) את קסטנר בעוד מועד וחזר והזהירו מפני מזימות הנאצים בעניין העליה המושווית כגרוש", אך קסטנר "בזו לאזהרותיו". על-כן, לדעת הנשיא, עלה קראוס על קסטנר "במידת אחריותו האישית והציבורית". עוד קבע הנשיא (בפיסקה 80), ש"קראוס התייחס מהרגע הראשון בביקורת גם לשליחות ברנד וראה בהצעת אייכמן אחד מתכסיסי הנאצים להטעיית מנהיגי היהודים ולהסחת דעתם ממציאות ההשמדה". כראיה לכך, הסתמך הנשיא על העדות של קראוס (ע' י"ז—66), בה מסר כי בשעה שנדונה שליחות ברנד באסיפה של באי-כוח הארגונים הציונים, שאל את השאלה הנוקבת:

"אם הגרמנים מתעסקים בשאלה רצינית כזו (משא-ומתן על הפסקת הגירוש) ושולחים יהודי באותו זמן לבוא במגע עם יהדות העולם, אז למה התחילו הגרמנים בגירוש 4-3 ימים לפני זה?"

הבה ונראה מה היתה למעשה עמדתו של קראוס לגבי "הקו הגרמני" של קסטנר ואימתי החל להפעיל את שיטת ההצלה המיוחדת שלו. אמנם נכון הוא, שקראוס, כמנהל המשרד הארצישראלי, סירב להזהרות עם "תכנית העליה המושווית כגירוש", היא "תכנית המיוחסים" של קרומיי, ביחוד ולא האמין שהנאצים יגשימו אי-פעם תכנית זו (ראה דבריו בנספח למוצג 123). אולם, במה שנוגע לעצם הרעיון של גיהול המשא-ומתן הכספי עם הגרמנים, בהיקפו הרחב — כלומר במידה שאמצעי זה נועד למנוע את השמדת יהודי הונגריה בכללם — לא הביע כל התנגדות לכך ולא עוד, אלא בהתחלה — ולפחות עד אמצע מאי — לא העלה, הוא עצמו, כל הצעה בדבר דרך-הצלה אחרת. בעדותו (ע' י"ז—76) ציין, כי לדעתו היו צריכים להפעיל את השיטה, שהוא דגל בה לאחר מכן, מיד לאחר הכיבוש הגרמני, אך שהוא לא עשה כן מאחר, כי —

"גם אני קיוויתי לפי האינפורמציה של קסטנר שהדרך הזאת (גיהול משא-ומתן עם הגרמנים) טובה."

אשר לעמדת קראוס לגבי שליחות ברנד, נאמנים עלי הדברים שכתב הראשון בתזכיר ששלח ביום 4.3.46 לסוכנות היהודית בירושלים, ושבו סקר את פרשת השואה, וכך כתב:

"הזמן דוחק. המשלוחים הראשונים לאושביץ עזבו את הגבול ההונגרי ולמרות הנסיעה, בעקבות זה, של יואל ברנד לתורכיה, בה תלה כל אחד תקוה כה רבה, אין הדפורטציה נפסקת. במצב ללא תקוה זה, הרגשתי את עצמי מצווה לחפש גם דרכי הצלה אחרות."

השופט אגרנט

אני מדגיש את המלים: "בה תלה כל אחד תקוה כה רבה" — ללמד, שקראוס לא הוציא את עצמו מכללם של אלה שהשליכו את יהבם על שליחות ברנד, ושלא הסתייג ממנה כלל ועיקר (ראה גם דברי עדותו (ע' י"ז—74): "קיוונו שברנד ישלח טלגרמה, ואז יפסיקו (הגירוש), כמו שקסטנר אמר"). כן מדגיש אני את המלים: "גם דרכי הצלה אחרות" — משמע, שחרף השקפתו, שהתופעה של אי-הפסקת הגירושים אחרי יציאת ברנד לשליחותו בישרה רעות, לא חשב קראוס, כי יש לוותר על הקו הגרמני, אלא רק, שהכרחי לנסות גם דרכי הצלה אחרות. ראיה נוספת לגישתו זו משמשים דברי קראוס באותו תזכיר, כי לאחר פלישת צבאות המערב לנורמנדיה ביום 6.6, השתכנע, שהגרמנים לא יניחו לעולם למשלוח ברנד-בלוזן להגיע לספרד, שתכנית זו שימשה בידיהם אך אמצעי הטעיה, שבמסיבות אלו החליט "להוציא את עצמי מכלל מבצעו של ד"ר קסטנר", וכי באסיפה שנקראה למטרה זו — וכאן באות המלים החשובות לענינו ושקראוס אישר אותן כנוכחות בעדותו (ע' ט"ז—41—42) —

הודעתי עמדתי שבזמנים כה קריטיים, אין אנו יכולים לשים את גורל אחינו על קלף אחד בלבד. מצאתי הסכמה אצל כל הנאספים ליצור קו הצלה חדש, בלי להתנגד עלידי כך למבצע קסטנר או להפריע בעדו.

דברי קראוס אלה, בדבר ההסכם על קו פעולה כפול, חשובים גם מפני שהם מראים כי אפילו בפרק זמן זה — כאשר התחילו להתייחס משליחותו של ברנד — עדיין לא היו נכונים המנהיגים היהודים, שסמכו ידיהם על "פשרה" זו ושעליהם נמנה גם אוטו קומול, יושב-ראש הוועדה (ראה עדות קראוס, ע' ט"ז—42) — לוותר על "הקו הגרמני" של קסטנר. ומה היתה שיטת ההצלה המיוחדת, שקראוס דגל בה וגם הפעילה לאחר שנוכח לדעת, כי אין להיאחז ב"קו הגרמני" כשיטת הצלה בלעדית? אכן מהדור"ח שכתב זה האחרון ביום 19.6.44 (מוצג קכ"ז) עולה, כי בתקופה הנדונה השתכנע גם הוא על חוסר התור עלת בפניה ישירה לממשלת הונגריה "הקוויזלינגית", ש"אפילו אינה מוכנה לתת הבטחות או להיכנס למשא-ומתן" ו"המסרבת לעשות דבר כלשהו". ברם, בהמשך הזמן — ולדבריו היה זה באמצע מאי — הגיע לכלל דעה שיש להפעיל לחץ על הממשלה ההונגרית באמצעות גורמים בינלאומיים, למען יפסקו הגירושים; ובייחוד יש לבוא במגע, לטובת יהודי הונגריה, עם הציריות הנייטרליות בבודפשט (ראה עדותו, ע' י"ג—16; י"ז—76; כמו-כן, עדות פרוידהגר, ע' כ"ג—23).

פעולתו הראשונה של קראוס, ברוח שיטתו זו, היתה פנייתו לצירות השוודית, שהר-לידה את תכנית "לנגלט", שמטרתה היתה הצלת ילדים יהודים בערי השדה. אכן, ראינו לעיל, כי הנאצים סירבו להרשות את נסיעת באיכות זה של הצלב האדום השוודי למקומות האמורים, והתכנית נכשלה. בעדותו אמר קראוס (ע' י"ז—76) כי מתכנית זו "לא היתה שום תועלת ליהודי ערי השדה".

השופט אגרוט

פעולתו הבאה של קראוס — וזו הפעולה הראשונה שהיו לה תוצאות חשובות — נעשתה רק במחצית השניה של חודש יוני, כאשר הביא „לפרסום, בעתונות שווייץ, של החומר הכלול בפרוטוקול אושביץ“ ובדו"ח שערך אז על זוועות הנאצים נגד יהודי ערי השדה. יש להניח, כי ענין זה של הבאת החומר האמור לתשומת לבו של העולם הרחב והנאור שימש גורם חשוב בהתערבויות הבינלאומיות אצל העוצר ההונגרי בסוף יוני, שהביאו להוצאת הוטו של זה על המשכת הדפורטציה, בתחילת יולי, אולם, קיימת סברה חזקה שגם שליחותו של ברנד תרמה לא במעט לתוצאה זו. מסתבר כי בחודש יוני בא אירה הירשמן, נציג ועד פליטי המלחמה האמריקני, לקהיר כדי לתהות על ההצעה הנאצית, שהביא עמו ברנד, ושם הורשה לו להתראות עם זה האחרון, שנמצא אז במאסר הבריטים. בשיחה, בה תיאר ברנד את הרדיפות בהונגריה ומסר על מבצע הגירוש בקצב של 12,000 יהודים ליום, התרשם הירשמן כי שליחותו (מבחינה יהודית) היא כנה ושדבריו הם אמת; והוא ערך דו"ח ברוח זו לממשלת ארצות-הברית (ראה מוצג 36, ע' 39; כמורכן, ספרו של הירשמן „Life Line to a Promised Land“, ע' 107-108; 118-119; 124-126; עדות מנחם בדר, ע' 536). בעדותו אמר בדר כי, הירשמן „מסר דו"ח מפורט על השיחות עם ברנד לנשיא רובלט הוא ייחס לעצמו שהדו"ח שלו השפיע לכך שאחרי-כך היתה הפניה הרשמית של ממשלת וושינגטון לממשלת הונגריה להפסיק“ (את הגירושים).

מן הראוי לציין, שבפסק-דינו (פיסקה 80) הסכים גם הנשיא כי „ייתכן שבעקיפין הועילה שליחות ברנד ליהודי הונגריה על-ידי מסירת ידיעות מדוייקות על ההשמדה לסוכנות היהודית ולממשלות מעצמות-הברית שהתערבו אצל הורתי ב-26.6“ אמנם מוסיף הנשיא ואומר, כי „עצם הצעתו של אייכמן לסחור בחיי יהודים תמורת ציוד מלחמתי נדונה לכשלון מראש“. אולם, זוהי שוב הסקת מסקנה מתוך „הידיעה שלאחר המעשה“. עלינו לזכור, כי המטרה המצומצמת שראה קסטנר — וראה גם ברנד (ראה עדותו בע' 650) — מאחורי שליחותו של זה היתה זו של „הרווחת זמן“. אכן, התוצאה החיובית הנזכרת, אשר שליחות זו תרמה לה באורח חלקי ובעקיפין, לא הועילה ליהודי ערי השדה, אך גירושם של יהודי בודפשט נמנע על-ידי כך לפי שעה; ולפחות מבחינה זו הושגה המטרה של „הרווחת זמן“. והלא שליחות ברנד היתה פרי „הקו הגר-מני“, אשר הוא וקסטנר דגלו בו. זאת ועוד, הסכים קראוס בעדותו (ע' 77-80), כי גם פעולתו שלו — פרסום „פרוטוקול אושביץ“ וכו' ברבים — באה מאוחר מדי, בכדי שתימנע השמדתם של חצי מיליון יהודי ערי השדה. ברור הדבר, כי בשל כך אין לבוא בטרוניה עמו ושאינן בעובדה זו כדי לגרוע מהזכות הגדולה שקנה לעצמו, בשטח ההצלה, הודות לאותה פעולה. אולם, גם אין לראות את „הקו הגרמני“ של קסטנר כבלתי-סביר רק מפני ששליחות ברנד התחילה לשאת פירות כאשר היה זה מאוחר להציל מהגירוש ומההשמדה את יהודי ערי השדה.

עלי לחזור ולהזכיר, בקשר לעמדת קראוס לגבי שיטת ההצלה של קסטנר, כי בשעה שעמדה על הפרק תכנית קראוס-לויץ להעלאת 40,000 יהודים לארץ-ישראל והלה נוכח לדעת שהגרמנים מעכבים את ביצועה של תכנית זו, הסכים שמנהל הוועדה ישא ויתן אתם

השופט אגרנט

על תשלום תמורה כספית לידיהם, כדי שיסירו את התנגדותם אליה. בעדותו אמר פרויד-דיגר (ע' כ"ד—47):

„סוף סוף קראוס הסכים כי אם נקבל הבטחה מאת הגרמנים או נשלם בעד זה, קסטנר הסכים לדבר עם הגרמנים, כי מי יכול היה לשלם כסף אם לא קסטנר זה לא הגיע לידי ביצוע.“

א

היוצא מזה, כי גם בחודש יולי לא הסתייג קראוס לחלוטין מהקו הגרמני של קסטנר. קראוס עשה פעולות נוספות בשטח ההצלה, וביניהן זו הגעוצה בציודם של אלפי יהודים בתעודות החסות של הצירות השווייצריות בבודפשט, ובגללן רכש לעצמו, כאמור, זכויות גדולות. אולם כל הפעולות הללו נעשו בזמן שלאחר שואת ערי השדה ובעזרתו החשובה לאין ערוך של הקונסול לוח מהצירות השווייצריות, שמתפקידה היה להגן על האינטרסים של ממשלת בריטניה, לרבות אלה של המשרד הארצישראלי. כמנהל המשרד הזה, קשר קראוס, זה מכבר, קשרים עם הצירות הזאת ובפרט עם הקונסול לוח, וראינו כי החל מ־20.6 הורשה לגור בבנינה של זו ושימש פקיד במחלקתו של אותו קונסול. פעולותיו האמורות של קראוס מקורן היה בניצול על-ידיו של מעמדו זה וקשריו אלה (עדות פרוידדיגר, ע' כ"ג—23; הדו"ח שלו, ע' 45; הדו"ח של קראוס מיום 19.6.44, מוצג ככ"ו, ע' 3; מכתבו מיום 13.7.44 לבא"כוח הסוכנות היהודית בג'נבה, מוצג 123, ע' 2), עובדות אלו שוב אין בהם כדי לגרוע מזכויותיו הנ"ל של קראוס, אך מאידך גיסא, מראות הן שגם אין להוציא מסקנה מפעולותיו בחודש יולי ולאחר מכן, לגבי שאלת הסבירות של קו ההצלה, שלפיו נהג קסטנר בתקופת השואה של ערי השדה.

ב

ג

ד

ולבסוף, ראוי להזכיר את המקרה שעליו העיד פרוידדיגר ושקרה סביב לתאריך 10 ביולי. בזמן הזה נחטף קסטנר למשך ששה ימים על-ידי ההונגרים והוצא מכלל פעולה. פרוידדיגר נפגש אז עם ויסליצני, שאמר לו כי שמע מפיו הרב ויסמנדל ש"ש לנו 250 מכוניות משא לרשותנו בשווייץ, ושאל יתחייב בפני אייכמן כי בינתיים יסופקו 250 מכוניות אלה לנאצים, אזי הענין של גירוש יהודי בודפשט, שלגביו „היה אז וויכוח בין הורתי ואייכמן“ יירד מהפרק. לאחר מכן, נקרא פרוידדיגר להתייצב בפני אייכמן שאמר לו שאם תתמלא הדרישה הנ"ל, „אתם תהיו שבעי רצון“. פרוידדיגר הביע את נכונותו לכך, אם כי לא ידע אותו זמן שקיימת אפשרות כספית לבצע את העיסקה. אייכמן הורה לו, כי יסדר את הענין, כעבור ימים אחדים, עם קורט בכר, שנעדר אז מבודפשט. בינתיים נתקבלה ידיעה על-ידי הקהילה האורתודוקסית כי בשווייץ הועמד לרשותה, מטעם חברת הרבנים האורתודוקסים באמריקה (קבוצת שטרנבוך), סכום של מיליון פרנקים שווייצריים. בסופו של דבר, לא בוצעה העיסקה. מאחר שסלי מאיר סירב להרשות את השימוש בכסף הזה למטרה הנ"ל, באמרו שקיבל תוראה מארצות-הברית „שלא לתת כסף או עזרה כדי שהגרמנים יקבלו חומר צבאי או חצי צבאי“ (עדות פרוידדיגר, כ"ג, ע' 43-45; כ"ד, ע' 37-38; הדו"ח שלו, ע' 47-48).

השופט אגרנט

לפיכך ניתן לסכם ולומר, כי בתקופה הנדונה סמכו המנהיגים היהודים בבודפשט את ידיהם על שיטת ההצלה — זו של גיהול משאומתן כלכלי עם הנאצים — של ד"ר קסטנר. ייתכן לגרוס, כי בדבקותו לקו זה בכל הזמנים והעתים, היה קסטנר "קיצוני", ואילו המנהיגים האחרים נוכחו לדעת, ברבות הימים, שאין לסמוך על "הקלף הגרמני" בלבד, אך זאת רק בעת שהיה מאוחר להושיע ליהודי ערי השדה. גם אז לא ראו לנכון לוותר על שיטתו של מנהל הוועדה. כמורכב, סברה חזקה היא, כי שיטה זו היה בה כדי לתרום, במידה ניכרת, לעיכוב גירושם של יהודי בודפשט במשך מספר חדשים.

2. ועדת ההצלה היהודית בסלובקיה.

אין צורך עתה להרבות בדברים כדי להראות, כי "הקו הגרמני" של קסטנר הוא קו ההצלה, ששימש נר לרגלי חברי הוועדה בברטיסלבה בתקופה 1942-1944, למען מילוט היהודים בארצם מצפוני הצורך הנאצי, ושלפיו יעצו גם לוועדה בבודפשט כי תפעל למען מנוע השואה בהונגריה. סיכום העובדות המהוות עדות לכך — וכבר עמדתי עליהן — הוא:

- (1) בסתיו 1942 שילמה הוועדה הג'ל לויסליצני סכום של 50,000 דולר, כדי שיופ-סכו הגירושים בסלובקיה;
- (2) כתוצאת המשאומתן שהתנהל בין ויסליצני וחברי הוועדה בברטיסלבה נולדה "תכנית אירופה", לפיה ישולם לגרמנים סך של 2 מיליון דולר תמורת הבטחת חיי היהודים בארצות הכיבוש הנאצי; ואת התכנית הזאת הפנו, לשם מימושה, לסוכנות היהודית, לג'וינט ולוועדה בבודפשט;
- (3) ימים ספורים לאחר בוא הגרמנים להונגריה, שלח הרב ויסמנדל, באמצעות ויסליצני, מכתב לפרוידיגר, ובו יעץ לו, שמנהיגי היהדות בהונגריה, יכולים לעבוד שכם אחד עם ויסליצני כשם שחברי הוועדה בברטיסלבה, "עבדו אתו", וכי אפשר לחדש אתו את המשאומתן על "תכנית אירופה";
- (4) גם בספטמבר 1944, שעה שעמדה שארית הפליטה בסלובקיה בפני גירוש לאושביץ, עיבדו חברי הוועדה האמורה, ביחד עם ד"ר קסטנר, תכנית לניהול משאומתן כלכלי עם קורט בכר, לשם מניעת התוצאה הזאת.

על ראשי הוועדה בברטיסלבה נמנו, כאמור, הרב ויסמנדל וג'ויז פליישמן, אשר חרף השקפות העולם הנבדלות שלהם, היו אחידים בדעתם על ההכרח בהפעלת שיטת ההצלה הנזכרת; ובדעה זו דגלו הם מראשית הדברים ועד לזמן בו הועלו לרכבות הגירוש. ראינו שגם לאחר מכן לא פקפק הרב ויסמנדל — אחרי שהצליח להימלט מגורל המוות שפקד לבסוף את ג'ויז פליישמן — להצטרף למשלוח 27 האנשים שקסטנר העבירם, בעזרת בכר וקרומיי, לחוף מבטחים בשווייץ.

אכן, איש לא יפקפק בטוהר לבו של אותו מנהיג יהודי דגול שבשם הרב ויסמנדל ייקרא. המעיין בתוכן מכתב-האזעקה המשועשע ששלח ביום 16.5.44 לחברי ועדת העזרה בקושטא, ושב הודיע על התחלת הגירוש של יהודי הונגריה, מן ההכרח שיתרשם מן החרדה העמוקה שחרג הוא לגורלם של אלה ומן הכאב הגדול שכאב להם. והנה במכתב

השופט אגרנט

זה — בו הוא מונה שורה של אמצעים שונים שיש לנקטם לטובת יהודי המדינה הזאת, לרבות אלה של הפעלת מוסדות הצלב האדום הבינלאומי וגיפוף "הדרכים המוליכים מן מזרח הונגריה לפולין" — מוסיף הוא וכותב:

א "ומלבד כל זה עליכם לשלוח כסף אלפי אלפים לשוחד זכרו כי בימים הראשונים של כיבוש הונגריה נשאו ונתנו הרשעים עם היהודים לעכב את הגירוש על-ידי בצע כסף ושאלו פ' פעמים אלפי אלפים ולא היו לתת אלא ב'"

ב ואשר לגיוז פליישמן — והיא חברת הוועדה, שבאה לבודפשט בסתיו 1942 כדי לאסוף את חלק הסכום שהיה דרוש לשלם לויסליצני — הרי ראויים להיזכר כאן הדברים שכתב עליה ד"ר קסטנר בדו"ח שלו (המבוא, ע' 11), כדלקמן:

ג "בראש ועדת ההצלה בברטיסלבה עמדה אשה צעירה אחת ובמשך שש שנים כמעט ניהלה את המלחמה. מתוך סכנת-נפשות מתמדת שלחה היא את הידיעות הראשונות מפי עדי-ראייה על ההשמדה ההמונית ועל תאי-הגזים לחוץ-לארץ. היא ארגנה את הצלת הצהודים מפולין לסלובקיה. היא נאסרה פעמיים, עלה בידה להשתחרר, והיא לא שעתה לקריאות החוזרות להימלט להונגריה ומשם להצטרף לילדיה בארץ-ישראל. ללא-חת נשארה היא על משמרתה. בכתבה את הדו"ח האחרון שלה המיועד להישלח לחוץ-לארץ, בתוך משרדה, היא נשבתה. בתקופת מעצרה הקצרה נהגה היא באותה הגאווה ובאותו הבוז למוות אשר בהם הצטיינה בכל תקופת עבודתה"

ד למען לא ייוצר הרושם, כי הגישה האמורה לענין ההצלה היתה אפיינית רק לחברי הוועדה בברטיסלבה, להבדיל ממנהיגים יהודים אחרים בסלובקיה, הריני מביא כאן את דברי העדות של מנחם בדר (ע' 520):

ה "במרס 1943 קיבלנו ידיעה מברטיסלבה שעומדים לחדש את הגירוש והתאריך ניתן 31.3, ויש אפשרות לדחות הגירוש, בעד כסף. המספרים שקיבלנו היו מגיוז פליישמן. מצורפים היו מכתבים מרבנים, גם מהתנועות החלוציות, נימה עיקרית — אל תחסכו את הדמים הזהובים שלכם למען הציל את הדמים האדומים שלנו. אל תסתפקו בהזולת דמעות כשהאויב שופך דמנו ללא רחמים. אל תקחו את החסא שיהיו חללי כסף."

ו 3. הסוכנות היהודית וועדת העזרה וההצלה בקושטא. עוד לפני בוא הגרמנים להונגריה, נתקבלה על-ידי הוועדה בבודפשט קריאתם של ה"ה יצחק בן צבי ומשה שרת ליהדות אירופה, כי תתעורר לפעולות התנגדות והצלה. אולם הקריאה לפעולות התנגדות, מצד אלה העומדים מבחוץ — להוד, והחוסר, בשנת

השופט אגרנט

1944. בנתונים הסובייקטיביים והאובייקטיביים אצל היהודים בתוך הונגריה — לחוד. הדו"ח שמסר יואל ברנד לחברי הוועדה בקושטא על רדיפות היהודים בהונגריה, כולל ביצוע הגירוש של יהודי ערי השדה בקצב של 12,000 ליום לאושביץ, שפך אור חדש על מצב הדברים שם וזיעזע עמוקות את חברי הוועדה (עדות ברנד, ע' 663, עדות בדר, ע' 528). לא אחזור כאן על הצעדים השונים שנקטה הוועדה הזאת, עד סוף חודש יוני, למען יוצרי הרשם אצל אייכמן ואנשי ה"ס.ס. בבודפשט, שהיא מביטה בעין יפה על שליחות ברנד ויש לזו סיכויים להצליח (ראה פסקה 10) שלעיל). מה שברצוני להדגיש כאן הוא, שחברי הוועדה ראו בניהול המשא-ומתן הכלכלי, שנדרש על-ידי הנאצים, אמצעי הצלה רציני; אמצעי אשר השימוש בו עשוי להביא להפסקת הגירושים בהונגריה, והרי דברי העדות — המשקפים עמדה זו — של מנחם בדר, חבר הוועדה בקושטא בזמן ההוא:

"ישבנו הלומים. התגובה הראשונה היתה שזהו הצעה זדונית. . . . שהם יודעים שבנות-הברית לא יסכימו למימוש ההצעה, ועל-ידי כך יראו לעולם ולגרמנים שהם לא היחידים הרוצים בכליון היהודים. התגובה השניה היתה שמישהו אולי רוצה להכין לו אליבי, כי תוצאות המלחמה היו כמעט מוכרעות. תגובה ג' — שהם רוצים לסכסך בין בנות-הברית. . . . תגובה ד' — אולי רוצים סתם לסחוט מאתנו כסף. . . . לעומת זה כל אחד מאתנו שאל עצמו, בישבו מול באיכות הנרצחים והנדונים לכליה — באיזו רשות אנו יכולים לא להגיב, לא לנסות הצעה ותהיה המפוקפקת והזדונית ביותר. איך נביט בעינינו ואיך נחיה אם נענה מיד בשלילה, לשלם כל ימי חיינו באחריות, שהיה חלום או אשליה של הצלה ולא נסינו. . . . החלטנו לשלוח מיד את וניה (פומרנץ) לארץ להביא את ההצעה למוסדות הישוב, והודענו לבודפשט במברק שהעברנו לשלטונות העליונים שלנו את ההצעה ושאו מתייחסים להצעה על שחרור היהודים ברצינות" (ע' 529-531).

כזכור, במחצית השניה של חודש יוני, הביע בדר נכונות לבוא לבודפשט כדי לפתוח במשא-ומתן עם אייכמן מאחר, כי —

"לנו היה ענין להרוויח זמן, ואם היה אמת בדבר, שביום שמונהלים משא-ומתן לא רוצחים 12,000 יהודים, היה חובה עלינו לעשות זאת" (ע' 549-550).

את תמצית העמדה, שנקטו חברי הוועדה בקושטא לגבי ההצעה הנדונה, ניסח העד

כך:

"לקחנו על עצמנו את האודיום של קולבורנטים, כדי שלא להחמיץ כל אפשרות של הצלת יהודים."

השופט אגרנט

אשר לעמדת הסוכנות היהודית עצמה לגבי אותו ענין, הרי מאלפים הם הדברים שמסר בעדותו אחד אבריאלי, מי ששימש, בחודשים מאי ויוני, נציג המחלקה המדינית של גוף זה בקושטא ושליחה שם בעניני עליה והצלה. וכך אמר (ע' 689):

- א "ראינו בהצעה שכרנד הביא, בראש וראשונה, הזדמנות גדולה להרוויח זמן על-ידי תמרונים. ראינו סיכוי, על-ידי רמיזת הבטחות ועל-ידי קיומן החלקי במידה שניתנו לביצוע להרוויח זמן, ללחוץ על הצד שכנגד ולהביאו לידי ריסון היתה לי אפשרות לשאת ולתת עם מר שרת, מר בן-גוריון, מר קפלן, מר גרינבוים עם בואי לארץ-ישראל, מיד לאחר כך בענין שליחות ברנד. היו כאלה שראו בזה יותר מאשר אפשרות לתמרונים וחשבו שאנחנו חייבים להביא הענין לפני שלטונות גבוהים ביותר של בנות-הברית ולדרוש מהם שברגע האחרון של המלחמה יתקנו את המעוות ויעשו מאמץ לא רגיל ולא אורתודוקסי מבחינתם כדי לתמוך בתכניתנו לבצע איך שהוא את שליחות ברנד."

ג

ובע' 708 אמר:

"ההחלטה שנתקבלה בסוכנות או — שהצעת אייכמן היא רצינית ויש לטפל בה ברצינות."

ד

יצוין, כי העד הזה שלל כל אפשרות, שהסוכנות היהודית עצמה תנהל משא-ומתן ישיר עם הנאצים, מאחר כי "הסוכנות והעם היו במצב מלחמה עם העם הגרמני". עם זאת קבע שהמוסדות הלאומיים בארץ ידעו, בתקופה שלפני בואו של ברנד לקושטא, כי "המשא-ומתן התנהל בתמיכת המוסדות הלאומיים" ושהוא "נחשב לאחת ההזדמנויות הרציניות לניצול הזדמנות שנוצרה, למענו, מבלי לוותר על איזה שהוא אספקט של ענינו הלאומי". הוא הוסיף: "גם המשא-ומתן בברטיסלבה התנהל על דעת המוסדות ובאותה רוח" (ע' 689). ולבסוף אמר בחקירת שתי-וערב: "אישרנו את הדבר בעיקרו וסמכנו על אנשי בודפשט בקשר לפרטים, לא ידענו על הפרטים ולכן לא אישרנו אותם" (ע' 696).

ה

- דברי ברד ואבריאלי, באשר לשיטת ההצלה הנעוצה בניהול משא-ומתן כלכלי עם הנאצים וביחוד כפי שזו משתקפת משליחות ברנד, מדברים בעד עצמם. נותר רק להדגיש, בהקשר זה, את ענין נסיעתו של מר שרת ללונדון, כדי להניע את הממשלה הבריטית שתנצל את הצעת אייכמן לטובת ההצלה של שרידי היהדות באירופה (פיסקה 10 ג שלעיל).

ז

4. ועד פליטי המלחמה האמריקני והארגונים היהודים בארצות-הברית. ועד פליטי המלחמה הוקם בינואר 1944 על-ידי הנשיא רוזבלט והוטל עליו התפקיד של מתן "טיפול ועזרה" עד כמה שאפשר, לפליטים מהארצות תחת שלטון היטלר, ולאלה

השופט אגרנט

הרואים לברוך משם" (עדות אקצין, ע' 327; דו"ח הוועד הנ"ל, מוצג 36, ע' 1, 3). חברי הוועד היו שרי החוץ, האוצר והמלחמה של ממשלת ארצות-הברית, והוא היה אחראי, כאשר לפעולותיו, בפני הנשיא. מנהל הוועד היה אחד John W. Pehle ובשלב ראשוני של עבודתו נספה אליו אירה הירשמן, שיצא בשליחות הגוף הזה, מספר פעמים, לתורכיה ולמצרים. עם הוועד שיתפו פעולה רבים מהארגונים היהודים בארצות-הברית, וביניהם הג'וינט, הקונגרס היהודי העולמי ועד ההצלה של איגוד הרבנים האורתודוקסים בארצות-הברית (עדות אקצין והדו"ח הנ"ל). במוצג 36, ע' 12, צויין כי עבודת הוועד הפכה למפעל משותף של הממשלה והארגונים האמורים. ניתן לקבוע, איפוא, כי פעולות הגוף הזה שיקפו, כאשר לענייני הצלה, את עמדת ממשלת ארצות-הברית, ובמידה מסוימת — גם של יהדות ארצות-הברית.

כאשר נתקבלה הידיעה על שליחות ברנד, יצא הירשמן לקושטא כדי לברר את משמעות ההצעה, נשוא השליחות הזאת. בספרו (מוצג 16, ע' 207), כותב הירשמן כי הנשיא רוזבלט "היה מעוניין להשתמש בשליחות אלו כאמצעי להציל את חייהם של בני-אדם ולהשיג אינפורמציה. ברגע שנפתחה הדלת, יהיה בכוחנו להרוויח זמן גם בשביל עצמנו, גם בשביל המיעוטים על-ידי תכסיס של השויה ותוך עשותנו כמיטב יכולתנו לברר, במידת האפשר, את מהות ההצעה ומי הם האנשים הרשמיים העוסקים בה". הוא ממשיך וכותב, כי לפני צאתו לדרך, אמר לו מנהל הוועד: "כל זמן שתמשיך בדיבורים, תישאר התקוה לעם הנרדף בהונגריה. תשא ותתן כמה זמן שתוכל. תברר מה רוצים הנאצים ותודיע לנו ללא דיחוי". ולבסוף מספר הוא, כי אחרי שהתראה עם ברנד בקהיר והשתכנע בדבר כנות דבריו וכוונותיו, דרש במפגיע שהבריטים ישלחו ידיעה לגרמנים, ש"השליחות נמשכות על-מנת להציל את משפחתו של ברנד, ולהשאיר את הדלת פתוחה".

אכן, ראינו כי בסופו של דבר, דחו ממשלות ארצות-הברית ובריטניה את הצעת אייכמן, ושבוים 21.7 ניתנה הודעה על כך באמצעות הרדיו הבריטי (פיסקה 10 ל שלעיל). הנימוק לזאת היה, כי "ההצעה הצביעה על כך שהגרמנים מנסים להשתמש ביהודים שבידיהם לא רק כמשכון לתועלת כלכלית ואישית אפשרית, כי אם גם כאמצעי ליצור ריב בין ארצות-הברית ואנגליה לבין רוסיה". לפיכך נדחתה ההצעה, "תוך מסירת ידיעות מלאות לממשלה הרוסית" (מוצג 36, ע' 40). עם זאת, הוחלט על-ידי ועד פליטי המלחמה — קרי: ממשלת ארצות-הברית — לנצל את האפשרות של ניהול משא-ומתן כלכלי עם הגרמנים, כדי לזכות בזמן לטובת יהודי אירופה הנרדפים. בעדותו אמר פרופיסור אקצין (ע' 329-330): "רצו להשתמש במשא-ומתן כדי לעכב את תהליך ההריגה עד כמה שאפשר". ובדו"ח הוועד צויין כי, "בהתחשב במצב הצבאי, המתחלף במהירות, ובשיקול, שכל תרומה של זמן עשויה לפעול לטובת היהודים הנמצאים בידי הנאצים ואשר סכנה נשקפת להם, החליט ועד פליטי המלחמה, באישור משרד-החוץ, שלא לעורר התנגדות לכך, שתת-קיים פגישה בין סלי מאיר ושלטונות הגסטפו (מוצג 36, ע' 40-41). מכאן שורת השליחות שקיים סלי מאיר עם קורט בכר ושבהן השתמש הראשון בתכסיסי ההשויה

השופט אגרנט

והרמיה על הבטחות כספיות, כך ש"השיחות נמשכו חודש אחרי חודש" (שם). מכאן גם העברת הסכום של 5 מיליון דולר על-ידי הג'וינט, בהרשאת הוועד ובאישור משרדי החוץ, האוצר והמלחמה של ממשלת ארצות-הברית, לחשבון מיוחד בשווייץ על שם סלי מאיר, כדי שיוכל להראות לגרמנים, בשעת המשאומתן, שסכומים גדולים כאלה נמצאים ברשותו, על-מנת להניעם להתייחס ברצינות יותר גדולה למשאומתן ולעכב בינתיים הריגת המונים יהודים" (עדות אקצין, ע' 329; מוצג 36, ע' 41-42). כאמור, פעל סלי מאיר לפי הנוראות ועד פליטי המלחמה, לרבות ההוראה, "שלא להעביר את הכסף או חלק ממנו לגרמנים אלא רק להראותו" (עדות אקצין, שם). במטרה "להחזיק את המשאומתן תלוי ועומד, על-מנת להרוויח עוד זמן יקר" (מוצג 36, ע' 42), חשבה גם העובדה כי, חרף האיסור בתחילה, שאורח ארצות-הברית ישתתף בשיחות (מוצג 36, ע' 40) ועל אף ההוראה שסלי מאיר יופיע בהן כאורח שווייצרי בלבד, הרי בשלב אחד מצא לנחוץ מקלילנד — נציגו הרשמי של הוועד בשווייץ ופקיד גבוה בצירות האמריקנית שם — לקיים בעצמו שיחה עם קורט בכר, ולבסוף, על ניהול המשאומתן האמור ניתנה ידיעה מזמן לזמן לממשלות בריטניה ורוסיה (עדות אקצין, ע' 330; מוצג 36, ע' 41).

ציוין הדבר, כי בדו"ח הוועד הנ"ל (ע' 42) זוקפה על-חשבון המשאומתן שבין קורט בכר וסלי מאיר, "התוצאה המוחשית", כי "שתי קבוצות של יהודים במספר כולל של 1673 איש — הכוונה ל"מיוחסי ברגן-בלזן" — "הובאו לשווייץ כאות לרצונם הטוב של הנושאים והנותנים הגרמנים".

מן הראוי להזכיר גם את עמדת ועד הפליטים לגבי המקרה, שבו בוצעה הפעולה של שחרור 1,200 יהודים ממחנה תרזיאנשטדט בפברואר 1945, והעברתם או לשווייץ, פעולה זו יצאה לפועל בזמנת ועדת ההצלה של ארגון הרבנים האורתודוקסים בארצות-הברית, שנציגה בשווייץ היה יצחק שטרנבוך, והודות לתיווך שתיווך בענין זה מר יאן מרי מיוס, חבר לשעבר של מועצת המדינה השווייצית, אצל הימלר. בסופו של דבר, שוחררו היהודים האמורים ללא תשלום תמורה כלשהי לגרמנים, אך בתחילה הודיע שטרנבוך שיהיה צורך בתשלום הסך של מיליון דולר לנאצים ולשם כך ביקשה ועדת ההצלה הנ"ל מאת ועד פליטי המלחמה, כי תורשה להפקיד את הסכום האמור בשווייץ לזכות נציגה שם, הוא מר שטרנבוך. במוצג 36 (ע' 43-44) צוין שוועד פליטי המלחמה החליט פה אחד שבשום מסיבות לא ירשה תשלום כופר נפש לגרמנים. מאידך גיסא, הסכים הוועד — ממאחר ועצם נוכחות הכסף בשווייץ עשויה לשרת את הענין של המשכת המשאומתן" — להמליץ בפני האוצר על הוצאת הרשיון להפקדת הסכום הנדון על-ידי ועדת ההצלה בחשבון משותף של שטרנבוך ומקלילנד בשווייץ. על הפרשה הזאת סופר גם בעדות של פרופיסור אקצין (ע' 330-331), שהדגיש כי מניצי הוועד למתן ההרשאה להעברת הסכום האמור לשווייץ, ולהפקדתו בחשבון משותף כנ"ל היו: א) "שירא לגרמנים שהכסף נמצא שם, לשם עיכוב המשאומתן בהנחה שזה יגרום לעיכוב תהליך ההריגה"; ב) "לא היינו בטוחים שאם הכסף יועבר על שמו (של שטרנבוך) לבדו לא ישלם את הכסף לגרמנים". הוא הוסיף ואמר — ודבריו אלה שופכים אור על המניע ב' — כי "ועד ההצלה (של הרבנים האורתודוקסים) האמין בדרך אחת — שזוה לגרמנים" (ע' 346).

השופט אגרנט

לפי קו זה נהג ועד פליטי המלחמה גם לגבי הצעות גרמניות בענין היהודים, שהגיעו לתשומת-לבה דרך שוודיה. בשיחות שנתקיימו במדינה הזאת ושתחילתן היתה עוד ביוני 1944, השתתף נציג ועד פליטי המלחמה בהסכמת משרד-החוץ. לגבי פרשה זו צויין בדו"ח הנ"ל (ע' 44) כי: "כמו בשווייץ, שיחות אלה בשוודיה נוהלו בכוונה בעצלותיים, לשם המטרה בלבד של הרווחת זמן בשביל היהודים שנשארו בידי הגרמנים. בתחילת סבבו ההצעות הגרמניות על תשלום כופר נפש....."

לא נעלמו מעיני הדברים שכתב ביום 11.7.44 ראש ממשלת בריטניה דאז, מר וינסטון צ'רצ'יל, לשר-החוץ האנגלי ושבם קבע — לאחר שגינה את רדיפות היהודים בהונגריה וגירושם משם "כפשע הגדול והנורא ביותר שבוצע אי פעם בתולדות העולם" וחזוה את דעתו, שיהיה מן הדין להוציא להורג את כל אלה שידם היתה בטבח זה — שאין מקום "לשום משא-ומתן על נושא זה" ושיש לפרסם הודעה על כך (ראה ספרו, "מלחמת העולם השנייה", כרך ששי, ע' 643). אולם, ניתן להבין כי דברים אלה, שבעקבותם באה ההודעה ברדיו לונדון בדבר דחיית ההצעה של אייכמן, שיקפו את העמדה הרשמית שהחליטו מעצמות המערב לנקוט לגבי אותו משא-ומתן, בחששם מהמזימה הנאצית לסכסך ביניהן לבין ממשלת רוסיה (מוצג 36, ע' 40). הלא ראינו לעיל כי, בפועל ובאורח בלתי-רשמי, נהגה ממשלת ארצות-הברית אחרת לגבי הענין של המשא-ומתן המוצע ואף נתנה ידיעה, מזמן לזמן, לממשלות בריטניה ורוסיה על השיחות שהתנהלו בין קורט בכר לבין סלי מאיר.

בעדותו אמר פרופיסור אקצין (ע' 340): "באופן כללי, נמשך תהליך של השמדת מאות אלפים על-ידי הנאצים והצלת עשרות אלפים על-ידי הוועד". אכן, לא היה בכוונתי להעריך את ההישגים שהשיג למעשה ועד פליטי המלחמה בשטח ההצלה, כי אם רק להראות שבזמן שהוא ראה-גוף זה — ולכן ראתה גם ממשלת ארצות-הברית — בשיטה של ניהול משא-ומתן כלכלי עם הגרמנים אמצעי הצלה סביר — אמצעי שיש לנצלו לשם הרווחת זמן יקר עד שתבוא הישועה הסופית בעקבות נצחון מעצמות-הברית; וכן, שלפי שיטה זו שיתפו פעולה עם הגוף האמור הארגונים היהודים בארצות-הברית, הגם שהיו ביניהם כאלה שהיו סבורים שהכרחי להרחיק לבת יותר בשימוש באותה שיטה ואפילו לשלם סכומי כסף ניכרים לידי הגרמנים, אמנם ההליכה בפועל לפי הקו האמור באה מאוחר מדי — יהיו הסיבות לכך אשר יהיו — בכדי שתוכל למנוע את שואת ערי השדה בהונג-גריה; אך אין בענין זה כדי לשנות את פני המסקנה, כי בסופו של דבר ראתה ממשלת ארצות-הברית בעין יפה את האפשרות לנצל את המשא-ומתן המוצע לצרכי הצלה.

5. הגרמנים.

חומר ההוכחה, שהובא במשפט זה, אינו מאפשר לקבוע בוודאות את מידת הרצינות, שבה התייחסו הנאצים להצעת אייכמן, נשוא שליחות ברנד, שהיא אותה הצעה, שבה פתח קורט בכר את המשא-ומתן עם סלי מאיר. המפתח לקביעת ענין זה טמון במניעים שהניעו את הגרמנים לבוא בהצעה האמורה, ולגבי מניעים אלה לא קיימות, שוב, הוכחות ישירות מספיקות, גם אין לגרוס אחרת מאשר כי בתוך ההיררכיה הגרמנית היו גורמים

השופט אגרנט

חשובים — וביניהם היטלר עצמו — שבוודאי היו עושים כדי למנוע את ביצוע ההצעה הנ"ל. במידה שזו היתה מכוונת להבטיח את חייהם של יהודי הונגריה; וכן, שהיו נאצים אחרים (למשל, אייכמן) אשר ראו בה משום אמצעי-הטעיה גרידא. עם זאת, ניתן לקבוע כי מקור ההצעה, שלשמה נסע ברנד לקושטא, היה הימלר — המפקד העליון של ארגון ה"ס.ס. — עצמו ושהוא הודרך, בראש וראשונה, על-ידי המניע של השגת מכוניות-משא ומצרכי מזון, שהיו דרושים בזמן הנדון לגרמנים. קיימת גם סברה חזקה, שהחל במאי 1944 — ובמידה שמצב המלחמה הלך ורע מבחינה גרמנית — שימשו בערכוביה, אצל הימלר ותומכיו, גם המגמות של יצירת מגע עם מעצמות המערב וקבלת חסות אישית מידיהן לאחר נצחונן במלחמה, יש להניח, כי אלה האחרונים שללו מראש כי במקרה וישיגו את מבוקשן בדבר הספקת החמרים והמצרכים הנדרשים, תתמלא ההתחייבות בדבר הפסקת הגירושים והגירת יהודי הונגריה הנותרים; אך לא מן הנמנע שחשבו להרשות, במקרה כזה, משלוחים נוספים, דוגמת "משלוח ברגן-בלזן". והרי ההוכחות המצביעות בכיוון המסקנות והסברות הללו:

(א) בדו"ח ועד פליטי המלחמה (מוצג 36, ע' 39-40) כתוב:

"עם ירידת הנאמנות בשורות הנאצים, כפי שהוכחה על-ידי ההתנקשות בחיי היטלר, ועם ההצלחות הגוברות של צבאות הברית באביב ובקיץ 1944 הראתה הגסטפו סימנים של העברת ענינם מן הבחינות הביולוגיות של השמדת היהודים לתועלת הצבאית הטהורה בכוח עבודה, סחורות וממון שאפשר להפיקם מהיהודים שבידיהם. פקידים גרמנים אחדים, שהופחדו על-ידי התגובה העולמית על רדיפת היהודים בהונגריה ועל-ידי הירידה המהירה של המצב הגרמני, קיוו להשיג חסות אישית מסויימת על-ידי טיפול יותר טוב בבני התערובה היהודים שבשליטתם. הגישות האלה אופיינו על-ידי שורה של הצעות בהשראה גרמנית שבאו לתשומת-לב הוועד (של פליטי המלחמה) החל ממאי 1944. ההצעה הגרמנית הראשונה הובאה על-ידי יואל ברנד" וכו' (התרגום העברי של הנשיא).

(ב) פלישת צבאות המערב לגורמניה חלה, כידוע, ביום 6.6.44, אך בספרו האמור (כרך חמישי, ע' 591) כותב צ'רצ'יל, כי החזרות הצבאיות לקראת מאורע זה נסתיימו בהתחלת חודש מאי, והפעילות סביב לחזרות אלו "לא עברה בלי שהגרמנים ירגישו בה". ובע' 595 כותב הוא: "האויב היה חייב לדעת שמכינים פלישה גדולה". כמרכון, התקפת הצבא הרוסי, שבעקבותיה הגיע צבא זה עד לגבול ההונגרי בסוף ספטמבר 1944, החלה באמצע יוני (הספר הנ"ל, כרך ששי, ע' 206), אך "מצבם של צבאות היטלר" בחזית המזרחית "היה מיואש" עוד ב"סוף מאי" (שם, כרך חמישי, ע' 612), ולבסוף, ההתנקשות בחיי היטלר אירעה ביום 20.7.44; ברם דוקא עובדה זו מלמדת, שהאמון בהנהגתו הצבאית של זה עורער בעיניהם של אישים חשובים בגרמניה עוד לפני כן.

השופט אגרנט

(ג) כי הימלר עצמו עמד מאחורי הצעת אייכמן, שלשמה נסע ברנד לקושטא, וגם מאחורי שיחות בכר עם סלי מאיר — עובדה זו עולה ברורות מתוך המסמכים הבאים:

במכתב ששלח הצייר הגרמני (זונמאר) מבודפשט למשרד החוץ הגרמני ביום 22.7.44, נמסרה הודעה, כי —

..... לפני 5-4 שבועות הוסמך היהודי ברנד מבודפשט להשיג מצרכים בני-פיקוח עבור גרמניה, שתמורתם יינתן היתר-ייצאה לתורכיה לאי-אלו יהודים, וינקלמן (המפקח העליון של ה-ס.ס. בהונגריה) מניח שיברנד נפל שם לידי השירות החשאי (הבריטי) העניין היה תוצאת פקודה סודית של הרייכספיהרר ה-ס.ס. (הימלר), יועץ הצירות גרל, הודיע לי היום, כי שמע שהמשא-ומתן בתורכיה מתנהל כשורה, שהידיעה מריוטרס (בדבר דחיית ההצעה הגרמנית) פורסמה רק כדי להסוות את הענין, במידה שהוא נוגע לרוסים, אך כי למעשה היתה למעצמות המערב נכונות להיכנס לעיסקה" (מוצג 8).

בתזכיר מיום 5.10.44, שנערך על-ידי יועץ הצירות Von Thadden לשם הגשתו לשר-החוץ הגרמני, נאמר כי, לפי הודעת משרד היר.ס.ה.א. "היתה כרוכה העברתם של 318 יהודים הונגרים לשווייץ בתכנית להשגת סחורות בשביל ה-ס.ס., שהן חשובות למאמץ המלחמתי", כי ה-ס.ס. "פיק תועלת משחרור היהודים הללו", ו"שפרטי העיסקה הזאת אינן ידועות בברלין, הואיל והשיחות התנהלו במישרין ובעל פה בין הרייכספיהרר (הימלר) לבין אייכמן" (מוצג 8).

בתזכיר סודי נוסף מיום 11.11.44, שהוגש לשר-החוץ הגרמני על-ידי יועץ הצירות הראשי וגנר, צויין כי "בזמן העיסקה של מנפרד וייס, עליה שוחח הרייכספיהרר (הימלר) עם הפיהרר (היטלר), הובאו בחשבון תכניות מעורפלות לנצל את היהודים בשביל הפוטנציאל המלחמתי של גרמניה, וזאת מחוץ להבאתם לרייך לשם העסקתם בעבודה"; כמוכך, ש"ב-9 בנובמבר הודיע לנו משרד היר.ס.ה.א. בטלפון, כי משלוח נוסף של 1,000 יהודים לערך, ייצא לשווייץ תמורת השגת חמרי מלחמה בשביל ה-וואפן ה-ס.ס." (היחידה שאליה השתייך קודם בכר) (מוצג 8).

במוצג 6 — שהוא חלק מתרשומת שערך הימלר על השיחה שהתקיימה בינו לבין יאן מרי מיוסי ביום 15.1.45 בדבר הצעתו של זה "למצוא בשאלת היהודים פתרון ביד נדיבה" — מציין הלה כי, "להודעתי שחטעם הגוינס הפגיש היהודי סלי מאיר בשווייץ את המיופה כוח שלי בכר עם האמריקני מוקלינגר, היה מופתע (מיוסי) מאד".

באותה תרשומת מוסיף הימלר ומציין:

"הסברתי לו מחדש את עמדתי. היהודים הוכנסו אצלנו לעבודה כמובן גם בעבודות קשות כמו בנין כבישים, בנין תעלות, מפעלי מכרות, ויש להם

השופט אגרנט

תמותה גבוהה. מאז החלו הדיונים על שיפור גורלם של היהודים, הוכנסו לעבודות רגילות, אך כמובן חייבים לעבוד כמו כל גרמני בתעשייה צבאית אם אמריקה רוצה לקחת אותם, אנו נברך על כך. בלתי אפשרי שיבוא בחשבון, והכרחי שתינתן ערובה המונעת כי היהודים, שאנו נרשם את יציאתם לשווייץ, יישלחו, בזמן מהומנים, לארץ-ישראל"

א

כאשר אנו מצרפים לדברים האחרונים את המלים בכתב-יד, שבחלק העליון של המסמך הנ"ל: "לחיק שלי" — האם לא נמצא כי בולטת ממנו הוכחת-מה למגמתו האליביסטית של הימלר בזמן ההוא.

ב

(ד) ולאחרונה: ההתערבות האישית, בסוף מאי, של הציר וונמאיר — מי שהיה אז האישיות הגרמנית הגבוהה בהונגריה — לטובת הנזי ברנד (ויתר חברי הוועדה שנאסרו) אצל השלטונות ההונגרים (ראה פסקה 91 שלעיל), האם אינה מוסברת גם על-ידי מידת הרצינות, שבה התייחס אז הימלר לשליחות בעלה, יהיו מניעיו לכך אשר יהיו; והאם לא היה קסטנר זכאי להסיק מעובדת התערבות זו, כי אמנם יש לגרמנים ענין רב בהצעה נשוא השליחות האמורה. כאשר הביע קצין הגסטפו קלגס, בפני הגב' ברנד, את שמחתו על אשר לא גילתה להונגרים את מטרת הנסיעה של בעלה לקושטא ונתן לה את הציון: "זכית בעצמך לחיים שלך" (שם) — האם לא היה גם בעובדה זו כדי לחזק את קסטנר במסקנתו הנ"ל.

ג

ד

אכן, בנגעי בשאלת מידת הרצינות, שבה התייחסו הימלר ותומכיו לענין המשא-ומתן האמור, לא התכוונתי להסיק כל מסקנה ודאית לכאן או לכאן, אלא רק להראות שאין לומר היום בבטחון שקסטנר היה חייב להביק, בשעה שראה בהצעת אייכמן לברנד "ניצוץ אור" בפרספקטיבה החשוכה של יהדות הונגריה, כי המדובר הוא בהצעה דמיונית, התלושה כולה מהמציאות הנאצית והנדונה לסיכול מראש על-ידי הגרמנים עצמם.

ה

לשאלה, אם שיטת ההצלה האמורה יש בה כדי לעמוד במבחן הסבירות וההגיוניות, משיב אני, איפוא, בחיוב. עם שיטה זו הודה, בתקופה הרלבנטית, המנהיגים היהודים בהונגריה, רובם ככולם; היא ששימשה נר לרגלי חברי ועדת ההצלה בסלובקיה; עליה סמכו את ידיהם הסוכנות היהודית ונציגיה בקושטא; ולפיה נהגו למעשה ועד פליטי המלחמה האמריקני — קרי: ממשלת ארצות-הברית — והארגונים היהודים באותה מדינה. דבר חיובו של המשא-ומתן הכלכלי עם הגרמנים על-ידי כל הגורמים היהודים שעסקו בשטח ההצלה גם בהונגריה, גם מחוצה לה, מהווה שיקול חשוב, כשהוא לעצמו, לטובת סבירות השיטה הזאת. אולם, כאשר מתווספים אליו השיקולים האחרים שהיה קסטנר רשאי לשוותם לנגדו והנעוצים בתנאים המיוחדים, שהשתררו בהונגריה לאחר בוא הגרמנים לשם, אזי לא נשאר מקום לפקפק או לספק איזה שהוא בענין זה.

ו

הנני חוזר ומדגיש את התנאים של:

(1) המחסור בנשק והעדר מקור לכך;

השופט אגרנט

- (2) השיתוק הנפשי שהימם את יהודי הונגריה, אם בשל האימה והפחד שהטיל בהם הצורך, ואם בשל רוח השאננות לגבי גורלם, שהטביעה חותמה על חלק הארי מהם ערב הפלישה הנאצית וכן — הודות לתכסיסי ההטעיה של הנאצים — בזמן הראשון לאחר מכן; (3) אי-שעותם של יהודי ערי-השדה, לפני הגטואיזציה, לאזהרותיהם הכבדות של שליחי הארגונים החלוציים; (4) החלשתם הפיסית והרוחנית של היהודים הללו מסיבת האכזריות המשוועת, שבה בוצע ריכוזם בגטאות; (5) חוסר התועלת בפניות, לשם מניעת הגירושים, לשלטונות ההונגרים לאחר הפקדת ההכרעה בשאלת התושבים היהודים בידי שונאי היהודים, ירוש, אנדרי ובקי; (6) היחס האדיש — ובחלקו עויין — שהתייחסה לעניינם האוכלוסיה הלא-יהודית בתקופה הראשונה; (7) הקצב המהיר והמסחרר שבו נתקיימו תהליכי הגטואיזציה והדפורטציה; (8) הגברת השמירה בתחילת מאי משני עברי הגבול הרומני.

נוכח התנאים המיוחדים האלה וכוחם המצטבר, אין תימה כי נולדו אצל קסטנר וחבריו בוועדה, השיקולים שבגללם ראו אך באמצעי של ניהול המשא-ומתן האמור עם הנאצים את הסיכוי הטוב ביותר והיחיד להצלתם של יהודי הונגריה בקנה מידה מפסימלי.

בפסק-דינו הזכיר הנשיא את דברי קסטנר בדו"ח שלו, שאייכמן לא רצה ב"וורשה שניה"; ואכן אמת הדבר כי, בשללם את האמצעי של התנגדות בכוח, נקטו למעשה קסטנר וחבריו גישה שעלתה בקנה אחד עם רצונו האמור של התליין הלזה. גם נכון הוא, כי במידה שהשליכו את יהבם על המשא-ומתן עם הנאצים בזמן שואת ערי השדה, הרי באותה מידה הסירו את חששו של ראש ה"יודן-קומנדו", פן גם יהודי הונגריה עלולים להפריע לביצוע תכניתו הזדונית על-ידי לכתם בעקבות מורדי גטו וורשה. אולם לא בזה ולא בזה יש כדי להשפיע על סבירות השיקול של קסטנר וחבריו, כי הנהיגה על דרך ההתמרדות וההתקוממות לא באה בחשבון המעשי מבחינת המשימה של הצלה מפסימלית; כי אחרי בואם של הנאצים להונגריה, "היה מאוחר", כפי שהסכים גם משה קראוס (ע' י"ז—76), "להתחיל התנגדות בקנה-מידה גדול".

אכן, ההצבעה על גבורתם העילאית של מורדי גטו וורשה, כדרך שבה היה גם קסטנר חייב ללכת, לא היה לה מקום במשפט זה. ראשית, במידה שאפשר לדלות את המסיבות, הסובבות פרשה זו, מתוך שני הספרים שהוגשו במשפט ושבחם סופר עליה, הרי מסתבר שהן נבדלות מהמסיבות, שהיו קיימות בתקופה הנדונה בהונגריה, לפחות בשתיים אלו: (1) בו בזמן שהשמדה ההמונית בפולניה — לאחר פרשה ארוכה של רדיפת היהודים בצורה אחרת — החלה כבר במרס 1942 (ובגליציה המזרחית כבר ב-1941), הרי ניגשו לארגון המרד האמור רק בסוף 1942 או בתחילת 1943, והוא בוצע באפריל-מאי של שנה זו (ראה ספרו של ג. רייטלינגר, "הפתרון הסופי", ע' 55, 244, 272; ספרו של יצחק גרינבוים, "בימי חורבן ושואה", ע' 96-97), בספר השני נאמר:

השופט אגרנט

„רק לאחר שנגמרו חדשי הטבח, אפשר היה לגשת לארגון ההתגוננות.“

השווה את העובדה, כי להונגריה פלשו הגרמנים ביום 19.3.44 ועד סוף יוני של אותה שנה השלימו את גירוש רובם המכריע של יהודי ערי השדה.

(2) בפולניה אפשר היה ליהודים להשיג נשק, הגם בקושי, והיה צריך לשלם בעדו (רייטלינגר, ע' 272; גרינבוים, ע' 97); ואילו אמצעי זה היה חסר בהונגריה, כאמור.

שנית, מעשה הגבורה של מבצעי המרד הנ"ל הוסיף — אין צורך להטעים זאת — דף מפואר בספר תולדות העם היהודי; הוא הפך להיות חלק בלתי נפרד מהסגה הלאומית שלנו; בכוחו לחזור ולהשפיע על רוח העם ולחזק אצל אלה הזקוקים לכך את רגש הכבוד הלאומי. אולם, לאחר שנתנו הערכה זו למאורע היסטורי זה, שוב עלינו לקבוע שאין לה שייכות לשאלה המעסיקה אותנו כאן. רצוני לבאר: ההשקפה האומרת, שגם בגולה — ולא רק במולדת — שומה על היהודים לנהוג מתוך „הנכונות להקריב את החיים לשם הגנה עליהם“ — וכי יש לעשות כן „מבלי לבקש חשבונות רבים“ — השקפה זו נוגעת אך ורק לטובתו של העם היהודי לטווח ארוך; ולענין זה בלבד נוגעת, איפוא, השאלה — חזו שאלה מדינית מובהקת — אם גם יהודי הונגריה היו חייבים לנהוג בדרך שבה נהגו מורדי הגטו בוורשה. מאידך גיסא, השאלה שעמדה לדיון לפנינו היא מצומצמת הרבה יותר; הלא זוהי השאלה, אם — בהנחה שפעל קסטנר בהשפעת המניע להציל מסכנת החיים המיידית שריחפה עליהם את המספר הגדול של יהודי הונגריה שניתן היה להצילם — בחר הוא, לשם כך, בדרך הצלה שהיתה, בהתחשב בתנאים דאז, סבירה והגיונית. על שאלה זו השבתי כפי שהשבתי.

II. הנני מסכם את מסקנותי הסופיות לגבי התנהגות ד"ר קסטנר בתקופת השואה של ערי השדה, כדלקמן:

(א) בתקופה זו הודרך הלה על-ידי המניע היחיד של הצלת יהודי הונגריה בכללם, הוזה אומר, הצלתם במספר המפסימלי אשר, בהתחשב בתנאי הזמן והמקום, כפי שהעריכם, אפשר היה להצילם;

(ב) מניע זה עלה בקנה אחד עם חובת ההצלה המוסרית, שהיתה מוטלת עליו בתוקף תפקידו כמנהל ועדת העזרה וההצלה בבודפשט;

(ג) בהשפעתו של מניע זה, נקט את השיטה של ניתול משאומתן כספי או כלכלי עם הנאצים;

(ד) שיטה זו בכוחה לעמוד במבחן הסבירות וההגיוניות;

השופט אגרנט

(ה) התנהגותו ביום ביקורו בקלוז' (3.5) ולאחר מכן — הן על האספקט האקטיבי (תכנית "המיוחסים") והן על האספקט הפסיבי (אי-המסירה של "ידיעות אוש" ביץ" ואי-העידוד לפעולות התנגדות בכוח ובריחה בקנה-מידה גדול) — מתיישבת עם שמרו אמונים לאותה שיטה, בה ראה, בכל הזמנים החשובים, סיכוי הצלה יחיד;

א

(ו) הואיל וכך, אין למצוא דופי מוסרי בהתנהגותו הנ"ל; אין לגלות קשר סיבתי בינה לבין הקלת הגירוש וההשמדה; ואין לראותה כמגיעה לכדי שיתוף פעולה עם הנאצים.

ב

עלי להוסיף, שאם מסקנות אלו הן נכונות, לא קיים מקום להחלת "ההלכה היהודית", שבה תמך הנשיא יתדותיו, ואף אין חשיבות לדוגמת "שומר המחנה", שהקשה לענייננו. תמציתה של אותה הלכה היא שאין "דוחים נפש מפני נפש", וביסודה מונח הרעיון של: "האם דמך סומך יותר". כאשר בא אדם לפני רבא ושאלהו, מה יעשה, ששר אחד רוצה להרגו, אם לא יהרוג הוא את פלוני — השיבהו רבא: "ליקטלוך ולא תקטול, מאי חזית דמא דידך סומך טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומך טפי" (פסחים, כ"ה, ע"ב); כלומר, צא ליהרג ואתה אל תהרוג, כי — בלשון רש"י — "מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליך"; אין פיקוח נפש שלך מרשה לך לעבור על "לא תרצח". לפיכך פסקו חכמי ישראל הלכה, שאין מפקירים את חיי היחיד (החף מפשע) לשם הצלת הרבים, כאשר אמר הרמב"ם:

ג

ד

"וכן אם אמרו להם עכו"ם תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם, ייהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל; ואם יחדוהו להם, ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם, אם היה מחוייב מיתה יתנו אותו להם ואין מורים להם כן מלכתחילה" (פ"ה מהלכות יסודי התורה, הלכה ה'; ראה גם אסמכתאות אחרות בפסק-דין הנשיא, פסקה 64; כמו-כן, ראה דיון מקיף בסוגיה זו בספרו של פ. דייקן, "דיני עונשין", חלק רביעי, ע' 784 ואילך).

ה

הדבר בולט לעין, כי ההלכה האמורה סובבת כולה על המקרה, שבו עומדת בפני אדם הברירה של ביצוע (או אי-ביצוע) מעשה אלימות ממש, כלפי מי שלא עשה לו — ואינו עומד לעשות לו — כל רע והנהו חף מפשע, כאשר אינו רואה לפניו דרך אחרת להציל את עצמו מסכנת החיים המיידית המרחפת עליו. בצורה זו הוצגה ונדונה הבעיה הזאת גם בספרות הפילוסופית-משפטית של אומות העולם (ראה סיכום הדעות השונות שהובעו שם לגביה בספרו של ג. ויליאמס, "המשפט הפלילי וכו'", סעיף 176, ע' 577 ואילך); ובאותה צורה עמדה לדיון במשפט האנגלי, (30), (1884), Reg. v. Dudley and an.; ובמשפט האמריקני, (45), (1842), U.S. v. Holmes. הנני מסתפק כאן בהבאת דברי הניסוח של Cairns (בספרו, "הפילוסופיה של המשפט מאפלטון עד היגל", ע' 409), כדלקמן:

ו

ז

השופט אגרנט

א "In its general aspect the right of necessity raises the question whether I may use violence against one who has used none against me. Concretely, may a man who is shipwrecked, and struggling in extreme danger for his life, in order to save it thrust another from a plank on which he had saved himself. This is not the case of a wrongful aggressor making an unjust assault upon my life, and which I anticipate by depriving him of his own."

ב המקרה שלפנינו שונה לחלוטין. הואיל ועיקר הבעיה כאן הוא אם אדם המעשה של קסטנר לגבי יהודי קלוי' ויתר ערי השדה — הימנעו מלמסור להם על "ידיעות אושביץ" המוחשיות וכו' — כמוהו כהפקרת מרביתם של היהודים הללו בידי הרוצח הנאצי, לשם הצלת מיעוטם. בהבחנה זו בין שני סוגי המקרים הרגיש גם הנשיא כאשר אמר (פיסקה 64): "אינני בא לפסוק הלכה לפי הרמב"ם אם קסטנר הסגיר במלוא מובן המלה (נתן) או (מסר) את יהודי קלוי' ואחרים בידי הרוצח ממש". ברי כי הפתרון של בעיה זו תלוי — כפי שאמרנו וחזרנו ואמרנו — בהגדרת החובה המוסרית, שבה נשא קסטנר כלפי יהודי הונגריה בכללם. הענין מוזכר, במקצת, את הברייתא הידועה: "שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד קיתון של מים, אם שותין שניהם ממים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב. דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: והי' אחיך עמך — חייך קודמים לחיי חברך" (בבא מציעא ס"ב, ע"א). במאמרו "על שתי הסעיפים", תומך אחד-העם בעמדתו של רבי עקיבא, בנמקו שלא מוטלת "חובה מוסרית" על פלוני לעשות לשם הצלת זולתו, כאשר בעטיו של מעשהו זה יקפח את חייו הוא. בהתייחסו למקרה שבא בפני רבא, אומר הוא: "אילו היה הדבר להיפך, שבא אדם ושאל: פלוני יוצא ליהרג, ואני יכול להצילו בתתי נפשי תחתיו, מה אעשה? — היה רבא משיב: ייהרג פלוני, ואל תאבד חייך בידיהם. שהרי ממה נפשך יש כאן אבוד נפש, ומאי חזית דדמא דההוא גברא סומק טפי, דילמא דמא דידך סומק טפי" (כתבי אחד העם, הוצאת "דביר", ע' ש"ע, ש"ג).

ג וכן בענין שלנו: אם סבור היה קסטנר, הגיונית, שלא תצמח כל תועלת של הצלה למרביתם של יהודי ערי השדה מהמסירה של "ידיעות אושביץ" למנהיגי קלוי' והערים האחרות, ולא עוד, אלא שדבר זה עלול לחבל במשא-ומתן שניהל עם הנאצים ושרק בו ראה סיכוי למילוט רובם של יהודי הונגריה מהסכנה שנשקפה להם, כי אז לא היה בחובתו המוסרית, כלל ועיקר, לעשות בכיוון האמור, רק משום שעל-ידי כך יהיו עשויים להינצל כמה אלפים של יהודים.

ד את מסקנתו — כי התנהגותו של קסטנר בפרשת קלוי' וכו', אינה שונה מהסגרת רוב היהודים בידי רוצחיהם, לשם הצלת יחידים" — מחזק הנשיא, כאמור, במשל שהמשיל לגבי השומר הממונה על שמירת מחנה המופתע באישון לילה על-ידי אויב. והו' המשך המשל:

השופט אגרנט

„האויב מודיע לשומר כי המחנה מוקף כולו על-ידי כוח מכריע, שבדעתו להשמיד את המחנה כולו וכי אפילו ינסה הזקיף להעיר את חבריו ולהזעיקם, לא יצליחו להימלט. האויב מבטיח לשומר לחוס על חייהם של מספר מצומצם של חבריו שמותר לו לבחור בהם, בתנאי שלא יזעיק את יתר חבריו ולא יעשה כל נסיון להצילם. השומר מגיש לאויב את רשימת חבריו הטובים ביותר ונמנע להזעיק את המחנה ולבוא לעזרתו. האויב משמיד את המחנה כולו בהתאם לתכנית ומשאיר בחיים רק את מועמדיו של השומר. מעשה השומר מהווה בגידה בחבריו ובתפקידו, שיתוף פעולה עם האויב וסיוע להשמדת המחנה“ (פיסקה 64).

תשובתי על משל זה היא, שאין הנמשל דומה לו כלל וכלל, וזאת משתי בחינות. ראשית, תכנית „המיוחסים“ מעולם לא שימשה בשביל קסטנר משימת הצלה ייחודית, שבגללה ויתר על הצלת חייהם של שאר יהודי ערי השדה; כי אם היתה זאת אך תוצאת לוואי של המשא-ומתן שניהל למניעת גירושם של יהודי הונגריה בכללם, ובעיניו הלכה תכנית זו בד בבד עם התכנית של הצלה מפסימלית ולא היתה מנוגדת לה. שנית, חובת השומר במשל האמור — להזעיק את המחנה לקראת הופעתו הפתאומית של האויב הבא להשמידו — היא חובה מיניסטריאלית, שהוגדרה ברורות מראש ושלא היה זכאי לסטות ממנה כמלוא הנימה. מאידך גיסא, תפקידו הציבורי של קסטנר חיבו לדאוג להצלתם של כלל יהודי הונגריה — הוזה אומר, חובתו המוסרית היחידה היתה לחתור אל הצלת המספר הגדול של יהודים שבגדר האפשרות היה להצילם; לפיכך ההכרעה בשאלה, אם חייב היה למסור ליהודי הגטאות את ידיעותיו המוחשיות, היתה תלויה בהערכה שהעריך את השימוש באמצעי זה ביחס למטרה „המפסימלית“ האמורה; והלא ראינו כי הערכתו לגבי אותו ענין — והיא הערכה סבירה — היתה שלילית.

לפיכך דעתי היא, שלא צדק הנשיא במסקנתו, שהמשיב הוכיח, בקשר לשואת ערי השדה בהונגריה, את שתי האשמותיו הראשונות, הטרגדיה שעברה על יהודי הערים הללו בשנת 1944 היא גדולה ונוראה, הן מבחינת מהותה והן מבחינת היקפה. אולם, חומר ההוכחה במשפט זה אינו מצדיק שנמצא כי ד"ר קסטנר תרם ביוזעין לתוצאה עגומה זו ואינו מצדיק כי יוכתם, באשר לכך, בכתם של משתף פעולה עם הנאצים.

10. פרשת הצנחנים היהודים.

פרשה זו אינה נוגעת להאשמה השניה שבעלון המשיב — „רצח בעקיפין“ של יהודי הונגריה — וגם לא נזכרה בו במפורש. אף-על-פי-כן, דן בה הנשיא בפרוטרוט, הואיל וכאמור, הוא ראה אותה כנכללת בהאשמה הראשונה, היא ההאשמה הכללית של שיתוף פעולה עם הנאצים (פיסקה 31) שלעיל). הנני רואה צורך להעיר, באשר לזאת, הערה פרוצידורלית.

מקום שהטיח אדם, כלפי התנהגותו של אחר, דברי דיבה כלליים — למשל, שזה היה משתף פעולה עם הנאצים — ובמשפט מבקש הראשון להוכיח את האמת שבהאשמתו על-ידי עובדות שלא הזכירן כלל בגוף דברי הדיבה, הרי ברי, כי תפקידו של התובע

„מסקידין“, כרך יב, תשי"ה/תשי"ט 1958

השופט אגרנט

נימוקיו האחרים לכך אשר יהיה — אינו מוצדק. הרי בשלב שבו מסר קסטנר את עדותו הראשית, לא יכלה הקטיגוריה לדעת אם הסניגוריה תסתמך בכלל על פרשת הצנחנים לשם הצדקת ההאשמה של "שיתוף פעולה", והזכרת פרשה זו בשלב האמור, ומתוך גישה של זהירות בלבד, אינה יכולה לשמש לרעתו של קסטנר רק משום שלא עמד אז על כל העובדות החשובות הנוגעות לענין זה.

אולם, עיקר המטרה, שבגללו עמדתי כאן על החסר הזה שבו לוקים סדרי הדיון המקומיים לגבי סוג זה של מקרים, הוא להדגיש את הצורך בהתערבות המחוקק למען תבוא בעיה פרוצידורלית זו על פתרונה הרצוי. צורך זה בולט ביחוד מהמשפט שלפנינו, בו נאלצה הקטיגוריה לגולל, כבר בעדותו הראשית של קסטנר, עשרות של עובדות ופרטים, בלי לדעת מראש מה הם העובדות והפרטים אשר הסניגוריה מייחסת להם חשיבות. יתרה מזו, בעיני ברי, שמשפט זה לא היה מגיע לממדים אליהם הגיע ולא היה נמשך זמן כה רב, אילו היתה מוטלת על הסניגוריה החובה לפרט, בתחילת הדיון, את העובדות החשובות, שבדעתה להוכיחן לשם הצדקת הטענה, כי יש אמת בהאשמתו הכללית של המשיב, שקסטנר היה משתף פעולה עם הנאצים.

בפסקדינו הפריד הנשיא את הדיון בפרשת הצנחנים לשני חלקים: בחלק אחד דן בענינם של יואל פלגי ופרץ גולדשטיין ובחלק האחר — בזה של חנה סנש. אף אני אלך בדרך זו, אך אדון מקודם בענינה של זו האחרונה.

פרשת חנה סנש.

העובדות החיצוניות, הנוגעות לענין זה, צוינו בפיסקה 103 לפסק'הדין של הנשיא. חנה סנש, יואל פלגי ופרץ גולדשטיין — שלשתם קצינים וצנחנים בצבא הבריטי — נשלחו להונגריה בשנת 1944 כאשר בידיהם תפקיד כפול. מטעם הצבא הבריטי הוטל עליהם התפקיד להבריח שבויי מלחמה ולהעביר ידיעות מהונגריה, ומטעם הסוכנות היהודית — התפקיד לארגן את יהודי הונגריה להתגוננות בפני הצורך הנאצי ולסייע להצלת יהודים בדרכי מחתרת (פיסקה 82). חנה סנש עברה את הגבול ההונגרי ב־9.6 אך נתפסה מיד על־ידי פלוגה גדולה של ג'נדרמים הונגרים. אותו זמן היה מוסתר, בקרבת מקום, ציודת הצבאי (מדי קצינה בריטית, משדר ונשק), אך כאשר הציגו לה השוטרים אזניות המשדר ונאמר לה שאלה נמצאו בידי אחד ממלוויה, גילתה להם — כדי להגן עליו — את מקום המחבוא של המשדר ושהיא אחראית לו. לאחר מכן, הובאה לעיירת הגבול סומבט, שם נחקרה ועונתה; וממקום זה הועברה למרכז הריגול הנגדי בבודפשט ("הדיק"). ב־17.6 נעצרה אמה, תושבת בודפשט, וגם היא הובאה ל"הדיק". במקום הזה הופגשו האם והבת במטרה להביא את זו האחרונה לגילוי סודותיה הצבאיים. גב' סנש האם שוחררה בו ביום אך כעבור שעות אחדות נעצרה על־ידי הגסטפו הגרמני והוכנסה לבית־הסוהר של זה, שם נכלאה בינתיים גם חנה סנש. להלן קובע הנשיא:

"על חנה עברו לבטים קשים, כשחוקריה איימו עליה להרוג את אמה, אם היא לא תגלה את המפתח הסודי למשדר, אך היא עמדה בכל העינויים

השופט אגרוט

הגופניים ובלחץ המוסרי הכבד שהוטל עליה ב־11.9 הועברה חנה לבית-הסוהר הצבאי ההונגרי, ואילו אמה הועברה ב־13.9 למחנה העצורים בקישטרצ'ה ושחררה ביום 27.9 או 28.9 ב־28.10 הועמדה חנה בפני בית-דין צבאי הונגרי, הואשמה בריגול, ובלי שהוצא פסק-דין נגדה, הוצאה ב־7.11 להורג ביריה בבית-הסוהר הצבאי ההונגרי מתחת לחלון תאם של פלגי וגולדשטיין

א

לדברים האלה יש להוסיף את העובדה — ועליה אין חולק — כי ביום 14.10 קיימו קסטנר ופרידריך בורן (נציג הצלב האדום בבודפשט) פגישה עם נציגי משרד-הבטחון ההונגרי, ובה נתנו אלה הבטחה לשחרר את שלושת הצנחנים היהודים כעבור ימים אחדים, אך הבטחה זו התרוקנה מיד מתכנה, מאחר שלמחרת היום — 15.10 — עבר השלטון לידי סלשי ואנשי צלב-החץ והתחיל, שוב, משטר אימים בהונגריה (דו"ח קסטנר, ע' 72, 104-105).

ב

מסקנת הנשיא היא, שקסטנר גילה חוסר מעש בענין שחרורה של חנה סנש וגם מנע בעד אחרים מלפעול לשם כך; כי הוא לא היה מעוניין בשחרורה מאחר "שהיתה עשויה להוקיע את שיתוף הפעולה שלו הנמשך והולך עם המשטר הנאצי ולפגוע בקשריו עם ראשי ה־ס.ס."; כי היה בהתנהגותו זו משום הפרת חובת הנאמנות שחב כלפי הסוכנות היהודית, שהודיעה לחברי הוועדה עוד בינואר 1944 על בואם בעתיד של צנחן וצנחנית יהודים להונגריה; ושהתנהגותו זו הגיעה, איפוא, לכדי שיתוף פעולה עם הנאצים (פיסקה 113).

ד

מסקנה זו אינה מתקבלת על דעתי.

(1) גם אם נצא מתוך ההנחות, שקסטנר גילה חוסר מעש בענין שחרורה של חנה סנש ומנע בעד אחרים מלפעול לשם כך וכן, שמאחורי התנהגות זו עמד המניע שייחס לו הנשיא — גם אז לא נוכל להסיק מסקנה כלשהי על היותו, בשל כך, "משתף פעולה". אסביר את דברי.

ה

ראינו לעיל (פיסקה 37) כי המושג "שיתוף פעולה" — אשר הנשיא אינו מגדירו בשום מקום בפסק-דינו — מכיל בקרבנו (בין השאר) את היסוד של מתן עזרה לנאצים, שהיתה עשויה לקדם את מטרותיהם מזה ולפעול לרעת העם הכפות למשטרו או למרותו — כאן: העם היהודי בהונגריה — מזה, כמו־כן, הכל מודים שלא ידו של קסטנר היא שהיתה במאסרה של חנה סנש; ואין לדעת היום, אם המאמצים שהיה בכוחו — ובכוחם של אחרים — לעשותם בענין שחרורה, ושלא נעשו, היו מביאים, בסופו של דבר, לתוצאה הרצויה. במצב דברים זה, כיצד ייתכן לקבוע כי חוסר המעש מצדו (או השפעתו השלילית על אחרים) בענין הזה היה עשוי לקדם את מטרותיהם של הנאצים או לפעול לרעת יהודי הונגריה, משלא עשו הוא ואחרים באותו ענין, נשאר המצב סטאטי ולא השתנה במאומה — לא לטובת הנאצים ולא לרעת היהודים; וכאמור, לא ניתן בידנו לקבוע אם כל פעולה שהיתה נעשית לשם שחרור הצנחנית הארצישראלית, ושלא נעשתה, היה בה כדי להביא

ו

ז

השופט אגרנט

בו, במצב זה, תמורה איוו שהיא. הואיל וכך, אפילו נייחס לקסטנר את המניע שייחס לו הנשיא — החשש פן יביא שחרורה של חנה סנש להקעת "הקו הגרמני" בו דגל — עוד אין לראות בזאת משום יסוד של "שיתוף פעולה", לאור הכלל האומר ש"דברים שבלב אינם דברים". זאת אומרת, לכל היותר יש כאן — בלשון המשפט הפלילי — *mens rea*; *actus reus* אין כאן, אם נכוונות הן ההנחות העובדתיות שיצאנו מהן, אזי יש אמנם להסכים עם הנשיא, שהפר קסטנר את חובת נאמנותו "כלפי הסוכנות היהודית", ההגנה והצנחנית האסירה; אולם הפרה זו אין משמעותה בהכרח "שיתוף פעולה". במקרה כזה, אפשר למתוח ביקורת מוסרית על קסטנר ולהוציא עליו משפט, כי נכשל בתפקידו הציבורי; אולם אין פירוש הדבר הזה, שהיה "משתף פעולה".

(2) אם נדון בהתנהגותו וכוונותיו של קסטנר, לגבי ענינה של חנה סנש, לגופו, אזי נמצא, כי קביעותיו העובדתיות של הנשיא בנדון זה אין להן יסוד. נבחון מקודם את קביעתו, כי "קרוב לוודאי שקסטנר ידע על מאסרה של חנה סנש החל מסוף יוני או ראשית יולי".

בעדותו אמר קסטנר, שנודע לו בפעם הראשונה על הימצאה של חנה סנש בהונגריה — וזאת מפי הנזי ברנד — באמצע אוגוסט (ע' 157). הנשיא שלל אמון מעדות זו, ואחד הנימוקים לכך הוא, כי "טבעי" הוא שיואל פלגי יספר לקסטנר, שעה שהתראה עמו בסוף יוני, על הצנחנית היהודית ויתיעץ אתו בקשר להעדרה (פיסקה 104). ברם, מעדותו של יואל פלגי עולה ברורות, שלא מסר דבר וחצי דבר לקסטנר על אודות הימצאה האפשרי של חנה סנש בבודפשט. הוא הדגיש: "הצעתך (של באי-כוח המשיב) שכן גיליתי לו על חנה היא שקר ונדחית" (ע' 428). הנשיא לא הטיל אמון גם בדבריו של פלגי, הואיל וטעמו של זה — כי "חוקי המחתרת אומרים שאין מוסרים דבר למי שאינו יודע" — אינו עומד בפני הביקורת, מאחר שהודה פלגי שגילה בפני קסטנר את "הסוד הצבאי החמור של המשדר" שלו. ייתכן שצדק הנשיא בשללו טעם זה, אך מאידך גיסא, הסוד בדבר המשדר של פלגי הוא סוד שנגע במישרין לו עצמו, ואילו הסוד על הישלחה של חנה סנש להונגריה היה ענינה שלה, ואמנם הטעים פלגי גם טעם זה באמרו: "סיפרתי לו שיש לי משדר, זה היה עסקי, עלי סיפרתי לו, לא ראיתי לנכון להיוועץ עמו על חנה". כשאני לעצמי, אינני רואה, איפוא, יסוד שלא להאמין לדברי פלגי בנקודה זו. אולם יהא ערכם של דבריו האמורים של עד זה אשר יהא, שלילת נכוונתם על-ידי הנשיא בוודאי אינה יכולה לשמש יתד לקביעה פוזיטיבית, שלקסטנר נודע על דבר בואה של חנה סנש להונגריה, בסוף יוני או תחילת יולי. מהצד האחר, הנימוק כי "קשה להבין כיצד יכלו קסטנר ופלגי לתכנן את התייצבותו של פלגי בפני הגסטפו ואת סיפורו שהוא וגולדשטיין באו כשליחי הצלה מקושטא, בלי לדון בבעיית העדרה של חנה ובחשש שהיא נאסרה על-ידי אותו השלטון שפלגי עמד להתמסר בידו" — נימוק זה ערכו הוא שוב שלילי, אך אין בכוחו לשמש יסוד לממצא חיובי בשאלה הנדונה.

נימוק אחר של הנשיא בענין זה מושתת על פליטת הפה של קסטנר בתשובה לשאלה שהציג לו הנשיא במהלך חקירתו החוזרת. קטע העדות, שבו באה פליטת הפה הזאת, הוא כדלקמן:

השופט אגרנט

..... כשהלכתי יותר מאוחר לגרזולי (הקצין ההונגרי שבסמכותו

היה נתון ענינם של שלושת הצנחנים) וביקשתי עזרתו בשביל 3 הצנחנים, הסביר לי גרזולי את חומרת מצבם ואמר לי: אשר לחנה אין שום אפשרות של עזרה מאחר שהיא נתפסה תוך כדי מעשה, והוא הוסיף: אם כי אין לנו לריגול הנגדי בהונגריה — צל של ספק ששלושתם היו קשורים אחד בשני, בענין פלגי וגולדשטיין קיימת האפשרות ליצור עבורם מסיבות מקילות, מאחר שהם השאירו את המשדר על הגבול ולא נתפסו תוך כדי מעשה של ריגול וחבלה שיחה זו הייתה באוגוסט, בערך בין 10.8 ל-20.8. (לשאלת בית-המשפט) הקצין שחקר אותי ב-1.7 גם כן הסביר לי את התנאים שבהם נתפסו חנה סנש (לבית-המשפט חנה סנש ב-1.7?) אני מחקן — הסביר לי התנאים בהם נודע להם על הפעולה, על פעולת הצנחנים. הוא דיבר אתי אז על שני הצנחנים — פרץ ופלגי" (ע' 310-311).

בפסק-דינו (פיסקה 104) אמר הנשיא:

„פליטת הפה של קסטנר שהקצין שחקר אותו ב-1.7 גם כן הסביר לי את התנאים שבהם נתפסו חנה סנש' — כאן הופסק קסטנר על-ידי שאלת בית-המשפט — מצביעה גם היא על כך שקסטנר קיבל ידיעה על מאסרה של חנה סנש מהשלטונות עצמם בתאריך מוקדם יותר.“

לדעתי, לא צדק הנשיא בייחסו חשיבות לפליטת הפה האמורה. ראשית, קסטנר מיד תיקן את עצמו וקבע שכונתו הייתה לכך, ששמע מפי הקצין שחקר אותו ב-1.7 על התנאים שבהם נודע לשירות הריגול ההונגרי על בואם של הצנחנים פלגי וגולדשטיין. שנית, ביום 26.6 או 27.6 נאסר פלגי וביום 1.7 נאסרו קסטנר, הנזי ברנד וחברים אחרים של הוועדה, במטרה להכריחם לגלות את מקום הימצאו של גולדשטיין, ובהודמנות זו נתגלה להם דבר היאסרו של פלגי. מתקבל מאד על הדעת, כי השיחה עם החוקר ההונגרי סובבה אך ורק על ענינם של פלגי וגולדשטיין, ולא על זה של חנה סנש. יש לציין, כי הזמן דחק אז באשר אנשי שירות הריגול ההונגרי הודיעו שעוכבה בינתיים (כפי שקרה בפועל) יציאתה של רכבת ברגן-בלזן מבודפשט, כדי ללחוץ על גילוי מקום המחבוא של גולדשטיין (עדות הנזי ברנד, ע' 628). ואין לחשוב כי במסיבות אלו יעלו את פרשת חנה סנש, שלחברי הוועדה לא הייתה כל שייכות לה. שלישית, המלה „נתפסו“ — להבדיל מ„נתפסה“ — שבה השתמש קסטנר במשפט המכיל את פליטת הפה שלו, מוכיחה, שלא התכוון לדבר על אחד הצנחנים בלבד. רביעית, גב' הנזי ברנד — אשר כלפיה, בעיקר, כיוונו אנשי שירות הריגול את חקירתם ביום 1.7 — לא הזכירה בעדותה שהיה דיבור איזה שהוא אותה שעה על חנה סנש, ולא נחקרה בנוקדה זו. חמישית, התאריך 1.7 לא הוזכר בראש שונה, בהקשר האמור, על-ידי קסטנר עצמו, כי אם הועלה על-ידי הנשיא בשאלה שהציג לו במהלך החקירה החוזרת, ואותו תאריך העלה הנשיא בשאלה אחרת שהציג לקסטנר שורות מספר לפני כן (ע' 310). ולבסוף — וזה אולי העיקר — בשעה שמסר ד"ר קסטנר

השופט אגרנט

את תשובתו האמורה, כבר עמד בתא העדים זה היום השנים-עשר ולאחר שעברה עליו חקירת שתי-וערב שנערכה במשך שבע ישיבות, אם נצרך לזאת את העובדה, כי גם בחקירה הראשית, גם בחקירה הנגדית גולל את כל פרשת פעילותו כמנהל הוועדה מאז בוא הגרמנים להונגריה ביום 19.3.44 ועד ליציאתו משטח הרייך ביום 20.4.45, כי במהלך חקירתו נדרש להסביר ולחזור ולהסביר כמעט כל פרט מהפרטים המרובים הסובבים פרשה ארוכה וסבוכה זו וכי המדובר הוא שוב, במתן עדות על הכנה של שיחה אחת שהיתה לקסטנר לפני יותר מעשר שנים — כי אז לא נתפלא שעלול היה להפליט טעות מהסוג האמור, טעות שהוזדו מיד כדי לתקנה, במסיבות אלו, כל הערכה אחרת לגבי פליטת הפה האמורה פירושה יהיה להטיל על עד עול ומעמסה, שאין בכוחו של בן-אנוש רגיל לשאת בהם; פירושה יהיה לתפוס, בכל מקרה, את העד בלשונה, להתייחס אליו בחשדנות מופרזת ולהמאס עליו את התפקיד החשוב, שמוטל עליו למלא במשפט.

נימוק שלישי לקביעת הזמן האמור מצא הנשיא בדברי הדו"ח של קסטנר (ע' 72), כדלקמן:

„חנה סנש, גולדשטיין ונוסבכר נשארו במאסר, במשך חדשים השתדלנו לשוא לשחרר את כולם. כעבור שלושה חדשים הגיע סוף סוף היום בו נראה הדבר שנצליח בשחרורם. זה היה ה-14.10.“

על דברים אלה מגיב הנשיא (פיסקה 104):
„דו"ח של קסטנר אין זכר לעובדה שעל מאסרה של חנה סנש נודע לו מאוחר יותר מאשר על מאסרם של יתר שני הצנחנים.“

אכן, כל הפרשה של שלושת הצנחנים סוכמה בדו"ח האמור בפחות משלושה עמודים הכתובים במכונת כתיבה (ע' 70-73). האם מפני שקסטנר, בספרו על מאמציו לשחרר את שלושת הצנחנים בסיכומו הקצר הזה, אינו מזכיר את הזמן, בו נודע לו על מאסרה של חנה סנש, מן הדין להסיק כי עובדה זו נודעה לו בעת ועונה אחת עם היוודעו על אודות מאסרם של פלגי וגולדשטיין — ושאין אמת בגירסתו, שנודע לו על כך רק באמצע אוגוסט? התשובה לשאלה זו מתבקשת מאליה.

השגותי הללו על נימוקיו האמורים של הנשיא די בהן, לדעתי, כדי להפריך את קביעתו בנקודת הזמן. יודגש הדבר, כי גם הנשיא אינו קובע בענין זה יותר מאשר כי „קרוב לוודאי“ שהזמן הזה חל בסוף יוני או תחילת יולי. השקפתי היא — מהטעמים שעליהם עמדתי לעיל — כי נימוקיו של הנשיא אין בהם כדי להטות את כף המאזניים לטובת גירסת הזמן, שנתקבלה על לבו, אפילו הטיה קלה; אולם, גם אם היה להם משקל כזה, הרי ברי שאיננו מגיע לכדי אותה מידה גדולה של שכנוע, אשר הכלל בדבר חובת ההוכחה דורש מאת המשיב גם בענין זה (פיסקה 172) (שלעיל).

השופט אגרנט

(3) הנחתנו צריכה להיות, איפוא, כי נתגלה דבר מאסרה של חנה סנש לקסטנר רק באמצע חודש אוגוסט. ואולם, אם כך הדבר, נודעת חשיבות רבה לעובדה — ועליה, כאמור, אין חולק — כי ביום 14.10 השיג קסטנר את הבטחת משרד-הבטחון ההונגרי לשחרר את שלושת הצנחנים. בעדותו אמר קסטנר שפנה בענין זה בפעם הראשונה לפרידריך בורן — נציג הצלב האדום, שבהשתדלותו עלה בידו לקבל את ההבטחה האמורה — „בערך בתחילת ספטמבר“ (ע' 163) ובדו"ח הוא כותב כי, נוסף לבורן, פנה בזמן ההוא גם לקולונל גרוזלי ממשד-הבטחון ההונגרי (ע' 104). דבריו, באשר להתחלת פעולתו זו, מתיישבים עם התמורה המדינית שחלה בהונגריה בסוף אוגוסט. כזכור, בזמן הזה נפלה ממשלת סטוי, ולראש הממשלה נתמנה הגנרל לקטוש, מתומכיו של הורתי; כמורכב, אייכמן ואנשי ה"יודן-קומנדו" — להבדיל מהגסטפו הגרמני — נאלצו לעזוב את בודפשט לפי דרישת העוצר. על-כן, בו בזמן שכל עוד נמשך המאבק על השלטון בהונגריה בין הורתי ותומכיו לבין הנאצים, לא היה יכול קסטנר לקוות שההונגרים יעזו לשחרר את שלושת האנשים שנחשבו מרגלים בריטים — ובפרט את הצנחנית שנחפסה כאשר ציודה הצבאי עמה ואשר עמדה ללא חת בסירובה לגלות את המפתח הסודי למשדר שלה (ראה העדות הג'ל של קסטנר על שיחתו עם גרוזלי באמצע אוגוסט) — הרי השינוי שחל בסוף אוגוסט באווירה המדינית בהונגריה היה בו כדי להעלות את התקווה כי הוא עלול להצליח במאמץ שיעשה בכיוון זה.

קיים טעם שני, התומך בגירסה הג'ל בדבר הזמן שבו התחיל קסטנר בפעולתו הנדו-נה, והוא: אין לחשוב אחרת מאשר, כי למתן הבטחת השחרור של שלושת הצנחנים קדם משא-ומתן ארוך עם השלטונות ההונגרים, מה גם שבמשך הזמן הזה עדיין נמצאה הונגריה ביחסי מלחמה עם מעצמות הברית ואילו ביום 15.10 — יום אחד בלבד לאחר מתן ההבטחה — הכריז הורתי על נכונותה של הונגריה להניח את נשקה ולהיכנע להן (דו"ח קסטנר, ע' 100). ואמנם בעדותו (ע' 163) אמר קסטנר: „כשסוף-סוף הצלחתי לקבוע פגישה משותפת בין בורן ובין מנהל לשכת הבטחון ההונגרי ובין גרוזלי וקולונל אוטו הטו, זה היה ביום 14.10, זה לקח זמן“. ובדו"ח (ע' 104) הוא כותב: „לאחר משא-ומתן ארוך התקיימה התייעצות בחדר עבודתו של ד"ר אולה“ (מזכיר שר-המלחמה). „נוכחו: קצין המטה הראשי אוטו הטו גרוזלי בורן ואנכני. ד"ר אולה ישב ראש. הוסכם, שהארצישראלים ישוחררו באופן פרוביזורי“

(4) לאור פעולתו זו של ד"ר קסטנר, שהתחילה, כאמור, זמן קצר לאחר שנודע לו על מאסרה של חנה סנש ונמשכה עד למתן ההבטחה מיום 14.10 לשחררה כעבור ימים אחדים, אין לייחס לו, לכאורה, חוסר מעש בענין זה. כאן המקום לדון בקביעת הנשיא, שהלה מנע בעד אחרים — הם אוטו קומולי ומשה קראוס — מלפעול לשם הוצאתה לחפשי של הצנחנית היהודית. ביחס לאוטו קומולי, ציין הנשיא שהיו לו קשרים טובים עם חוגים הונגריים בעלי השפעה; ומדברי העדות של גב' קטרינה סנש, אמה של חנה, העלה שעוד ביום 12.10 לא ידע קומולי כי זו האחרונה — אשר אביה המנוח היה ידידו ושאף אותה הכיר מלפנים אישית — נמנית על שלושת הצנחנים. על סמך עובדות אלו קבע הנשיא כי „התערבותו הנמרצת של קומולי במועד יותר מוקדם (באוגוסט או

השופט אגרנט

בספטמבר) אצל הממונים על גרוזלי, שבסמכותו היה ענינה של חנה החל מהעברתה לבית-הסוהר הצבאי ב-11.9, היתה עשויה להביא לתוצאות יותר מוחשיות" (פיסקה 102). לפיכך מסקנתו היא: אי-גילוי ענין המאסר של חנה סגס לקומולי יסודו בכוונת קסטנר למנוע בעדו מלטפל בשחרורה, ובמגמתו הכללית לשלף פעולה עם הנאצים (פיסקה 113).

מסקנה זו אינה עומדת בפני הביקורת. כל מה שהעידה גב' סגס האם הוא, שלא ידע קומולי ביום 12.10 שהצנחנית האסירה זהה עם חנה סגס, אך כי על שלושת הצנחנים נמנית צעירה מארץ-ישראל, ידע גם ידע. דבריה הם (ע' ד'—18):

„אמרתי לו: אני מבקשת ממך להגיד לי את האמת בנוגע לענין של חנה הוא הסתכל אלי ואמר: מה? — חנה פה? אמרתי לו: אתה לא יודע שיש פה שליחים מארץ-ישראל? יש פה שני בחורים וחנה. הוא אמר: ידעתי זאת, אבל לא ידעתי שחנה ביניהם. אני שומע זאת בפעם ראשונה. אני מבטיח לך שנעשה כל מה שבאפשרותנו, אבל קחי עורך-דין עוד היום תיכף ומיד החלטתי ללכת אחרי-הצהרים לעורך-דין“

ובע' ד', 30-25

„אז אמרתי — המדובר בשיחה שהיתה לעדה עם ד"ר קסטנר בשנת 1951 — „אבל איך זה יכול להיות, אם כך, שאני נכנסתי ב-12 באוקטובר לקומולי והוא אפילו לא ידע על חנה שהיא הצנחנית“

היום אין איש מפקפק שאוטו קומולי, אשר הוא עצמו לא הצטרף לרכבת ברגן-בלזן והתמסר להצלת ילדים יהודים בבודפשט עד שקיפת, תוך מילוי תפקיד זה, את חייו. היה בעל אופי טהור ונעלה. לא ייתכן, איפוא, לייחס לקסטנר את החישוב, שקומולי זה — נשיא ההסתדרות הציונית בהונגריה — לא יעקוב במיוחד אחרי השתלשלות הפעולה הנעשית לשחרור שלושת הצנחנים, שעל מאסרם ידע; ושרק הגילוי לפניו של זהות חנה סגס כאחד מהם הוא שעשוי למשוך את תשומת-לבו לענין זה ואף לעוררו, באשר לכך, ליוזמה עצמית. אולם העיקר הוא, שהחל מתחילת ספטמבר עשה קסטנר גופו פעולה נמרצת בענין שחרורה של הצנחנית היהודית ולכן, כיצד נוכל להסיק מהעובדה בלבד, שריכוז פעולה זו בידיה הוא ולא ראה צורך להיעזר בקומולי, כי נהג כך מתוך מגמה של שיתוף פעולה עם הנאצים. לדעתי, אפשר רק לומר שקסטנר לא ניצל את כל האפשרויות שיכול היה לנצל ולמתוח עליו ביקורת בשל כך, אך מרחיק לכת הוא למצוא, מסיבה זו, שלא היה מעוניין שחנה סגס תשתחרר.

אומר הנשיא, כי „לאור שיחתו עם גב' סגס ב-12.10 ייתכן מאד מאד שאף הפגישה שהתקיימה ב-14.10 בין קסטנר, בורן ונציגי משרד-הבטחון ההונגרי נבעה מהתערבותו של קומולי“ (פיסקה 112). וזהי הנחה שאין לה שמץ אחיזה בחומר ההוכחה ולכן

השופט אגדנט

איננה יותר מאשר השערה גרידא; גם ראינו שקסטנר התחיל בהשתדלותו למען שחרורם של שלושת הצנחנים, שבועות מספר לפני זמן שיחתם של קומולי וגב' סנש האם. דברי הנשיא — כי "התערבותו הנמרצת של קומולי במועד יותר מוקדם היתה עשויה להביא לתוצאות יותר ממשיות" — שוב אין בהם יותר מאשר הבעת השערה בלבד.

- א אשר למסקנתו בדבר הסירוב של ד"ר קסטנר להפעיל את משה קראוס בענינם של שלושת הצנחנים, הסתמך הנשיא על דברי העדות של קראוס עצמו. עד זה סיפר, שבצירות השווייצית בבודפשט היתה מחלקה מיוחדת שטיפלה בעניני שבויי מלחמה של בעלות-הברית; שהיה מוכן להביא להתערבות המחלקה הזאת לטובת הצנחנים האסירים; כי בשיחה שהיתה לו עם באי-כוח הארגונים היהודים ביקש למסור לקסטנר על נכונותו לעשות למען הצנחנים; ושכעבור יום או יומיים קיבל מהם את התשובה "שקסטנר מסר להם שאני לא אתערב בענין זה כי הוא מטפל בענין, והענין נמצא אך ורק בידו" (ע' ט"ו-3).

- ג אכן, ציין קראוס, שהציע את הצעתו זו "בסוף אוגוסט או בתחילת ספטמבר" (שם). והלא זהו הזמן ממש, שבו פנה קסטנר לנציג הצלב האדום, כדי שיתערב אצל השלטונות ההונגרים בענין הצנחנים. התשובה שנמסרה לקראוס בשם קסטנר — "כי הוא מטפל בענין" — היתה, איפוא, תשובה כנה. דרישתו, שקראוס לא יתערב באשר "הענין נמצא אך ורק בידו", מוכיחה שוב את גישתו המיוחדת והעקבית: שעליו לרכז את הפעולה הנדונה אך ורק בידי שולו ולא להפעיל גורמים אחרים. ברור הדבר, שאין הכרה להצדיק גישה זו כדי לשלול את המסקנה של חוסר ענין, מצד קסטנר, בשחרורם של הצנחנים, כאשר הוא עצמו עשה וטרח לשם כך. גם לא תופק שום תועלת מהכניסה להשערות בדבר השיקולים שהניעו את מנהל הוועדה להעדיף את התערבותו של בורן על פני זו של הצירות השווייציות, כי הלא אינה קיימת הוכחה כלשהי, שנציג הצלב האדום לא השתדל, במידת האפשר, בענין האמור או שמאמציו לא שימשו גורם בהשגת ההבטחה שהושגה בפועל. אף כאן אפשר רק לבקר את קסטנר על אשר לא ניצל גם את קשריו של קראוס עם הצירות השווייציות למטרה הנדונה; אך לא הרי מתחת ביקורת כזאת כהרי הקביעה שלא היה לו הרצון להביא לשחרור הצנחנים.

- ז ולבסוף, איני מוצא כי אי-נקיטת הצעד של מינוי עורך-דין לחנה סנש בתקופה 14.10-1.9 — היא התקופה שבה התנהל המשא-ומתן האמור עם השלטונות ההונגרים — מצדיקה שניחוס לקסטנר את הכוונה הנפסדת שייחס לו הנשיא. שיקולו של מנהל הוועדה, באשר לאי-השתמשו באמצעי זה, משתקף מהדברים שכתבם בדו"ח שלו (ע' 104):

- ז "באווירה הנוחה יותר של ממשלת לקטוש, האמנה שנוכל לשחררם על-ידי פרוצידורה קצרה."

מסכים אני שאין אמנם בשיקול זה כדי לתרץ באורח מלא את אי-נקיטת הצעד של מינוי עורך-דין, הואיל ואפילו מצא קסטנר שהדרך "האדמיניסטרטיבית" — להבדיל מזו של הת-

השופט אגרנט

גוננות במשפט — עשויה להביא לתוצאה מוצלחת יותר ומהירה יותר, הרי לפחות היה עליו לפעול למען תהיה לחנה סנש הגנה משפטית נאותה, לעת הצורך. אולם, האם מפני שקסטנר לא הביא בחשבון אפשרות זו, מוצדק הוא שנגלה מאחורי התנהגותו רצון רע, להבדיל מהזנחה ואי-ראיית הנולד. יצוין הדבר — וזאת לשם השלמת התמונה העובדתית בלבד — שכתוצאה משיחתה עם קומולי ביום 12.10, מינתה גב' סנש לבתה עורך-דין בשם סלצני, והוא שייצג אותה במשפט.

(5) בפסק-דינו (פיסקה 107) קבע הנשיא, שהסכם לשחרור שלושת הצנחנים, אשר השיג קסטנר ב-14.10, "היה יותר ג'סט" בעלמא מאשר צעד הצלה רציני". למסקנה זו הגיע על סמך הדברים שכתב הלה בדו"ח שלו (ע' 100-102), דהיינו: כי עם עלותו של הג'נרל לקטוש לראשות הממשלה ההונגרית — והיה זה, כאמור, בסוף אוגוסט — החליטה זו על צעד הכניעה למעצמות-הברית ותיכף התחילה לפעול בכיוון זה; כי הגרמנים ידעו על כך והחליטו "להחזיק בכל מחיר באדמת הונגריה"; ושלקסטנר היה ידוע מראש על שתי התכניות המנוגדות הללו וכן, שנסיון הכניעה עלול להסתיים באחת משתי תוצאות: כיבוש רוסי או דיכוי נאצי בכוח. לפיכך, המשיך הנשיא וקבע, לא היה ערך להסכם השחרור מיום 14.10, הואיל ובמקרה הראשון היו הצנחנים הארצישראליים משתחררים באורח אבטומטי יחד עם כל שבויי המלחמה של מעצמות-הברית וממילא היה הופך הסכם זה למיותר; ואילו במקרה השני היה ההסכם מתבטל מאליו. מכאן, שייחס לקסטנר ביום 14.10 את השיקול הכפול, כי במקרה של הכרזת הצעד של כניעה והנחת הנשק היה הוא מופיע כ"משחרר" הצנחנים ואילו אחרי כשלונם של צעד זה, לא היה ההסכם הנפל מוזק לו.

הנמקה זו בטעות יסודה באשר היא לוקה שוב בגישה של *post hoc ergo propter hoc* — בגישה של הסתת מסקנה מתוך "הידיעה שלאחר המעשה". אכן, בשעה שהתחיל קסטנר בפעולתו לשחרור שלושת הצנחנים — כלומר, בתחילת ספטמבר — ידע אמנם על משימת ההונגרים להכריז כניעה בפני מעצמות-הברית מזה, ועל מגמת הגרמנים לדכא צעד זה בכוח הנורע מזה, אולם, מה שקסטנר לא ידע, ולא יכול היה לדעת אז, הוא: אימתי היו עלולים להתחולל המאורעות הללו. הוא לא יכול לדעת זאת או מפני שממשלת לקטוש היססה במשך שבועות אחדים אם עליה לחכות עם ההכרזה על שביתת הנשק לזמן בו יתקיפו הרוסים את בודפשט, או אם עליה לנקוט צעד זה עוד לפני כן. בענין זה כתוב בדו"ח של קסטנר (ע' 100):

"בשבועות אלו היה איננו קומולי אורח יום יומי כמעט של מזכיר-המדינה במיניסטריון-הדתות אשר ממנו שמע תדיר על המצב הכללי, ועל הנחת-הנשק האפשרית. בדילמה של הממשלה: כניעה מיידית או המתנה להתקפה רוסית על בודפשט' הטיף קומולי להירות."

ובע' 106 של הדו"ח כתוב, כי נוסח ההכרזה הוכן רק שבועיים לפני היום בו הוקרא בפומבי.

השופט אגרנט

נוכח האפשרות הרצינית כי בעקבות ההכרזה העתידה על שביתת הנשק, יעשו הגרמנים כדי לדכא צעד זה ויצאו מהמערכה כאשר ידם על העליונה, היה על קסטנר להבין שחשוב לאיין-ערוך שחנה סנש ושני הצנחנים האחרים יוצאו לחפשי בהקדם האפשרי ועוד בטרם תיפול ההכרעה בקשר לזמן בו יוכרזו על הכניעה — כי יש להתחיל בפעולת השחרור לאלתר ושהענין הוא דחוף. ואמנם כותב קסטנר בדו"ח (ע' 101), כי הוועדה ראתה אז בענין של שחרור הצנחנים תפקיד מהתפקידים „אשר נראו לנו כדחופים ביותר“.

א והא ראייה: כבר בתחילת ספטמבר, עשה קסטנר את הצעד הראשון בכיוון זה בשעה שפנה לנציג הצלב האדום וביקש את עזרתו בנדון זה. אמת, כי עצם הסכם-השחרור „נולד על סף הכרזת שביתת הנשק“, אך קסטנר התחיל את פעולת השחרור שלו כששה שבועות קודם לכן והוא לא יכול היה לדעת או שהמשא-ומתן שניהל בענין זה עלול להימשך זמן כה רב או כי ישיג את ההבטחה הנוכרת יום אחד בלבד לפני אירוע המאורע הזה.

ב אם נסתכל על הענין מנקודת ראות שיקוליו האפשריים של קסטנר בתחילת ספטמבר ובמשך שבועות מספר לאחר מכן — ולא ב-14.10 — אזי לא ייתכן לייחס לו הבנה מראש, שכל הסכם שישגי לשחרור הצנחנים הוא חסר ערך מעשי. אילו הצליח להשיג את ההבטחה הנוכרת אפילו ימים אחדים לפני היום בו הושגה, איש לא היה מייחס לו את המחשבה מראש כי פעולתו זו תהיה עקרה; העובדה, כי השיג אותה אך יום אחד לפני שעמדו הגרמנים לדכא את ממשלת לקטוש ולגרש את הורתי מהונגריה, איננה מצדיקה שראיה מאחורי מאמציו בשטח זה חוסר תום-לב.

נפנה עתה לשאלת שיקוליו האפשריים של קסטנר ביום 14.10 ונצא מתוך ההנחה — אף-על-פי שעובדה זו לא הוכחה — שידע כי כבר למחרת היום תבוא ההכרזה על שביתת הנשק. האם אז יכול היה להביא בחשבון כי צעד זה יסתיים מיד באחת משתי תוצאות: כיבוש רוסי או דיכוי נאצי בכוח; או האם לא היה יכול לשקול גם את האפשרות שתבוא תוצאת-ביניים, דהיינו, כי ההונגרים יתנגדו בכוח לפעולת הדיכוי של הנאצים; כי אפילו סופם של אלה לצאת מן המערכה וידם על העליונה, הרי עלול להימשך המאבק בין שני הכוחות במשך ימים אחדים ובינתיים תמומש הבטחת השחרור ושלושת הצנחנים יוצאו לחפשי ויניצלו. הלא אין להעלות על הדעת, שקסטנר ידע ביום 14.10 שהורתי זנח — או יזנח — את התכנית המקורית להציב לראשונה חיל מצב הונגרי נאמן ורק אז להקריא את הכרזת הכניעה המוכנה מזה שבועיים; כי הנאצים ישתמשו ביום 15.10 בתחבולה של חטיפת בנו הבכור; כי עקב מעשה זה יתמוטט מיד העוצר, ייכנע לרצון הגרמנים וימסור בו ביום את השלטון לידי סלשי ואנשי „צלב-החץ“ (ראה לגבי עובדות אלו, את דברי הדו"ח בע' 106; ראה גם את הכתוב בע' 100-101 — בדבר הכנות מוקדמות בנודות להתקוממות הונגרית בכוח). נוכח השיקול האפשרי האמור, אין לומר, איפוא, שביום 14.10 ראה קסטנר את הענין של השגת ההבטחה לשחרור שלושת הצנחנים, כמחוסר ערך מעשי.

ז מסקנתי היא, איפוא, כי הפעולה שעשה קסטנר, החל מתחילת ספטמבר, לשחרור שלושת הצנחנים, ואשר הסתיימה במתן ההבטחה הנוכרת, שוללת כל אפשרות לייחס לו חוסר ענין ביציאת חנה סנש לחפשי או את החשש, פן תוקיע, לכשתתחרר, את הקו

השופט אגרנט

הגרמני שלו; לשון אחרת, פעולה זו יש בה כדי להפריך את הגירסה שמנהל הוועדה נהג בענין זה מתוך מגמה לשתף פעולה עם הנאצים.

לא התעלמתי מהעובדה, כי הטיפול בענינה של חנה סנש היה מלווה גם הונחה גדולה מטעם קסטנר וחברי הוועדה: לא ביקרו אותה אפילו פעם אחת בבית-הסוהר; לא שלחו לה חבילות מזון או אות של עידוד; ולא מינו לה עורך-דין. להגנתו של קסטנר אפשר אולי לומר כי בספטמבר עמד על הפרק גירושם של יהודי סלובקיה, וכאשר התחיל משטר הנאצים של סלשי באמצע אוקטובר — גירושם של יהודי בודפשט. ראינו לעיל את פעילותו של קסטנר לשם מגיעתן של שתי סכנות חריפות אלו בימים ההם. אף-על-פי-כן, אין למצוא בכך צידוק מלא לענין ההונחה האמורה. עם זאת גם ברי — נוכח המאמץ הפזוי-טיבי שעשה קסטנר לשם שחרור שלושת הצנחנים — שאין לגלות באותו ענין יסוד של "שיתוף פעולה" מצדו.

יצוין לבסוף, שלא כאן המקום לתת הערכה ראויה לדמותה היחידה במינה של חנה סנש, לשליחותה הנועזת ולגבורתה העילאה בימי מאסרה ובזמן הוצאתה להורג. השאלה היחידה שהיה עלינו לדון בה בערעור זה היא, אם מוצדקת ההאשמה, שגילה קסטנר חוסר מעש בענין שחרורה, ואם עשה כן מתוך מגמה שיסודה בשיתוף פעולה עם הנאצים. דעתי היא, כאמור, שעל שאלה זו יש להשיב בשלילה.

פרשת יואל פלגי ופרץ גולדשטיין.

כאן המאורעות החיצוניים הם כדלקמן: ביום 19.6 חצו שני הצנחנים את הגבול ההונגרי והשאירו את המשדר שלהם בידי איש אמונם בגבול, עם הוראות מסויימות בדבר העברתו למקום מוסכם בהונגריה בתאריך יותר מאוחר. ביום 20.6-21 הגיעו השניים לבודפשט והתייצבו בפני ד"ר קסטנר בפנסיון שבו היה גר. קסטנר הכיר את פלגי שגם עיר מוצאו היתה קלוד, עוד מלפני שזה עלה ארצה; ואף שימש, בנעוריו, מנהיג תנועת הנוער שאליה השתייך אז פלגי. לאחר שיחה קצרה, בה הודיע פלגי כי הוא וגולדשטיין באו להונגריה בשליחות הסוכנות היהודית, וקסטנר קשר את העובדה הזאת עם ההתכתבות שהיתה בין הוועדה והסוכנות, בראשית 1944, בדבר בואם האפשרי של שני צעירים להונגריה כשליחיה לצרכי הצלה — הוסכם על קיום פגישה נוספת בין קסטנר ופלגי, שתתקיים למחרת היום, השכם בבוקר, באותו מקום. במועד הקבוע הופיע פלגי לבדו, ובשיחה ארוכה שקיים עם קסטנר, הודיע לו בפעם הראשונה גם על התפקיד הצבאי שלשמו באו שני הצנחנים להונגריה ואף גילה לו שהשאירו את המשדר שלהם בידי איש אמונם בגבול. בשיחה זו תיאר קסטנר לפני פלגי את מצב היהודים בהונגריה; כי יהודי ערי השדה, רובם ככולם, כבר גורשו; שגם יהודי בודפשט עומדים בפני גירוש; כי ראו סיכוי הצלה בשליחות ברנד אך שזה בושש לחזור מקושטא; שהיתה קיימת אפשרות שמנחם בדר יבוא לבודפשט כדי לנהל משאומתן עם הגרמנים, אך גם הוא טרם בא; ושבימים אלה עומדת רכבת "המיוחסים" לצאת לדרכה, כאשר תעודה ספרד. באמצע השיחה הופיעה גב' הנזי ברנד ונקבע, כי פלגי וגולדשטיין יבואו באותו יום, אחרי-הצהרים, לבנין ועד הקהילה כדי שזו תפגיש שם את שני הצנחנים עם באי-כוח הארגונים החלוציים.

השופט אגרנט

ציים. כאשר הופיעו פלגי וגולדשטיין לאחר מכן בבנין זה, הרגישו שעוקבים אחריהם שני גברים ולכן הודיע פלגי לגב' ברנד בו במקום, שהוא וגולדשטיין לא יוכלו לקיים את הפגישה שנועדה והם מיד הסתלקו משם והלכו לדרכיהם הנפרדות.

- א הפגישה השלישית בין קסטנר ופלגי נתקיימה למחרת בערב (23-24.6) בדירת גב' אלישע קורץ. בשיחה שהיתה ביניהם בהזדמנות זו — ושעל חכנה עוד ידובר — שוכנע פלגי על-ידי קסטנר שעליו להתייב בפני הגסטפו ולהודיע שם, כי הוא נשלח להונגריה על-ידי הסוכנות היהודית כדי לברר את רצינות ההצעה שהביא אתו יואל ברנד לקושטא, ובינתיים על פלגי להכות לאות מקסטנר, כי סודרה פגישה, לשם המטרה הנ"ל, בינו לבין קלגס, ראש מחלקת המודיעין של הגסטפו בבודפשט. בתום השיחה הזאת, עזב קסטנר את המקום ופלגי נשאר כדי לשוחח עם ראשי המחלקת החלוצית שהיו נוכחים אותו ערב אך לא הקשיבו לשיחה שהתנהלה בין קסטנר ופלגי. בזמן הזה הופיע גולדשטיין, שעקבותיו נעלמו לאחר שנפרד מפלגי בעת עזבם את בנין ועד הקהילה יום קודם לכן. כאשר סיפר פלגי לגולדשטיין על התכנית האמורה, דרש זה האחרון שאף הוא יתייב בפני הגסטפו, אך פלגי עמד על דעתו, כי מוטב שלא יעשה כן ושיעזוב את הונגריה, וגולדשטיין נכנע לדעה זו.

- למחרת היום (24-25.6), ביקש קסטנר — אם בעצמו (על כך אין עדות) ואם באמצעות חבר הוועדה אופנבך (עדות גב' ברנד, ע' 621) — מאת קלגס לקבל לראיון את פלגי, וקלגס נאות לכך. בו ביום באה גב' ברנד לדירתה הישנה, בה התגורר בינתיים פלגי, והסיעה אותו משם במכוניתה למקום המפקדה של הגסטפו, שם התייב זה האחרון בפני סיברט, סגנו של קלגס שנעדר אז מהבנין. בבואו לפני סיברט, סיפר פלגי שהוא וגולדשטיין נשלחו לבודפשט על-ידי הסוכנות היהודית למטרה הנזכרת; כי הסוכנות מעוניינת בהצעה נשוא שליחות ברנד אך מחכה לאות מהנאצים שהם גופם מתייחסים יחס רציני לה; שהסוכנות תראה אות כזה ביציאתה המידית של רכבת "המיוחדים" לספרד; וכי הוא התייב בגסטפו בגפו, הואיל וגולדשטיין נעלם בינתיים. לאחר שנחקר פלגי חקירת-מה, נתבקש להשאיר בידי הגסטפו את כתבתו בבודפשט ולאחר מכן ניתן לו ללכת מהמקום.

- ביום 26.6 או 27.6 — כלומר כעבור יום אחד בלבד — נאסר פלגי בדירת ברנד הישנה על-ידי הריגול הנגדי ההונגרי (בהשתתפות הגסטפו) והושם בבית-כלא הונגרי, שם נחקר ועונה קשות במשך ארבעה ימים עד שלבסוף נאלץ לגלות, לאחר שהוצג לפניו המשדר, את סיבות שליחותו; ורק את סוד הצופן של המשדר סירב לגלות אף בתנאים קשים אלה, בהם גם ניסה להתאבד.
- בערב היום, בו נאסר פלגי, הוכנס גולדשטיין על-ידי קסטנר למחנה קולומבוס, שם ניתן לו לראות את הוריו שעמדו לעזוב את הונגריה ברכבת ברגן-בלזן. בלילה אחר ליום 1.7 החלה רכבת זו בנסיעתה כאשר בתוכה נמצאים הורי גולדשטיין; ולאחר התעכבה פעמיים בתחנות שונות בבודפשט, יצאה לבסוף לדרכה. באותו לילה נעצרו קסטנר, הנזי

השופט אגרנט

ברנד, וחברי הוועדה אופנבך וביס, על-ידי שירות הריגול הנגדי ההונגרי ונכלאו בבנין ה"הדיק". שם נחקרה גב' ברנד בדבר מקום מחבואו של גולדשטיין ונאמר לה על-ידי החוקר, שאם לא תגלה היכן נמצא מקום זה, יוציאו את פלגי להורג ואף לא יתנו לרכבת "המיוחסים" להמשיך בדרכה. לשמע דברי האיום הללו — עליהם חזרו החוקרים גם בפני קסטנר (עדות, ע' 153) — ולאחר שניתן לגב' ברנד לראות את פלגי מרחוק וכשהוא יושב "עצוב ומדוכא", הורשה לגב' ברנד להתייחד עם קסטנר ויתר חברי הוועדה העצורים. אחרי דיו-דברים ביניהם, יצאו קסטנר, גב' ברנד ואופנבך למחנה קולומבוס, לשם ליוו אותם אנשי שירות הריגול הנגדי ההונגרי. בהגיעם למקום הזה, נכנסו שלושת חברי הוועדה למחנה, ואילו השוטרים ההונגרים, אשר הכניסה לשם היתה אסורה להם, חיכו בקרבת מקום. בשיחה קצרה עם גולדשטיין סיפר לו קסטנר על השתלשלות הדברים ועל דברי האיום האמורים, והציע לו, שיתמסר להונגרים. ללא היסוס כלשהו, נאות צעיר אידיאליסטי זה לעשות כן, יצא מיד מהמחנה ונעצר על-ידי אנשי השירות הנ"ל.

מהזמן ההוא ועד למחצית השניה של נובמבר, נכלאו פלגי וגולדשטיין בבתי-סוהר שונים של ההונגרים והגרמנים, עד שלבסוף נשלחו ברכבות נפרדות למקומות בלתי-ידועים. פלגי הצליח לקפוץ מהרכבת וחזר לבודפשט, שם עסק בעבודות הצלה עד שחזר-העיר על-ידי הרוסים, ואילו עקבותיו של גולדשטיין נעלמו עד היום הזה.

את העובדות הנ"ל — העולות, ברובן המכריע, גם מקביעותיו של הנשיא — קבעתי, בעיקר, על יסוד העדויות שמסרו במשפט יואל פלגי והנזי ברנד. בענין זה ברצוני להעיר הערות אחדות.

בפסק-דינו (פיסקה 81), ציין הנשיא,

"שרוב העדים בפרשת הצנחנים לא הקלו על תפקיד בית-המשפט לברר את האמת בפרשה זו. עדותו של קסטנר נמצאה כזבת מעיקרה, ורוב עדי התביעה חיפו על עדותו ובאו לבית-המשפט מתוך מגמה לגלות טפח ולכסות טפחים

נוכח הערכה שלילית זו, שהעריך הנשיא את עדויות התביעה הכללית, ומאחר שהסניגוריה לא קראה מצדה שום עדים בפרשה זו, מן ההגיון היה, לדעתי, שיסיק, כי הפרשה נשארה סתומה ושבליתי-אפשרי לקבוע בה מסמרות כל שהם, תחת להקים, כפי שהקים, בנין של מסקנות הפועלות לרעתו של ד"ר קסטנר.

שלוש העדויות החשובות, הנוגעות לאותה פרשה, הן העדויות של ד"ר קסטנר, יואל פלגי והנזי ברנד. הנשיא שלל אמן מדבריו של קסטנר, ונתרו שתי העדויות האחרות, ועליהן הסתמכתי, בעיקר, לשם קביעת העובדות שהובאו לעיל, כאמור. הוכחה נוספת להן, שימשה לי גם טיוטת הדין-וחשבון מיום 15.4.45, שהכתיב פלגי, עוד בהיותו בבודפשט, בשביל מפקדת הצבא הבריטי (מוצג 40); ועליה הסתמך גם הנשיא. מאידך גיסא, סבורני שלא צדק הנשיא, בהישענו, לשם קביעותיו, גם על חלקים ניכרים משני כתביו

השופט אגרנט

האחרים של יואל פלגי. הם ספרו "רוח גדולה באה" (מוצג ל"ה) ומאמרו "בכף-הקלע" בספר מוצג מ'. הטעם לכך הוא: קיימות סתירות רבות וחשובות בין תוכן כתביו לבין תוכן העדות שמסר במשפט; הוא הודה, בחקירתו הנגדית, שדברים שונים, שנכתבו בהם, אינם מדויקים או אינם נכונים ושכלל מחוסרי ערך הם ספרו ומאמרו הנ"ל כחומר הוכחה במשפט; והוא ביקש להעדיף את הדברים הכלולים בעדותו על פני אלה הנזכרים בשני המסמכים הללו. והרי אחדות מהתשובות שהשיב פלגי לשאלותיו של בא-כוח המשיב על הנושא הזה והמשמעות ראייה לדברי:

"יש הרבה דברים שלא כתבתי בספר" (ע' 425);

ב "היו לי נימוקים פה ושם לטשטש את הסיפור להחסיר פרטים" (ע' 426);

ג "הספר לא נכתב כמסמך משפטי, אלא בעיקרו התיאור נכון, ואילו תיאור הדברים הבלתי-חשובים, המעשיות — למען ציד הקורא" (ע' 428);

ד "הספר גם משקר בנקודה הזאת בכוונה תחילה. כתבתי רומן ולא כתבתי היסטוריה" (ע' 429);

ה "מכאן ואילך הכתוב בספר לא נכון" (ע' 437);

ו "בנקודה הזאת אין כל פשרה בין האמת ובין מה שכתבתי" (ע' 439);

ז "ידעתי שהכתוב בע' 207 אינו אמת כתבתי תחילה את הנוסחה האמיתית, אחר-כך שיניתיה, לכן נשארו סתירות" (ע' 453);

ח "אני בטוח ועומד על כך שלא הגירסה בספרי אלא הגירסה בעדותי היא האמת" (ע' 454).

ט ראה גם שורה של תשובות, בהן סירב פלגי לקבל אחריות לנכונותם של דברים שונים, שנכללו במאמר "בכף-הקלע" (ע' ב'—76, 77, 78—80).

י עלי להוסיף, כי פלגי תירץ את הליקויים וההשמטות שחלו בשני כתביו האמורים, בכך שהם נערכו עוד בתקופת המנדט ורצה "להגן" על קסטנר, שעמד לעלות לארץ-ישראל ושהבריטים היו אולי מונעים בעדו מלעשות כן בשל התפקיד שמילא בפרשת התמסרותו של גולדשטיין לידי שירות הריגול הנגדי ההונגרי; כמו-כן, רצה "להגן" על גולדשטיין, נוכח האפשרות שהוא עודנו בחיים ושהצבא הבריטי היה עלול, במקרה כזה, להעמידו למשפט צבאי בשל הסגירו את עצמו לידי האויב, להבדיל מפלגי שנעצר בעלי-כרחו (ראה עדות, ע' 439). יהיה ערכם של מניעים אלה של פלגי אשר יהיה, ברי שאין בהם כדי

השופט אגרנט

להכשיר את כתביו האמורים כחומר הוכחה. אכן, במצב דברים זה אפשר להטיל ספק גם באמיתות העדות שמסר פלגי במשפט, הואיל ואם לא דייק בלשונו בשעה שנערכו כתביו הגדונים, מנין לנו שדייק בלשונו בעת שעמד בתא העדים. אולם כאן יש להתחשב בשלושה גורמים אלה: (א) הוא מסר את עדותו במשפט תחת שבועה; (ב) בלעדיה, אי-אפשר להגיע בכלל למסקנה איזו שהיא לגבי ההאשמה כלפי קסטנר בפרשה זו, ומכיון שחובת ההוכחה בענין זה מוטלת על המשיב, מן ההכרח היה לדחות אותה האשמה בלאו הכי, כאמור; (ג) איני סבור שניתן לקבוע באותה מידה של ודאות שקבע הנשיא, כי פלגי מסר את עדותו „מתוך מגמה לגלות טפח ולכסות טפחיים“. אמת, כי בין פלגי וקסטנר היו קיימים יחסי ידידות ויחסי חברות לאותה תנועה או מפלגה וכן, שהוא בא להעיד, מתוך מגמה ברורה להגן על גירסתו של קסטנר (ראה דבריו בע' 428); אולם אין הכרח לייחס לו, בשל כך, חוסר תום-לב או רצון לסלף את העובדות. הלא אדם זה, אשר סבל סבל כה רב מהכשלת התכנית בדבר התייצבותו בפני הגסטפו — אשר הוא עצמו העיד כי בחזרונו לבודפשט לאחר בריחתו מהרכבת „החלטתי שהנסיון עם קסטנר היה טרגי מאד בשבילי וגולדשטיין“ (ע' 444) וכי יש לו היום, בענין שליחותו האמורה, „מעצורים נפשיים חמורים, כי חברי נפלו ואני נשאיתי עד הסוף“ — אדם זה צריך להיות הראשון שענינו יהיה בכך, שהאמת לגבי פרשה זו תצא לאור העולם — יהיו חובותיו כלפי ידידו וכלפי מפלגתו מה שיהיו.

מסקנות הנשיא לגבי פרשה זו — ראה פסקאות 100 ו-102 לפסק-דינו — הן:

(1) הופעת שני הצנחנים בבודפשט בשליש האחרון של חודש יוני סיכנה את האינטרסים החיוניים של קסטנר — את מפעל ההצלה, גורל „המיוחסים“ לרבות קרוביו, גורלו ובטחוננו הוא.

(2) סכנה זו שתי פנים היו לה: ראשית, לא היה זה כלל מן הנמנע שייודע לשל-טונות, במקדם או במאוחר, על המגע שנוצר בין שני הצנחנים לבין קסטנר, ואזי היתה מתערערת כליל העמדה שכבשו הוא וחברי הוועדה אצל הנאצים; „מגע סודי של קסטנר עם צנחני צבא האויב, אף ידיעה על בואם ללא גילוי הידיעה לגסטפו, היו מהווים הפרה חמורה ומסוכנת של נאמנותו למשטר הנאצי“. שנית, שיטת ההצלה שלו — הנעוצה בנאמנות למשטר הנאצי — עמדה בסתירה גמורה למשימתם של פלגי וגולדשטיין לארגן פעולות התקוממות והתנגדות בכוח. מכאן, שהופעת שני הצנחנים למטרה זו — התחלתן בפעולות כנ"ל, שהיה בהן כדי לפעול „כחומר נפץ“ — היוותה סכנה בשביל קסטנר ומפעלו, המושתת, כאמור, על קשרים הדוקים עם הנאצים.

(3) כדי להסיר סכנה כפולה זו — על-מנת „לשמור על יחסים תקינים עם הגסטפו“ מזה ו„למנוע את פעולת הצנחנים“ מזה — עשה קסטנר שתי פעולות. פעולתו האחת היתה להודיע לקלגס על בוא הצנחנים, ייתכן שמסר קסטנר לקלגס הודעה זו לאחר ביקורם הראשון של פלגי וגולדשטיין אצלו; וייתכן שעשה כן בין ביקורו השני של פלגי לבין הפגישה שנתקיימה בינו לבין קסטנר בדירת גב' קורץ. אפילו קדמה הפגישה בדירת קורץ להודעת קסטנר לקלגס, אין בכך משום הבדל יסודי לאור המניע שמעשה זה בא כדי להסיר את הסכנה הכפולה האמורה.

השופט אגרנט

(4) פעולתו האחרת של קסטנר היתה לנסות להשפיע על פלגי, עליידי לחץ מוסרי צבד ותחבולות שוא, שהוא וגולדשטיין יתייבבו מרצונם בפני הגסטפו, ופירוש הדבר, שייסגירו את עצמם בידי האויב. ואמנם בשלב הראשון הצליח במשימתו זו באורח חלקי, כאשר הסכים פלגי לפעול בהתאם לתכנית ההתייבבות שהוצעה לו. הגם לא הסכים, כי יש לקשור אליה את גולדשטיין.

א (5) לאחר הודיעו לקלגס על בוא הצנחנים, היה קסטנר ערב להופעתם בפני הגסטפו בכל עת. על-כן, כאשר נאסר פלגי, לא הברית את גולדשטיין כי אם הכניסו למחנה קור-לומבוס. מכל מקום, אפילו פעלו קסטנר וחבריו, בשלב הסופי, מתוך אונס לגבי ענינו של גולדשטיין, הרי היה זה אונס שתחילתו בפשיעה, הואיל ומאסרו של זה לא היה אלא תוצאה כמעט אבטומטית של פרשת פלגי-גולדשטיין המשותפת, וכל המסקנות הקודמות חלות גם על ענין זה. "ברגע שדלת בית-הכלא נסגרה מאחורי פלגי נחרץ גם גורלו של גולדשטיין".

ב (6) סוף דבר, קסטנר הסגיר את שני הצנחנים בידי האויב.

ג הנני חולק על הנמקה זו ועל התוצאה העולה ממנה.

א (א) בבואנו לעמוד על מניעיו של קסטנר בפרשת היאסרם של פלגי וגולדשטיין, מן הנמנע הוא, שנצא מתוך ההנחה, כי עוד לפני הופעתם של אלה בבודפשט, הפך קסטנר להיות משתף פעולה עם הנאצים בקשר לשואת ערי השדה. מן הנמנע הוא שנצא מתוך הנחה זו אלא אם-כן יש לה יסוד ושורש בחומר ההוכחה, והרי כבר קבעתי לעיל שלא הוכח הדבר הזה. לדעתי, אחת מגורדות התורפה בהנמקת הנשיא היא בכך שהשתית אותה — לפחות בחלקה — על מסקנתו הקודמת בדבר התפקיד שמילא קסטנר בענין ההוא — לאמור: כשם שהפקיר את חייהם של רוב יהודי ערי השדה כדי להציל את חיי "המיוחסים" — המעטים, כך הפקיר את שני הצנחנים למען ישיג אותה מטרה. דבריו הם (פיסקה 100):

ה "..... האמת היא שקסטנר נטש מזמן כל עמדה אפשרית שהיתה מתיישבת עם בוא הצנחנים ומשימתם. כל פעולת התנגדות יהודית, וביחוד ציונית, בקרב יהודי בודפשט היתה עלולה לסכל מיד את סיכויי מפעלו — הצלת רכבת ברגן-בלזן — ולסכן את כל קשריו עם הנאצים.

א יתר-על-כן, בואם של הצנחנים סיבך את קסטנר בתסבוכת שנגעה בשרשי נאמנותו. מצד אחד נדרש קסטנר לתת מחסה וסיוע לשני חברי ההגנה, שסמכו על נאמנותו כעל דבר המובן מאליו. מצד שני קיבל קסטנר מזמן על עצמו נאמנות בפועל כלפי המשטר הנאצי, לא מתוך אהבת הנא-צים חלילה, אלא ככורח המציאות, כתנאי מוקדם ויסוד מוסד לכל מפעלו המשותף עם הנאצים, התלוי בהסדם. אייכמן וקלגס סמכו ויכלו לסמוך על קסטנר, כי כל הבטחונות והמשכונות היו בידם. האינטרסים החיוניים ביותר שלו — מפעל ההצלה, גורל הנצולים, גורל קרוביו, גורלו ובטחונו הוא — כפו על קסטנר נאמנות לשליט. המשטר הטוטליטרי לא סבל נאמנות

השופט אגרוט

כפולה' האינטרס החיוני של קסטנר להתקיים ולפעול בחסות המשטר הנאצי חייב אותו להודיע לקלגס בהקדם האפשרי על בוא הצנחנים.

מאחר שנמצא כי השקפה זו בדבר שיתוף פעולתו של קסטנר עם הנאצים עד לזמן הופעתם של שני הצנחנים היא מוטעית מעיקרה, ממילא לא תוכל היא לשמש הנהח מוקד דמת לקביעת המניעים שעלידיהם הודרך קסטנר בפרשת פלגי וגולדשטיין.

(ב) כדי לבחון את שאלת המניעים הללו, שומה עלינו לתת את דעתנו על שני סוגים של ראיות והם:

- (1) הסוג הנוגע במישרין להתנהגותו של קסטנר בקשר לשני הצנחנים;
- (2) הסוג המתייחס לעובדות מסיבתיות.

הנשיא הסתמך גם על סוג שלישי, דהיינו, על שתיקתו של קסטנר בעדותו הראשית לגבי עובדות מסוימות ועל עדותו הכוזבת לגבי עובדות חשובות אחרות. העובדות שדגל עליהן הן אלה המתייחסות להודעת ועדת ההצלה לראש הגסטפו על בואם של שני הצנחנים בעת היותם עדיין חפשים, ולהתייצבות פלגי, לפי דרישת קסטנר, בפני הגסטפו יום או יומיים לפני היעצרו. שני הדברים העיקריים, שלגביהם שיקר קסטנר (לדעת הנשיא) בעדותו, הם:

- (1) הוא קבע שהמניע הישיר למתן ההודעה לקלגס על הופעת הצנחנים ולתכנית בדבר הליכת פלגי לקלגס נעוץ בהיעלמו של גולדשטיין ובחשש שנתעורר כי זה נפל במאסר ההונגרים, כך שלפי גירסת קסטנר תכלית שני הצעדים הללו היתה, בין השאר, להציל את גולדשטיין;
- (2) קסטנר העיד, שנערך חיפוש בדירתו עלידי אנשי שירות הריגול הנגדי של ההונגרים והגרמנים מיד אחרי ביקורם של הצנחנים בדירתו ושנחקר אז עלידי הבלשים אם הופיעו אצלו שני צעירים שתיאורם התאים לזה של פלגי וגולדשטיין (פיסקאות 81, 90, 93 ו-100).

ברצוני להעיר, לגבי שלושת סוגי הראיות הללו, שתי הערות: אחת הנוגעת לכולם ואחת — לסוג השלישי. הערתי הכללית היא: ההאשמה, שקסטנר עשה כדי להסגיר את שני הצנחנים היהודים בידי האויב הנאצי, היא שוב האשמה כבדה ביותר וטעונה, איפוא, הוכחה המגיעה לכדי מידה גדולה של שכנוע בדבר האמת שבה; ואילו הוכחה המעוררת חשד בלבד כלפי קסטנר — ואפילו זהו חשד כבד — לא יהיה בה כדי למלא דרישה זו.

הערתי השניה — הספציפית — נובעת מהראשונה: שקריו ושתיקתו הנ"ל של קסטנר אין בכוחם לשמש, הם לבדם, הוכחה על מגמתו של זה בדבר הסגרת הצנחנים; הם יכולים לעורר, לכל היותר, חשד בכיוון זה, וגם אז אין להיעזר בחשד זה אלא כדי לחזק את ההוכחה פרימה פציה, הקיימת בלא-הכי לטובת גירסת ההסגרה. לדעתי, מן הדין להזקק כאן, בתורת גזירה-שווה, לכללים שמחילים אותם, בשטח זה, בכל משפט פלילי — לאמור:

השופט אגרנט

..... שקר מפי נאשם בכוחו רק לחזק את היש' שהוקם עליידי התביעה הכללית, ושאינ לבסס עליו הרשעה אם התביעה הכללית לא יצאה ידי חובתה להוכיח את אשמת הנאשם, כלומר, במקרה שלא קיים כל ישי' שבכוחו של השקר לחזקו" (מדברי חברי הנשיא (אולשן), ב"ע"פ 56/51, מזרחי נ. היועץ המשפטי, "פסקי-דין", כרך ה, ע' 1504, ב"ע" 1529, (10)).

א

"אין שתיקתו של הנאשם כשלעצמה, משמשת הוכחה לרעתו עשויה התנהגות מעין זו — במסיבות ידועות, שבהן אינו קיים הסבר אפשרי אחר — ליצור חשד חזק, המוסיף ערך להוכחה שהוגשה מטעם הקטיגוריה שתיקתו של הנאשם במשפט פלילי אינה צריכה לשמש יסוד לשיקוליו של בית-המשפט, כל עוד לא הוכחו האלמנטים של העבירה המיוחסת לו, הוכחה לכאורה" (ע"פ 28/49, זרקא נ. היועץ המשפטי, "פסקי-דין", כרך ד, ע' 504, 538, (11); ראה גם ע"פ 38/49, קנדיל נ. היועץ המשפטי, "פסקים", כרך ב, ע' 341, 359, (12)).

ב

עלי לציין, בהקשר זה, שני דברים נוספים:

ג

(1) העובדה, שקסטנר עבר בשתיקה, בעדותו הראשית, על ההודעה שניתנה מטעם היועדה לקלגס בענין הצנחנים, וכן על התייצבות פלגי בפני הגסטפו — עובדה זו אין בכוחה לעורר אפילו חשד נגדו, לאור העקרון שעליו עמדתי בשעה שפתחתי את הדיון בפרשת שלושת הצנחנים — דהיינו, כי מכיון שאין זכר להאשמה הנדונה בעלוננו של המשיב, לא היתה מוטלת כל חובה על הקטיגוריה להעלות פרשה זו בחקירה הראשית של קסטנר וממילא לא היתה חייבת להעלות עובדה מהעובדות הסובבות אותה.

(2) שקריו של קסטנר ביחס לשתי הנקודות האחרות — ונכון אני לצאת מתוך ההנחה, כי אמנם אין לסמוך על גירסתו לגביהן — יש להם כמובן הערך, שהם משמשים יסוד לאי הטלת אמון, בדרך כלל, בעדותו של קסטנר. ברם, כשאני לעצמי, איני רואה צורך להיבנות מעדות זו למטרת הנמקתי, הואיל וכאמור מסתפק אני, בדרך כלל, בעדויות של יואל פלגי והנזי ברנד.

ד

ה

(ג) הנני עובר עתה לדון בראיות מהסוג השני, מה הן המסיבות שהיה בכוחן להשפיע על קסטנר ליזום את המזימה של הסגרת שני הצנחנים בידי האויב הנאצי ואשר שימשו יסוד לקביעת הנשיא שאמנם נוצרה בלבו מזימה שכזאת. מסיבות אלו הן:

ז

(1) הופעתם הפתאומית של שני הצנחנים חלה ימים ספורים בלבד לפני שעמדה רכבת "המיוחסים" לצאת לדרכה;

ח

(2) הצנחנים באו במטרה לעורר פעולות התקוממות יהודית;

(3) נוצר מגע בין הצנחנים לבין קסטנר;

השופט אגרוט

(4) התחקות בלשים על פלגי וגולדשטיין;

(5) ההיוודעות האפשרית של ראשי ה"ס.ס. בבדפשט על המגע שנוצר בין קסטנר והצנחנים, שלא מפי חברי הוועדה, היתה עשויה לסכן את חייהם של אלה;

(6) היוודעות זו היה בה כדי להביא לביטול יציאת הרכבת — ואף לגירושם והשמדתם של המועמדים לנסיצה בה, כולל בני-משפחת קסטנר;

(7) למסיבות אלו מוסיף אני, כי משימתם האמורה של שני הצנחנים היתה מוגדת לשיטת ההצלה, בה דגל קסטנר, בכללותה, ושיטה זו — גיהול משא-ומתן כלכלי עם הנאצים — היתה מיועדת בזמן הזה למניעת גירושם של יהודי בדפשט, שעמד אז על הפרק.

לדעתי, כל המסיבות הללו — גם כאשר מצרפים אותן אחת לשניה — משמעותן היא אך שנוצר הרקע המתאים, שבו יכול היה קסטנר לזוּם את המזימה של הסגרת שני הצנחנים היהודים בידי הנאצים; אולם, אין בכוחן לשמש, בשום פנים, ראיה לכך, שאמנם נתעוררה בלבו מחשבה שכזאת, אלא אם כן אפשר לקשרן להתנהגות איוו שהיא מצד קסטנר, המצביעה בכיוון זה.

זאת ועוד אחרת. הנני מוצא, שעלינו להוציא מכלל חשבון את השיקול של הנשיא: שהשפיע על קסטנר החשש מהסכנה שנשקפה לחייו שלו. עקב המגע שנתקיים בינו לביין שני הצנחנים, סכנה כזאת — נוכח האפשרות שיוודע לשלטונות על המגע הזה — היתה אמנם קיימת; אך קשה לתאר שקסטנר — אשר על אומץ לבו הבלתי-ירגיל ונכונותו בכל עת להקרבה עצמית וסיכון אישי העיד, כזכור, פרוידגור — התחשב בה, קשה לתאר שהתחשב בסכנה זו האדם שבמהלך עבודתו הציבורית נעצר על-ידי השלטונות שלוש פעמים ואף-על-פי-כן נשאר תמיד על משמרתו; שנחטף פעם על-ידי ההונגרים למשך ששה ימים ולא חשש לשוב לתפקידו כמנהל ועדת ההצלה; שבו לאיומו של אייכמן, כי ישלחנו לתרזיאנשטט או לאושביץ; שדחה את הצעתו של משה קראוס לקבל מקלט בבניין הצירות השווייצית (עדות קראוס, ע' י"ג—21); ושערב את לבו — לאחר שהוא ובני-משפחתו הגיעו סוף סוף לחוף מבטחים — לחזור לשטח הרייך ולהתנועע שם באזורי מלחמה מופצצים, הכל, שוב, במטרה לעשות להצלת שארית הפליטה. העובדות, כי ראשי ה"ס.ס. גרמו תמיד לשחרורו ממאסרם של ההונגרים; שאייכמן לא ביצע כלפיו את איומו האמור; ושבחזרו לשטח הרייך פרש עליו בכר את חסותו — עובדות אלו אין בהן כדי לגרוע מאומץ הלב שהראה בכל המקרים הללו, כי הרי לא היה יכול להיות בטוח לעולם שהנאצים לא יחליטו שהגיעה השעה לחסלו.

(ד) מכאן עובר אני לשאלת התנהגותו של קסטנר לרגלי הופעתם של שני הצנחנים. הפעולה האחת שקשר הנשיא למסיבות האמורות היא זו של מתן ההודעה לקלגס על בואם של אלה. אכן, לא קיים שמץ של הוכחה לכך שקסטנר (או חבר אחר של הוועדה) מסר

השופט אגרנט

הודעה איזו שהיא לנאצים או לשלטונות ההונגרים בזמן שלפני קיום השיחה בין מנהל הוועדה לבין פלגי בדירת גב' קורץ. עצם העובדה, שאין בכוחו של הנשיא לקבוע אימתי ניתנה לגסטפו ההודעה שהופיעו שני צנחנים יהודים בבודפשט — להבדיל מההודעה שהופיעו פלגי וגולדשטיין בשליחותה של הסוכנות היהודית — מהווה נקודת תורפה רצינית בקביעתו לגבי ענין זה. הנני מצביע, כאשר לכך, על דברי הנשיא בפיסקה 94:

א

..... זמן הודעתו של קסטנר לקלגס על בוא הצנחנים אינו ידוע

..... אין צורך להכריע בנוגע לזמן ההודעה לקלגס.

ב

כאמור, לא קיימת שום הוכחה לכך, שקסטנר (או חבר אחר של הוועדה) מסר הודעה כלשהי על בואם של פלגי וגולדשטיין לשלטונות בזמן שבין ביקורם הראשון אצל מנהל הוועדה לבין ביקורו השני של פלגי אצלו, או בין ביקור זה לבין שיחת קסטנר-פלגי בדירת גב' קורץ. הוכח רק — וזאת על-ידי העדות של הנזי ברנד — שלמחרת היום, בו נתקיימה שיחה זו, בא חבר הוועדה אופנברג, בדברים עם קלגס והשיג מזה האחרון את הסכמתו להופעת פלגי לפניו. על סמך עובדה זו ניתן להניח, לכל היותר, שבשלב זה נמסרה לקלגס, מטעם הוועדה ולפי הוראת קסטנר, הודעה בדבר בואם של שני יהודים מארץ ישראל שנשלחו לבודפשט על-ידי הסוכנות היהודית בקשר להצעה נשוא שליחות ברנד, ושאהד מהם מבקש להיפגש עמו; הווה אומר, הודעה ברוח תכנית ההתייצבות שעליה הוסכם בין קסטנר ופלגי יום לפני כן. אולם, בוודאי לא ניתן לקבוע על סמך אותה עובדה, שבשלב זה, או בשלב מאוחר יותר, הודע לקלגס על-ידי קסטנר או מטעמו כי שני היהודים הללו הם צנחנים של הצבא הבריטי. בפיסקה 99 לפסק-דינו, דן הנשיא באפשרות שקסטנר הוא שהודיע לשלטונות על המשדר של שני הצנחנים, ומסקנתו היא שבענין זה יש להנותו מהספק. משום כך לא אראה צורך להיכנס בעבי הקורה של פרשת המשדר, אני מזכיר מסקנה זו של הנשיא כדי להביא את דבריו, בהם אמר שהגיע אליה חרף „ההוכחות המסיבות העיקריות המעוררות חשד חזק שקסטנר הודיע לגסטפו לא רק על שני הצנחנים, אלא גם על המשדר“ (ההדגשה שלי). דבריו אלה של הנשיא מראים, איפוא, כי למעשה לא קבע אף הוא שקיים יותר מאשר „חשד חזק“ בדבר מתן ההודעה על הופעת שני הצנחנים qua צנחנים. דעתי אני היא, כאמור, שאין בחומר ההוכחה כדי להעלות אפילו חשד חזק בכיוון זה.

1

לפיכך, כאשר אומר הנשיא (פיסקה 94), כי „בין אם קסטנר הודיע לקלגס על בואם לפני או אחרי פגישתו עם פלגי (בדירת קורץ) הסברו של קסטנר בנוגע למניעיו לצעד זה הוא כוזב מעיקרו והאמת הגלויה היא שקסטנר הקריב את הצנחנים לשלום חברי הוועדה“, הרי ברי שאין להם, לדברים הללו, על מה שיסמוכו.

1

(ה) אין ספק, כי המסיבות הנעוצות בבוא שני הצנחנים לבירת הונגריה, במגע שנוצר ביניהם לבין קסטנר לפני השיחה שנתקיימה בדירת גב' קורץ, ובהתחזקות הבלשים על פלגי וגולדשטיין בבנין ועד-הקהילה — מסיבות אלו היה בהן כדי לעורר בלב קסטנר

השופט אגרנט

את התחושה לסכנה המיידית שנשקפה למפעל ההצלה של הוועדה — לסכנה שרכבת „המיוחסים“ לעולם לא תצא לדרכה ולא עוד, אלא שכל מעמדה של הוועדה בפני הנאצים עשוי להתערער, והוא ויתר חברי הוועדה עלולים להיאסר ולהיות מוצאים מכלל פעולה. גם ראינו כי אפילו בימים אלה — ימי היאוש שהשתרר בין יהודי בודפשט במחצית השניה של יוני — עדיין האמין קסטנר כי ניתן להרוויח זמן, לשם דחיית גירושם של יהודי הבירה, על-ידי פתיחת המשא-ומתן הכלכלי שנדרש על-ידי אייכמן. ולאחרונה: ברי, שקסטנר ראה רק דרך אחת למנוע את הסכנה שנשקפה לתכנית „המיוחסים“ מזה ולמעמדה של הוועדה מזה, היא הדרך של התייצבות פלגי וגולדשטיין בפני אנשי הגסטפו כשליחי הסוכנות היהודית, שבאו לברר את ההצעה הנאצית על ניתול המשא-ומתן הכלכלי האמור. הבעיה העיקרית שעלינו לבררה כאן היא, איפוא, אם בשיחה שנתקיימה בדירת קורץ יעץ קסטנר לפלגי ללכת באותה דרך כאשר מטרתו המיידית היא להביא לידי הסגרת שני הצנחנים בידי השלטונות, על מנת להסיר על-ידי כך את הסכנה הנזכרת. אכן, תוך דוננו בבעיה זו, יהיה עלינו להשיב על שלוש שאלות-לוואי:

- (1) האם השתמש קסטנר, באותה הזדמנות, בתחבולות שוא?
 - (2) אפילו אמר אז לפלגי דברים לא נכונים, האם יש להסיק מזאת את המטרה של הסגרה?
 - (3) מה הם הדברים שאמרם לפלגי ושהשפיעו על זה לקבל את הצעת ההתייצבות?
- כדי להשיב על השאלות הללו, אסתמך להלן על תוכן השיחה בדירת קורץ, כפי שהוא משתקף מעדותו של פלגי (ע' 406-407; ע' 432-434; ע' 453).

מעדות זו עולות העובדות הבאות:

- (1) קסטנר סיפר לפלגי על החיפוש שנערך על-ידי שני בלשים בדירתו ופלגי התרשם כי „כנראה שהריגול הנגדי ההונגרי או יכול להיות גם הגרמני יודע עלינו ועל הקשר בינינו (גולדשטיין ואני) לבין ועדת ההצלה. היה ברור, כי במוידינו הובלנו את הבלשים אחרינו“.
- (2) קסטנר דיבר על כך שרכבת „המיוחסים“ צריכה לצאת לדרכה בכל יום ובלב פלגי עלה החשש „שבמקום ששליחותי תביא הצלת יהודים אני עוד עלול לגרום לכך שכתוצאה מהופעתי עוד מתי המספר האלה שעומדים להיכנס לרכבת לדרור יושמדו“.
- (3) קסטנר הוסיף ותיאר לפלגי את המצב כדלקמן: יהודי ערי השדה כבר גורשו; יהודי בודפשט עמדו בפני גירוש מידי; ברנד נסע לקושטא עם הצעה שהיה בה כדי להעמיד את הדפורטציה; וכאשר ברנד לא חזר, הוצע שמנחם בדר יבוא להונגריה כדי לנהל את המשא-ומתן עם הגרמנים אך הוא טרם בא.

השופט אגרנט

(4) קסטנר טען שהגירוש (של יהודי בודפשט) לא החל כתוצאה מהמשאומתן שהוא ניהל, ופלגי קיבל את הסברה הזאת מפני שלא היה שום נימוק אחר שהיה יכול להסביר מדוע פעולת הגירוש נפסקה באמצע.

א (5) בקבלו את הצעת קסטנר, כי יתייצב בפני קלגס ויודיע לו שהוא וגולדשטיין באו בשליחות הסוכנות היהודית בקשר להצעת ברנד, היה פלגי פסימי בדבר תוצאת התחבולה הזאת, אך בכל זאת חשב שקיים סיכוי-מה להצלחתה, לאור המשאומתן שהתנהל בדבר בואו של מנחם בדר לבודפשט ("היה משאומתן על כך שמנחם בדר ייצא למשאומתן להונגריה, לכן היה יסוד לתקוה שסיפורי לא יהיה יותר מדי מדומה, אף-על-פי שאמונתי לא היתה שאצליח").

ב

(6) אמנם בדר "היה צריך לבוא בדרך רשמית כשם שברנד נסע רשמית", ואילו פלגי וגולדשטיין באו בדרך צניחה חשאית ליוגוסלביה; "אבל גם הם נשלח לאנגליה בצורה דומה".

ג

(7) בהסכימו לתכנית ההתייצבות היו לפלגי שיקולים אלה: סכנת הגירוש המיידית שריחפה על יהודי בודפשט לא השאירה זמן להצילם באמצעי אזהרה, בריחה והתנגדות; אם יצליח בתחבולת ההתייצבות בפני קלגס ירוויח את הזמן הדרוש להצלת יהודי בודפשט מהשמדה; וגם התכנית של הוצאת רכבת "המיחסיים" תוגשם.

ד

(8) פלגי הבין שאם ייכשל בצעד ההתייצבות, הוא עלול לשלם בעד זה במחיר חייו.

ה

(9) השיחה האמורה עם קסטנר בדירת קורץ התנהלה רק ביניהם ובלי שראשי המחתרת החלוצית, שהיו בחדר אחר, שמעו אותה.

(10) גולדשטיין לא היה נוכח בזמן השיחה כי אם הופיע אחרי שקסטנר עזב את המקום, ואזי שיכנע אותו פלגי שאין עליו להצטרף לתכנית ההתייצבות ושעליו לברוח מהונגריה.

ו

(11) בזמן השיחה, הניח פלגי שהשלטונות ידעו אמנם שהוא וגולדשטיין באו להונגריה, אך לא כי הם באו לשם מילוי תפקיד צבאי.

ז

והרי שני קטעים מהעדויות של פלגי על השיחה בדירת קורץ:

"קסטנר בא ועשה את האנליזה של המצב, והסיכום היה שיש ארבעה אפשרויות: (א) לברוח, לעבור את הגבול הגרמני, שם היה משטר אחר ולא השמדה, או לעבור אולי שוב ליוגוסלביה; (ב) לעשות איזו פעולה בניגוד

השופט אגרנט

לכל הגיון שעלולה להצליח, ללכת לגרמנים, לגסטפו, להציג עצמי כשליח הסוכנות היהודית, שבאתי לראות מה האמת בסיפור הפנטסטי שאיזה יהודי בשם ברנד הביא על שולחן הסוכנות ואין איש מאמין לו. לי היה ברור שאם אני רוצה למלא תפקידי, זוהי הדרך שבה אני אלך, שאלך לגסטפו; אספר את סיפורי, אומר שאני שליח הסוכנות היהודית לצרכי הצלה, שאצטרף לפעולת הוועדה, ותהיה הצלחתי כהצלחתם וגורלי כגורלם. בזה סיכמנו. קסטנר הלך. " (ע' 406-407).

"לפי השיקולים שלי חשבתי שאמיט שואה על ועדת ההצלה ועל התכנית וקו הפעולה שראיתי בהם זיק של תקווה, ועליידי הופעתי אחיש ואחזק את הקו וסיכויי ההצלחה שלי. הקו — הוצאת הרכבת שעמדה מוכנה, הפסקת הגירוש וריוח של זמן בהשמדה, בדמה היה לי אז שבזה אעשה יותר מאשר אם אשאר במחתרת. מצאתי שיהדות הונגריה חוץ מבודפשט כבר גורשה. רק בודפשט עמדה לפני גירוש. היה צריך להרוויח זמן. חשבתי שבאמצעים שעמדו לרשותי לא אספיק לפעול למען אוהרת היהודים, בריחה, הגנה, התנגדות כפי שתיארתי לי קודם, שיחקתי משחק ואיבנך. או אשלם בחיי, או שארוויח את הזמן הדרוש להצלת היהודים. להרוויח זמן אם יקבלו הופעתי כגלוי מצד היהודים מעבר השני ויהיו מוכנים לעכב את הגירוש לזמן המשאומתן. " (ע' 453).

(1) לפי דעתי, אין לגלות בתיאור השיחה האמורה קיום חוסר תוס'לב מצד קסטנר ביעצו לפלגי להתייצב בפני קלגס; תיאור זה אינו מעיד על כוונה אצלו להביא להסגרת שני הצנחנים. אמת, כי קסטנר סיפר אז לפלגי על החיפוש האמור בדירתו, ואילו הנשיא לא הטיל אמון בגירסת קסטנר, שאמנם היה כדבר הזה, ולפיכך ראה בענין החיפוש המדומה משום תחבולת שוא שהשתמש בה קסטנר כדי להשפיע על פלגי לקבל את עצתו. גם נכון הוא, שפלגי הביא את גירסת החיפוש בחשבון שיקוליו. אולם, אין בכל זה כדי להראות שקסטנר פעל אז — וזוהי השאלה המכרעת — בהשפעת מניעים בלתי-כשרים. הטעם הוא: בספרו על אותו חיפוש, לא סילף מנהל הוועדה, באורח יסודי, את המצב העובדתי, כפי שהוא היה ידוע לפלגי גופו. הלא עוד בהיותו יום לפני כן בבנין ועד-הקהילה, הבחין פלגי שעוקבים אחריו ואחרי גולדשטיין שני גברים והסיק, "שהם בלשים" (עדות פלגי, ע' 404). יתר-על-כן, נזכר פלגי בפגישה החשודה שהיתה בין המלווה של שני הצנחנים ואדם זר בעת שהגיעו לתחנת פיץ בדרכם לבודפשט, ושוב הסיק כי מישאו מטעם השלטונות, "נמצא בעקבותינו בצורה הברורה ביותר" (עדותו, ע' 402). כל זה מראה שלפלגי היה יסוד לחשוד, באורח בלתי-תלוי מהחיפוש שעליו סיפר לו קסטנר, שלשלטון נות היה ידוע מלכתחילה ענין בואם של שני הצנחנים לבודפשט וכי נוצר מגע ביניהם לבין מנהל הוועדה. בספרו לפלגי על החיפוש שנערך כביכול בדירתו, נתן קסטנר תוקף יתר לחשדותיו אלה של פלגי; הוא קבע כעובדה קיימת דבר שהיה עלול לקרות בלא-הכי ואשר פלגי הבחין מראש, על סמך ידיעותיו הוא, כי זה עלול לקרות. בהביאו לפני פלגי

השופט אגרנט

את גירסת החיפוש, אשר הנשיא מצא אותה כוזבת, השתמש אמנם קסטנר באמצעי בלתי-הוגן, אך הוא לא עשה כן אלא כדי להדגיש ביתר שאת את המצב המסוכן שנוצר בפועל על-ידי בואם של שני הצנחנים להונגריה ושעליו העידה העובדה שפלגי ידע עליה באורח בלתי-תלוי מקסטנר, היא העובדה, שהשלטונות מתחקים עליו ועל גולדשטיין. איני סבור, כי המרחק בין עובדת ההתחקות הזאת לבין גירסת החיפוש המדומה הוא כה גדול עד כדי להצדיק שנייהם לקסטנר חוסר תוס-לב במובן של כוונה להביא להסגרת הצנחנים בידי השלטונות.

(ז) בפסק-דינו (פיסקה 85) עמד הנשיא גם על כך, כי "בניגוד לאמת סיפר קסטנר לפלגי שהמשא-ומתן שלו עם הנאצים עיכב ומעכב את גירוש יהודי בודפשט", ו"הסברתו המטעה של קסטנר שימשה לאחר מכן אחד השיקולים שהשפיעו על פלגי להתייצב בפני הגסטפו". אכן, עלינו לזכור את הלשון שנקט פלגי בעת שהזכיר את הענין הזה בעדותו. דהיינו, שקסטנר "טען שהגירוש (של יהודי בודפשט) לא החל" — כלומר עוכב — "כתוצאה מהמשא-ומתן שהוא ניהל", וכן שהוא (פלגי) קיבל "את הסברה הזאת", במלים אחרות, המדובר איננו בציין עובדה על-ידי קסטנר אלא אך בהבעת סברה על-ידי. עם זאת ברי שפלגי השתכנע כי סברה זו יש בה אמת ומאידך גיסא, נכון אני לצאת מתוך ההנחה שקסטנר, הוא עצמו, לא האמין בה. אולם בדבר אחד האמין: כי רק באמצעות המשא-ומתן הכלכלי שנדרש על-ידי הגרמנים יהיה אפשר למנוע את הגירוש הממשמש ובא על יהודי בודפשט. והנה, כדי לשכנע בכך גם את פלגי, מסר לו את ההסבר האמור לאי-הביצוע של גירוש יהודי בודפשט, הגם שידע אותה שעה — זו הנחתנו — שהסבר זה אינו מתאים למציאות. האם בשל זאת הכרחי לייחס לו חוסר תוס-לב במובן של כוונה להביא להסגרת הצנחנים בידי האויב הנאצי?

יש לזכור כי בזמן ההוא, בו היה התהליך של ריכוז יהודי בודפשט במלוא תקפו, השתרר ביניהם מצב של יאוש. ב-19.6 — יום או יומיים לפני בוא הצנחנים לשם — כתב קראוס לבא-כוח הסוכנות בג'נבה: היהדות ההונגרית נידונה כולה למות. אין מוצא של בריחה ולא קיימת אפשרות של הסתתרות. נשארו לנו אך שתי אפ-שרויות: איבוד לדעת או כניעה בפני הגורל" (מוצג קכ"ו). מחמת הלך רוחות זה ניסו יהודים רבים בבירה להצטרף לרכבת "המיוחסים" וחל מאבק ביניהם על רכישת הזכות לעשות כן. כאשר ירדה התקווה לשובו של ברנד, העלה קסטנר בפני הוועדה בקושטא את ההצעה שמנחם בדר יבוא לבודפשט כדי לפתוח במשא-ומתן עם הגרמנים, ונתקבלה משם הודעה על הסכמה עקרונית לכך. הנאצים הוכיחו שהם רואים בעין יפה הצעה זו, בעת שהעמידו לרשות בדר את השירות של אווירון דיפלומטי לשם הובלתו להונגריה. אולם לפי שעה לא בא בדר ובינתיים נודע שגירוש יהודי בודפשט נקבע לתחילת יולי. לפתע פתאום מופיעים שני הצנחנים היהודים ועל-ידי עצם בואם מסכנים הם את תכנית "המיוחסים" ואת מעמד הוועדה בפני הנאצים.

כזה היה מצב הדברים בזמן ההוא וכך גם תיאר אותו קסטנר בפני פלגי; והאם ניתן לומר כי סילף קסטנר את התמונה העובדתית סילוף יסודי רק מפני הוסיפו את הנוסף.

השופט אגרוט

שהמשאומתן שלו — קרי: המשאומתן נשוא שליחות ברנד — עיכב, לפי שעה, את גירוש יהודי בודפשט אך כי „סבלנות הגרמנים עמדה לפקוע“ (עדות פלגי, ע' 406). כאמור, הנחתנו חייבת להיות, שהאמין קסטנר בסיכוי להרוחת זמן לטובת יהודי הבירה על-ידי המחשת המשאומתן שנדרש על-ידי הגרמנים. על-כן, כאשר העלה לפני פלגי את הרעיון בדבר הליכתו לאנשי הגסטפו וסיפרו להם שהוא וגולדשטיין נשלחו על-ידי הסוכנות כדי לברר את רצינות ההצעה האמורה ושהסוכנות מחכה לאות לרצונם הטוב של הגרמנים בענין זה, האם הכרחי לייחס לקסטנר את המגמה של הקרבת הצנחנים על-מנת להציל את עצמו ואת קרוביו וחבריו בוועדה, או שמא ראה לפניו או אך את המטרה הכפולה שהדגיש אותה לפני פלגי: הצלת תכנית „המיוחסים“ ודחיית גירושם של יהודי בודפשט? התשובה לשאלה זו — כמו לשאלה הקודמת — מתבקשת מאליה.

אמת הדבר, כי צורת בואם של שני הצנחנים — כלומר על-ידי צניחתם ליוגוסלביה, גניבת הגבול ההונגרי והשימוש בתעודות הונגריות מזויפות — היוותה נקודת תורפה רצינית בתכנית ההליכה של פלגי לגסטפו ובסיפור שאמר לספר לקלגס על הישלחו מטעם הסוכנות היהודית בדרך מיוחדת זו. זו היתה נקודת תורפה רצינית, ביחוד וברנד נשלח לקושטא באווירון דיפלומטי גרמני ואף על בדר היה לבוא לבודפשט, לפי הצעת אייכמן. בדרך רשמית זו, לפיכך שואל הנשיא: „מי פתי ויאמין בסיפור כה אוילי? וכי מצוייר בתחבולה? זו העין קסטנר לשלוח את פלגי לתוך לוע הגסטפו, מוסד שהיו לו שיטות משלו לברר את האמת?“

התשובה היא: עדותו של פלגי מוכיחה שאותה נקודת תורפה לא נעלמה מעיניו בזמן שיחתו עם קסטנר, ושקיווה להתגבר עליה על-ידי כך שיצביע לפני קלגס כי בצורה דומה נשלח בזמנו רודולף הס לאנגליה. עם זאת, לא השלה פלגי את עצמו שצעד ההתייצבות יש לו סיכוי גדול להצליח, ואף העריך מראש שהוא עלול לשלם בעדו במחיר חייו. בדו"ח שלו למפקדה הבריטית (מוצג 40), ציין כי אמר „לשחק משחק נועז“ ובעדותו הטעים כי המדובר היה בעשיית „פעולה בניגוד לכל הגיון שעלולה להצליח“ (ע' 406). שההליכה לגרמנים פירושה היה „משחק מסוכן“ (ע' 407), וכי שיקולו היה שיקרה אחד מהשניים: „או שאשלם בחיי, או שארוויח את הזמן הדרוש להצלת היהודים“ (ע' 453). אין לומר, איפוא, שקסטנר הוליך את פלגי שולל בעת שהביא לפניו את הצעתו האמורה.

אכן, היום נשמעת תכנית ההתייצבות כתכנית דמיונית, שהיתה נדונה לכשלון מראש. אולם במצב היאוש ששרר בבודפשט בימים ההם — כאשר הלך הרוחות בין היהודים שם היה, שקיימת אך הברירה בין „איבוד לדעת וכניעה בפני הגורל“ — אין להתפלא על כך, שקסטנר אחז בקנה רצוף זה — הוא מבצע ההתייצבות — כאמצעי קיצוני לעיכוב הגירוש והסרת הסכנה לתכנית „המיוחסים“ גם יחד.

נתתי את דעתי גם על טעמו של הנשיא, כי הצורה החשאית, שבה התנהלה השיחה בדירת קורץ, מעידה על חששו של קסטנר, פן הנימוקים שאמר להביאם בפני פלגי לא יעמדו בפני הביקורת של ראשי המחתרת החלוצית שנוכחו במקום, ואילו את מניעיו האמיתיים לא יכול לגלות (פיסקה 96).

השופט אגרוט

טעם זה אינו נראה לי. לא מצאתי סימן כלשהו בחומר ההוכחה לקיום החשש האמור אצל קסטנר. גם הסבר אפשרי הוא כי בזמן בואו לדירת קורץ חשב כבלתי-רצוי, לפי שעה, שתפקידו הצבאי של פלגי יתגלה לאחרים, או אולי חשב, שעל-כל-פנים פלגי לא ירצה בכך. עובדה היא, כי בשיחה שערך זה האחרון בערב ההוא עם ראשי המחתרת החלוצית — אחרי שעזב קסטנר את המקום — לא גילה לפנייהם את תפקידו האמור (ראה עדות פרץ רבס, ממנהיגי המחתרת שנוכחו אז בדירת קורץ, בע' 601). כמו-כן, לא הוכח שבזמן הזה היו קיימים חילוקי דעות בין קסטנר וראשי המחתרת — שבניגוד לדעתו, הטיפו אלה האחרונים אותה שעה לפעולות התקוממות. גם לא הוכח שהם התרעמו על קסטנר אי-פעם בשל עצת ההתייצבות שנתן לפלגי. בעדותו סיפר פרץ רבס, כי בפגש עם פלגי בזמן שבין התייצבו בפני הגסטפו ומעצרו; שבהזדמנות זו מסר לו פלגי את "מפת הצנחנים" עם הוראה להשמידה וסיפר לו על הביקור שערך בגסטפו; ועוד סיפר לו שהחליט לנקוט צעד זה בהסכמת ועדת ההצלה ולאחר שנוכח לדעת "שעוקבים אחרי". העד הוסיף ואמר: "לא התמרמרתי בפני ועדת ההצלה על כך" (ע' 594, 601). כזכור, נתנו באי-כוח הארגונים החלוציים את ידם לתכנית של רכבת "המיוחסים" והיו מבין חבריהם שהצטרפו לרכבת זו; והלא האמצעי של הופעת פלגי בפני קלגס היה מיועד גם להצלת תכנית זו. אכן, אפילו היה לקסטנר החשש הנזכר, עוד אין בכך כדי להעיד על חוסר תום-לב. השיקול שנתקבל על לבו של פלגי — כי במצב שבו עמדו יהודי בוד-פשט בפני גירוש מידי "לא אספיק לפעול למען אזהרת היהודים" או לארגן פעולות בריחה והתנגדות (ע' 453) — היה אמנם השיקול של קסטנר, אך אין לומר ששיקול זה היה מנוגד למציאות דאז.

ד (ח) ולאחרונה: אם מתבטלת האפשרות, כי לפני השיחה בדירת קורץ הודיע קסטנר לשלטונות על בואם של שני הצנחנים היהודים להונגריה, מן ההכרח שתתעורר השאלה: מדוע אמנם לא עשה כן קסטנר אם באמת החליט להסגירם? מדוע לא בחר בדרך הבטוחה של הלשנה חשאית לשלטונות תחת ללכת על דרך השכנוע של פלגי, שיתייצב מרצונו הטוב לפני הגסטפו; הרי לא יכול היה להיות בטוח מראשו, שהצנחן היהודי, עליו היתה מוטלת המשימה לארגן פעולות התנגדות במחתרת, ישמע בעצתו. אם יהיה מי שיאמר, שנוה היה לו, לקסטנר, להשיג את מטרת ההסגרה בדרך השניה דוקא, למען הרחק כל חשד מעל עצמו בענין זה, וכי במקרה והיה פלגי מסרב להסכים לתכנית ההתייצבות, עדיין היה ביד קסטנר להסגירו על-ידי הלשנה — אזי תשובתי לכך תהיה: האפשרות, כי חשד כזה יפול על האדם שהיה איש האמון של הסוכנות היהודית בתקופה קשה זו ושעסק מטעמה, זה שנים אחדות, בשטח העזרה וההצלה, היוותה אך אפשרות רחוקה. מאידך גיסא, לא הרי האפשרות הרחוקה הזאת כהרי האחריות הגלויה שקיבל על עצמו קסטנר, בתתו לפלגי את עצת ההתייצבות, דבר שהיה עלול לעשותו חשוד בהסגרת הצנחנים בלא-והכי, כפי שמשפט זה הוכיח. לדעתי, אין למצוא תשובה משביעה רצון לשאלה שהוצגה לעיל, ואף מטעם זה, יהיה בלתי-מוצדק לייחס מניעים בלתי-כשרים לקסטנר בשל הציעו לפלגי את התכנית הנזכרת.

השופט אגרנט

(ט) נותר לי לדון בהתנהגות קסטנר בפרשת מעצרו של גולדשטיין. כזכור, קבע הנשיא כי — בניגוד להסכמת שני הצנחנים על בריחתו של גולדשטיין מהונגריה — הכניסו קסטנר, ביום המאסר של פלגי, למחנה קולומבוס; וכי עשה כן משום ששימש בן-ערובה בידי הנאצים להמצאת שני הצנחנים בכל עת שידרשו זאת ממנו. "מיום הודעתו לקלגס על שני הצנחנים היה קסטנר אחראי כלפי הגסטפו להופעת שניהם, ולא היה יכול להרשות לגולדשטיין לברוח או לרדת למחתרת. כדי לסכן את יסודות קיומו ומפעלו" (סוף פסקה 101).

אכן במידה שהסתמך הנשיא, לשם קביעת דעתו זו, על ממצאו הקודם — שקסטנר הודיע לקלגס לא רק על בואם של פלגי וגולדשטיין אלא גם שהם צנחנים בריטים — מן ההכרח שנדחה אותה דעה. אולם, בעיקר תוך יתדותיו, באשר לענין זה, בדברי העדות שמסר קסטנר עצמו בחקירת שתי-וערב, כדלקמן:

"אינני יודע אם נוסבכר (פלגי) פקד על גולדשטיין שיעזוב את הארץ ושהסכים לנסוע. באמת (אנחנו) חברי הוועדה שקלטנו את פלגי לנסוע, אם להכניסו בסתר בתוך קבוצת ברגן-בלזן שעמדה אז לצאת, או אם לייעץ לו להישאר. שתי האפשרויות היו כרוכות בסכנות שונות. החלטנו לייעץ לו להישאר, מאחר שלא היה לנו הבטחון שהגרמנים לא יעשו חיפוש בין נוסעי הרכבת וימצאו אותו ודרך אחרת לעזיבתו את הארץ לא היתה. יכול להיות שאני אמרתי את זה לגולדשטיין, לא דרשתי זאת ממנו, אלא יעצתי לו. לפי החלטת הוועדה, יכול להיות שאחד השיקולים שלנו היה שעל-ידי כך אפשר יהיה להציג לפני הגסטפו ולשכנע את הגסטפו שהוא לא ברח ושבא במטרות שהוועדה הסבירה לגסטפו — היינו מטרות הצלה. ההתייעצות ביני ובין גולדשטיין היתה במחנה קולומבוס" (ע' 155-156).

לדעת הנשיא, מכילים דבריו האחרונים של קסטנר הודאה מצדו שהתכוון להסגיר את גולדשטיין בידי הנאצים, לפי דרישתם הראשונה. הוא הדגיש:

"קסטנר לא יכול היה להאמין, אחרי מאסרו של פלגי, שאפשר לשחרר את פלגי על-ידי הצגתו של גולדשטיין בפני הגסטפו; לא יכול להיות צל של ספק בדבר שקסטנר ידע היטב שהצגתו של גולדשטיין — שהיה עדיין בן-חורין לברוח או לרדת למחתרת — היא הקרבתו."

אכן, קיימות שתי עובדות חשובות, שאינן ניתנות לערעור והפועלות לטובת קסטנר:

- (א) המחנה קולומבוס, אשר הכניסה לשם על-ידי אנשי המשטרה ההונגרית היתה אסורה, שימש אותו זמן — ואף לאחר יציאת רכבת ברגן-בלזן — מקום מחבוא ליהודים רבים שהסתתרו או מהשלטונות (פסקה 14) שלעיל; עדות הנזי ברנד, ע' 624.
- (ב) במחנה הזה נמצאו גם הוריו של גולדשטיין, שהיו מבין ניצולי קלויז ועמדו לנסוע

ברכת "המיוחסים"; וגולדשטיין הביע את המשאלה להתראות אתם לפני נסיעתם (עדות קסטנר, ע' 303).

- שתי עובדות יסוד אלו מהוות, כשהן לעצמן, סיבות כשרות להכנסת גולדשטיין למחנה קולומבוס. אולם, דברי עדותו של קסטנר מראים כי נשקלה גם האפשרות — וזו סיבה כשרה נוספת להעברתו למקום הזה — כי יצורף גולדשטיין לקבוצת הנוסעים ברכבת הנ"ל, אלא שתכנית זו נתבטלה לאור השיקול שעלול להיערך חיפוש על-ידי השלטונות ברכבת "המיוחסים". בחקירתו החוזרת אמר קסטנר — ודבריו אלה אינם עומדים בסתירה לעדותו בחקירה הנגדית — שחברי הוועדה שאלו את עצמם: "מה יקרה אם הריגול הנגדי הגרמני או ההונגרי יערוך חיפוש ברכבת וימצא לא רק את גולדשטיין אלא את כל אותם היהודים המשתמטים מהצבא ההונגרי, מהגסטפו, מהמשטרה ההונגרית, שהכנסנו אותם בין נוסעי הרכבת. הסכנה היתה או שהרכבת לא תצא בכלל או שתגיע לאושביץ. לכן ביטלנו, תוך התייעצות עם גולדשטיין, את התכנית הזאת" (ע' 503).
- נוכח סיבות כשרות אלו, ששימשו להעברת גולדשטיין למחנה הנ"ל, יש לשאול אם צדק הנשיא בהטילו את נקודת הכובד בדברי קסטנר כי: "יכול להיות שאחד השיקולים שלנו היה שעל-ידי כך אפשר יהיה להציגו לפני הגסטפו ולשכנע את הגסטפו שהוא לא ברח ושבא במטרות שהוועדה הסבירה לגסטפו — היינו מטרות הצלה"? הנני משיב על שאלה זו בשלילה.

- ראשית, איני סבור שהשיקול הנעוץ בדבריו אלה של קסטנר יש לראותו כשיקול נפסד. מן הראוי לציין, כי בשעה שפנתה הוועדה לקלגס לשם קביעת הפגישה בינו לבין פלגי, ממילא הודתה זו עם הגירסה בדבר בואם של שני שליחי הסוכנות היהודית לבודפשט במטרה לברר את רצינות ההצעה, נשוא שליחות ברנד. גם לא הוכח — לאור קביעת הנשיא על אי-עריכת חיפוש בדירת קסטנר בגין הצנחנים — שהוא וחברי הוועדה היה להם יסוד לדעת, כי בזמן מעצרו של פלגי על-ידי אנשי הריגול הנגדי ההונגרי, היו נוכחים גם אנשי הגסטפו הגרמני או שידה של זו היתה במעצר זה, בפרט ופלגי נכלא או בבית-סוהר הונגרי. במסיבות אלו היה הגיון בכך, שהוועדה תמשיך לתמוך בגירסה האמורה בזמן הראשון שלאחר מעצרו של פלגי, ושעל יסודה יפעל קסטנר לשם שחרורו. הלא רשאי היה קסטנר להתבסס, באשר לשיקולו זה, על הנסיון שרכש בענינו של ארנסט סילגי, שהוא חבר הוועדה שנחשד על קשירת קשרים עם פרטיזנים יוגוסלבים ואשר קסטנר הצליח לשחררו ממאסר ההונגרים בעזרתו של קרומיי (פיסקה 2.1 שלעיל). ואמנם העיד קסטנר, כי מיד לאחר היעצרו של פלגי פנה לקלגס בבקשה שיביא לשחרורו (ע' 303). אפילו אין לסמוך על עדותו זו של קסטנר, לא קיימת סיבה שלא להאמין לגב' ברנד באמרה, כי "אחרי מאסר הצנחנים טענתי כלפי קלגס איך יכול בעלי לפעול בארץ-ישראל, אם אנחנו איננו יכולים לעזור לשני יהודים שנשלחו מארץ-ישראל באותו ענין" (ע' 633-634). עדות זו, האם אינה מלמדת כי אפילו בשלב זה שמרו עדיין חברי הוועדה אמונים, בפני אנשי הגסטפו, לגירסת פלגי בעת התייצבו לפנייהם לראשונה, לפיכך, כאשר מעיד קסטנר, כי שקל את דבר הופעתו האפשרית של גולדשטיין לפני קלגס, במטרה לחזק גירסה זו ולהביא בדרך הזאת לשחרורו של פלגי, אין זה הכרחי, כלל ועיקר, שנראה בשיקול זה

השופט אגרנט

כוונה להסגיר את גולדשטיין לפי דרישתם של הנאצים. הנכון הוא שאין להסיק מדברי העדות של קסטנר, עליהם הסתמך הנשיא, אלא זאת: כי הוא העלה במחשבתו את השיקול האמור כאפשרות מסויימת, אך לא כי היה מנוי וגמור אתו, כבר בזמן הזה, לפעול על-פיו. הלא היה זה רק שיקול אחד מבין השיקולים האחרים שבגללם הכניס את גולדשטיין למחנה קולומבוס ושהם, על-כל-פנים, היו שיקולים כשרים.

שנית, אילו באמת שימש קסטנר בידי הנאצים כן-ערובה להסגרתו של גולדשטיין בכל עת, הרי לא היה צורך בכך, כי אנשי הריגול הנגדי ההונגרי יעצרו את חברי הוועדה, יחקרו אותם על מקום המחבוא של גולדשטיין, יענו את הגב' ברנד, יאיימו בהוצאה להורג של פלגי ואף בהוצאה להורג של חברי הוועדה גופם וכן, שיעשו את כל זה לאחר שהחלה רכבת ברגן-בלזן בנסיעתה, כך שהיה הכרח לעכבה כדי ללחוץ על חברי הוועדה לגלות את מקום המחבוא האמור.

אשר לשלב הסופי של הפרשה — הסובב על התמסרות גולדשטיין בידי אנשי שירות הריגול הנגדי ההונגרי לאחר שקסטנר, הנזי ברנד ואופנבך הלכו למחנה קולומבוס ותיארו לפני גולדשטיין את דברי האיום של חוקריהם ההונגרים — הרי ברי, שהתנהגותו זו של קסטנר יסודה באונס, לזאת הסכים גם הנשיא, אלא שקבע, כאמור, כי «אשמתו של קסטנר נעוצה בפעולות שהביאו עליו את האונס, בחינת תחילתו בפשיעה וסופו באונס». כוונתו היא לפעולות קסטנר בשלבים הקודמים, שבהן מצא דופי, כיון שלא הסכמתי שפעולות אלו נעשו מתוך מגמה להביא להסגרת פלגי וגולדשטיין בידי השלטונות, ממילא לא אוכל להסכים כי מסיבות האונס, שבהן היתה נעוצה התנהגותו בשלב הסופי, תחילתן בפשיעה.

מסקנתי היא, איפוא, לא הוכחה ההאשמה של «שיתוף פעולה» גם לגבי פרשת הצנחנים.

אם הסתייגתי ממסקנותיו של הנשיא לגבי ההאשמות הכלולות בחלקי הדיבה (א) ו-(ב), הרי דין זה אינו חל על מסקנתו, כי הוכיח המשיב את ההאשמה שבחלק הדיבה (ד), האשמה זו אומרת, כזכור, שאחרי המלחמה הציל ד"ר קסטנר מעונש את קורט בכר, מי שהיה פושע מלחמה. הנני תומך את דעתי, כאשר לענין זה, בנימוקים הבאים:

(1) הכל מודים שקורט בכר היה פושע מלחמה.

(2) בהצהרתו בשבועה מיום 11.8.47 (מוצג 73) — מסמך שנחתם על-ידי ד"ר קסטנר בפני פקיד בית-המשפט הבינלאומי בגירנברג — לא הסתפק הוא בציון עובדות המשפיעות לטובת ענינו של קורט בכר, אלא גם הוסיף המלצה, שבכר «ראוי, לכשיגיע ענינו לבירור על-ידי שלטונות בעלות-הברית או השלטונות הגרמנים, להתחשבות האפשרות המלאה ביותר». דברי המלצה אלה, במקורם האנגלי, הם:

השופט אגרנט

א "Having been in personal contact with Becher, from June 1944 until the middle of April 1945, I should like to emphasize, on the basis of personal observations, that Becher did everything within the realm of his possibilities and position to save innocent human lives from the blind fury of killing of the Nazi leaders. Therefore, even if the form and basis of our negotiations may be highly objectionable, I did not doubt for one moment the good intentions of Kurt Becher and in my opinion he is deserving, when his case is judged by Allied or German authorities, of the fullest possible consideration. I make this statement not only in ב my name, but also on behalf of the Jewish Agency and the Jewish World Congress."

ג המשפט האחרון בהצהרה זו מראה שקסטנר ניסה לתת תוקף יתר להמלצתו האמורה על-ידי ההדגשה שהצהרתו יש לה הגושפנקה של הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי, בו בזמן שעדותו של חבר הסוכנות מר דובקין, מוכיחה כפי שהעיר הנשיא, שקסטנר השתמש בשם הסוכנות היהודית ללא רשות.

ד (3) בדצמבר 1947 שוחרר קורט בכר על-ידי בית המשפט הבינלאומי בנירנברג לאחר שנקבע שאין להעמידו לדין, והועבר לבית משפט גרמני לדנציפיקציה. שם שוחרר בפברואר 1948. במכתבו מתאריך 26.7.48 למר אליעזר קפלן, שר-האוצר דאז, כתב קסטנר:

ה "כידוע היה בכר קולונל ס.ס. לשעבר ושימש כקצין קשר ביני לבין הימלר במשך פעולות ההצלה ושוחרר בינתיים על-ידי שלטונות הכיבוש הודות להתערבותי האישית."

ו דבריו אלה של קסטנר מוכיחים כי התערבותו לטובת בכר, באמצעות ההצהרה המכילה את המלצתו האמורה, מילאה תפקיד חשוב בשחרורו של בכר על-ידי בעלות-הברית. המסקנה העולה בהכרח מכל העובדות הללו היא שהאשמה זו של המשיב הוכחה, כאמור.

ז יא. הנקודה האחרונה אשר שומה עלינו לדון בה נוגעת לטענתו החלופית של המשיב לגבי ההאשמות הכלולות בחלקי הדיבה (א) ו-(ב). טענה זו אומרת כי אפילו אין אמת בהאשמות הללו, הפצתן ברבים על-ידי המשיב כמוה כהבעת ביקורת הוגנת על פעולתו הציבורית של ד"ר קסטנר בהונגריה, ולפיכך מותר היה לו לעשות להן פרסום, בהתאם לסעיף 207, פסקאות (א) ו-(ב) לפקודת החוק הפלילי.

השופט אגרנט

הגני דוחה טענה זו. אחד היסודות הצריכים להגנה של "ביקורת הוגנת" הוא היסוד שהנאשם פעל, שעה שפירסם את דברי הדיבה הנדונים, בתום-לב. הנחת החוק היא — מקום שנתקיימו יתר יסודות ההגנה הזאת — שאמנם פעל הנאשם בתום-לב, אך אין זו הנחה סופית, וזכאית הקטיגוריה להוכיח, כי ההיפך מזה הוא נכון (סעיף 209). אין ספק כי בענינו הצליחה הקטיגוריה במשימה זו.

א

(1) אחת הדרכים שבהן תוכל הקטיגוריה לערער את ההנחה האמורה היא, להוכיח שהנאשם פרסם את דברי דיבתו הבלתי-נכונים בלי שטרה, במידה המתקבלת על הדעת, כדי לברר אם הדברים הם נכונים או כוזבים (סעיף 208, פסקה (ב)). ב"ע"א 90/49, בנטוב נ. קוטיק, "פסקידין", כרך ה, ע' 593, ב"ע" 602, (13), אמר חברי הנשיא (אולשן), אגב הזכרת ההוראה בסעיף 20 (ב) לפקודת הנזיקים האזרחיים, המקבילה לזו שבסעיף 208 (ב) לפקודת החוק הפלילי, כי —

ב

"מכיון שעקרון הזכיה מבוסס על הקרבת האינטרסים של הפרט הנפגע לתועלת הכלל, חשוב מאד לדעת, אם הנתבע גילה עירנות מספקת לזכותו של הנפגע והיה זהיר למדי בבדיקת האמת שבחומר הפרסום, ובבחירת נוסח הפרסום, שלא תהא בו הגומה, ויש לבחון בהקפדה אם הסייגים הנ"ל נתמלאו.

ג

עד כמה שהחוק מדקדק בכל אלה אפשר להיווכח מההוראה בסעיף-קטן (ב) לסעיף 20, שאף במקרה שאדם האמין בתום-לב בכנות הדברים שפירסם, לא ייחשב לו הדבר כפרסום בתום-לב אם לא טרח די צרכו (במידה המתקבלת על הדעת) כדי שיהיה לו יסוד מוצק לאמונתו בכנות הדברים, שהוא עומד לפרסם."

ד

בענינו מסתבר, כי המשיב הפיץ את העלון, בו כלולות שתי האשמות הנדונות, בתקופה שבין י' במנחם-אב תשי"ב, לבין כ"ט באלול תשי"ב; ועוד מסתבר כי בעלון הנשוא את התאריך י"ב בטבת תשי"ג (מוצג 58) — כלומר בזמן מאוחר יותר — פרסם המשיב את הדברים הבאים:

ה

"בענין ד"ר קסטנר: במשך קרוב ל-55 שנות פעולה מדינית הוכחתי במידה מספקת שהשטח המדיני איננו מתנהל לעולם לפי אינטרסים אישיים או חמריים. היות וידידי במזרחי — הונגרים בקשוני לבדוק את הנתונים שהגיעוני בדפוס ובדואר בנוגע לפעולתו של ד"ר קסטנר אמלא את רצונם ואשתמש בתוצאות החקירה, מבלי לפגוע בישרי האיש, לשם נקיטת עמדה נאמנה במקרה הנדון."

ו

הדברים האחרונים מעידים שלא טרח המשיב די צרכו לפני הפיצו את האשמותיו הנזכרות, כדי לברר אם יש בהן אמת ואם לאו.

השופט אגרונט

יש לציין כי בענינו חלה חובת החקירה האמורה ביתר שאת, כאשר המדובר הוא במתן פרסום להאשמות כבדות עד למאד, ולא עוד אלא בהפצתן כעבור שמונה שנים מאז שקרו המאורעות אליהן מתייחסות האשמות אלו. לא זו אף זו: במסיבות אלו היה על המשיב לתת הסבר על אשר מצא לנכון להחיות, אחרי זמן כה רב וללא חקירה מוקדמת, את העבר ולעשות את ד"ר קסטנר ללעג ולקלס בעיני הרבים בשל התנהגותו הציבורית דאז; אך המשיב נמנע מלעשות כן. במשפט, [32], 47, 74, A.C. (1925), Sutherland v. Stopes; אמר הלורד Shaw:

"..... a statement of fact or of opinion which consists in the raking up of a long-buried past may, without an explanation (and, in cases which are conceivable, even with an explanation), be libellous or slanderous if written or uttered in such circumstances as to suggest that a taint upon character and conduct still subsists, and that the plaintiff is accordingly held up to ridicule, reprobation and contempt."

(2) לפי סעיף 208, פסקה (ג) לא ייוחס תום-לב לנאשם אשר, בפרסמו את הדברים הנדונים, פעל מתוך כוונה להזיק לאדם שהוציא עליו שם רע במידה גדולה הרבה מזו שהיה צורך בה לשם התגנה על האינטרס הציבורי; וזאת תוכל הקטיגוריה להוכיח "על-ידי תכנם של דברי הלעז גופם" (ע"פ 24/50, גורלי נ. היועץ המשפטי, "פסקידין", כרך ה, ע' 1145, ב"ע 1172, (1)). לפיכך, כאשר דברי הביקורת היו מלווים בדברי האשמה שביניהם לבין ההאשמות נשוא הביקורת אין כל משותף, שוב יהיה בכך משום עדות לקיום זדון אצל הנאשם בשעת הפרסום. זאת ועוד, דברי הגזמה בלבד בנוסח הפרסום עשויים לשמש עדות על חוסר תום-לב; כל-שכן אם המדובר בשורה ארוכה של דברי השמצה, חירוף וגידוף (invective בלע"ז) שאינם רלבנטיים לנשוא הביקורת. במקרה האחרון גם יישלל מדברי הדיבה האופי של "ביקורת הוגנת"; הם לא ייראו כדברי ביקורת בכלל. במשפט Adam v. Ward; (1917), A.C. 309, 318, אמר הלורד Finlay: [33]

"..... malice may be inferred..... from the terms of the communication itself, as if the language be unnecessarily strong....."

וב"ע 321 אמר הלורד Loreburn:

"..... when one part of a libel is held to be protected by privilege and the other part not protected, the jury ought to be told

השופט אגרוני

that they cannot give damages in respect of the first part at all, unless they are satisfied that it was malicious, *which may be proved by the character of the unprotected part or by other evidence.*"

במשפט, (34), Mc Quire v. Eastern Morning News; (1903), 2 K.B. 100, 109, 112. אמר השופט Collins:

"Criticism cannot be used as a cloak for mere invective The comment, in order to be within the protection of the privilege, had to be fair — i.e., not such as to disclose in itself actual malice."

ובספרו של גיטלי (מהדורה רביעית, ע' 387) נאמר:

"The view expressed must be honest and must be such as can fairly be called criticism. But if the language complained of is such as can be fairly called criticism, the mere circumstance that it is violent, exaggerated, or even in a sense unjust, will not render it unfair. *It is at the most evidence that it was not an honest expression of real opinion, but was inspired by malice.*"

ולבסוף במשפט Turner v. Metro-Goldwyn-Mayer Pictures Ltd.; (1950), 1 All E.R. 449, 455, (35), אמר הלורד Porter:

"It is true that grossly exaggerated language may be evidence of malice,"

אם נפנה עתה אל תוכן המסמך הנדון, כי אז נמצא שהוא מכיל שורה ארוכה של דברי השמצה, גידוף וחירוף, שאין להם כל שייכות לשתי ההאשמות הנדונות. הנני מצביע על הפיסקאות הבאות:

"זה שלוש שנים אני מחכה לרגע זה כדי להביא לדין ולשפוך את בזיון הציבור על רודף־קריירה זה, הנהנה ממעשי השוד והרצח של היטלר"

"אין לי לא מקום ולא נייר כדי לפרסם כאן את כל רשימת חטאיו של אדם זה"

"איך ייתכן כי דוב יוסף נתן לשרלטן הבינלאומי והרמאי הגזר־נליסטי הזה להוליך אותו שולל."

השופט אגרנט

„היכן המיליונים מכספי יהודי הונגריה שלא נמסר עליהם דין-וחשבון?
היכן הכספים העצומים שיהדות העולם העבירה אליו? היכן המזוודות
השמנות ובהן זהב, תכשיטים ודברי ערך אחרים, שהוא נטל לידו והברית
אותן אל מעבר לגבול?“

א ועל מועצת היהודים איום במעשי תגמול מצד הנאצים אם לא
יכניסו לאותו טרנספורט כמה בעלי פרוטקציה שמהם הרווחה קסטנר
אלפים.“

ב „באביב 1945 היה הברנש הזה בשווייץ לשם טרנסקציות מסחריות
ובאיומים גלויים ונסתרים השיג מרוב חברי הטרנספורט „מכתבי תודה“
על הצלתם;“

ג „גם בארץ מתלחשים על עסקיו השחורים וחושדים בו בהתערבות
יסודית.“

ד „הרי ידוע שהארגון העולמי של יהודי הונגריה שלח מארצות-הברית
אלף תמונות של נשיא המדינה. זאת הוא ניצל כדי להטיל חשד על הישוב
שהוא רוצה לעשות עסקים שחורים בתמונות אלה. הוא חותר מתחת שמו
הטוב ופוגע בכבודו של הנשיא. אם הוא מנסה לשכנע את העולם שהיתה
כוונה להשתמש בתמונות הנשיא למטרות כאלה, שהרי כל ההכנסות היו
מיועדות אך ורק להצלת העליה ההונגרית.“

ה „אולם בעיני יהדות הונגריה חטאו הגדול ביותר הוא שהוא מנסה
להבל בכל כוחו ובכל הזדמנות בתביעתנו להעלאת קרובינו המועטים
מהונגריה.“

ו „משטרת הונגריה מחפשת את קסטנר בתור פושע מלחמה ומשתף
פעולה. על-כן הוא רוצה לשאת חן בעיני שלטונות הונגריה ודואג לכך
שיוודע להם כראוי מה גדולה התנגדותו להעלאת יהודי הונגריה, כדי ליצור
שם אווירה נוחה יותר לעצמו.“

„קסטנר מוכרח להיעלם מקרב החברה והפוליטיקה.“

ז עלי להדגיש שאילו המדובר היה בביטויים מוגזמים ועולבים בודדים, שצירפם המשיב
לדברי ההאשמה הנדונים, לא היה אמנם מקום להיתלות בהם, כדי להצביע על קיום כוונה
זדונית בלבד בעת שעשה להם פרסום (גיטלי, מהדורה רביעית, ע' 604-605). אולם הפיס-
קאות, שהובאו לעיל, מונעות בעד החלת העקרון הזה כאן. אכן, איני סבור שהיה פעם

השופט זילברג

מקרה, בו שיקפו דברי הפרסום גופם את כוונתו הרעה של המפרסם בצורה כה ברורה וכולטת כמו שמשקפים דברי העלון הנדון בענינו. לא פרסום דברים מתוך תום לב יש כאן, כי אם פרסום דברים מתוך רוע לב; לא דברי ביקורת הוגנת הובעו בעלנו של המשיב, אלא סתם דברי נאצה שביניהם לבין המושג הבעת ביקורת למען האינטרס הציבורי, אין ולא כלום.

הטענה החלופית בדבר "ביקורת הוגנת" נופלת, איפוא, גם היא.

על יסוד האמור, דעתי היא כי יש לקבל את הערעור של היועץ המשפטי לגבי ההאשמות בחלקי הדיבה (א) ו-(ב) ולדחות את ערעורו לגבי ההאשמה בחלק הדיבה (ד). התוצאה היא, כי יש לבטל את גזר הדין הסמלי וצו ההוצאות, שהוציא הנשיא בבית המשפט המחוזי, ולהרשות לבעלי הדין להשיע את טענותיהם בענין מידת העונש.

ברצוני לסיים את דברי בהבעת דברי הוקרתי ליועץ המשפטי ולמר תמיר על העבודה הגדולה שהשקיעו בהכנת טענותיהם בערעור מסובך זה, ועל הצורה המקיפה והכשרונית, שבה הרצו אותן לפנינו. ראויים הם לציון של שבה גם הפרקליטים הנכבדים שעזרו עלידיהם, לא יהיה למותר אם אוסיף, כי גם פסק הדין המושלם והמסוגנן יפה של הנשיא המלומד (ד"ר בנימין הלוי) היה לי לעזר רב בהכנת פסק דיני אני, ביחוד בשל הצורה הרחבה שבה גולל בו את חומרי העדות.

השופט זילברג: משימה כבדה מאד הוטלה עלינו בערעור זה: לפשפש במעשים ומאורעות שהתרחשו כאילו "שלא בעלמא הדין", ולהעביר תחת שבטנו יצרי מעללי בני אנוש, אשר חיו ופרפרו בין צפרני השטן גופו. ואם — לפי המאמר הידוע — "לעולם יראה דין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ידיעותיו", הרי כאן כסתה עין החרב את פני הדיון כולו, והשרתה רוח רפאים בחלל בית המשפט. התיתכן כאן ראייה שקולה — בין דם לדם, בין נגע לנגע — או הנוכל להבחין, מבעד לאספקלריא האיומה של גיא צלמות זה, באפים המוסרי או הבלתי מוסרי של המעשים שנעשו עלי ידי המנוח לפני כ-13 שנה?

ברם הדילמה הקשה ביותר לפנינו עמדנו במשפט רבי-מידות וגדול-מימדים זה, היתה בסכנה הכפולה שארבה לנו כל הזמן: שמא מרוב עצים לא נראה את היער, ושמא מעביו של היער לא נראה את העצים. לשון אחרת, פחות ציורית: מצד אחד, חייבים היינו להיכנס לפני ולפנים של תסבוכת המעשים והמאורעות, לבל ייעלם מעינינו פרט כל שהוא העשוי ללמד סניגוריה על מעשיו והתנהגותו של קסטנר; ומאידך גיסא, וכמעט בעת ובעונה אחת, עלינו היה "להתרומם", כאילו, מעל לעובדות הבודדות ההן, ולהשקיף עליהן מתוך דיוס טנציה מסויימת, למען נשכיל לראות את שיעור הקומה שלהן, ולבל נאבד את חוש המציאות והפרופורציה, בבואנו לבחון, מבחן סופי, את המסקנה הנכונה העולה מתכולת העובדות.

ואך הקלה פורתא היא זו, שאנו כבית-משפט לערעורים יושבים לדין, כאילו, על פסק-הדין ולא על הנידון, וכי לפנינו משתרעים תלמי החריש העמוק אשר כבר נעשה